

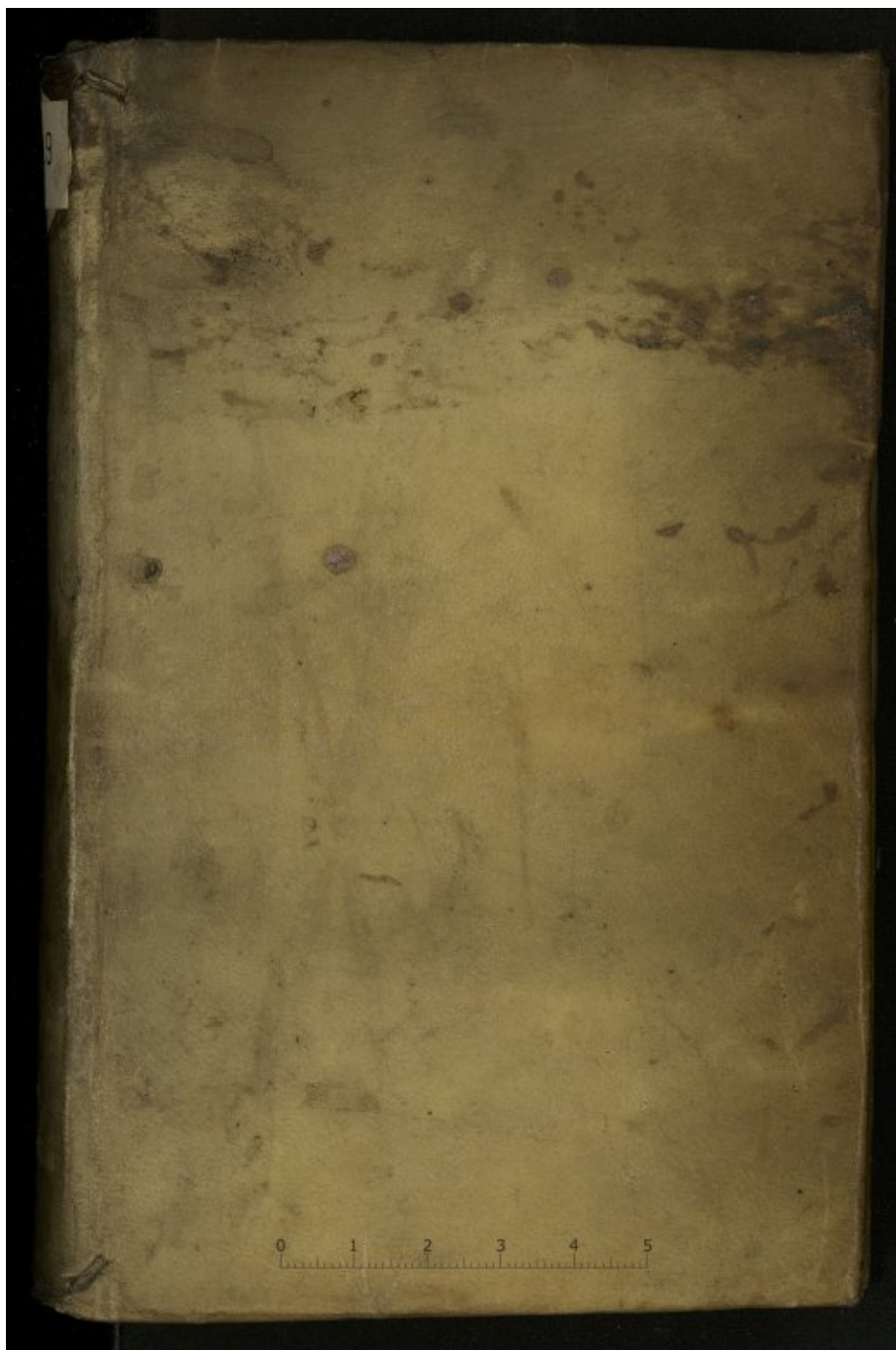
Bibliothèque numérique

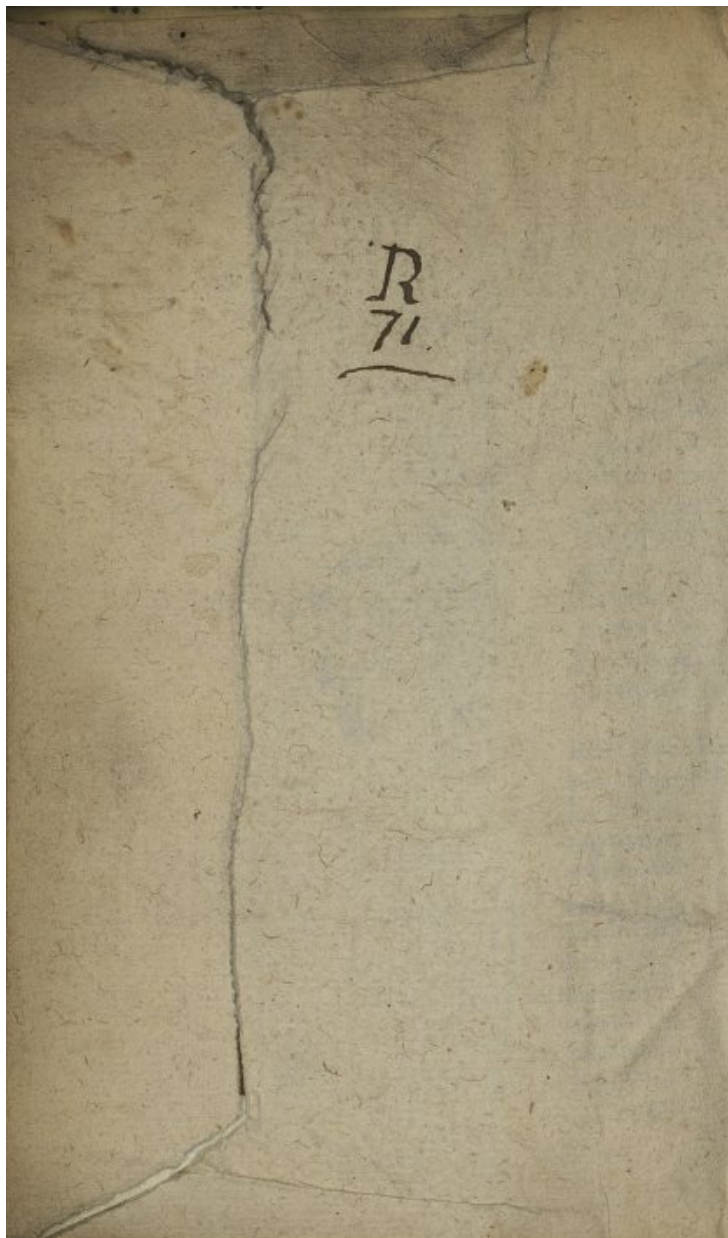
medic@

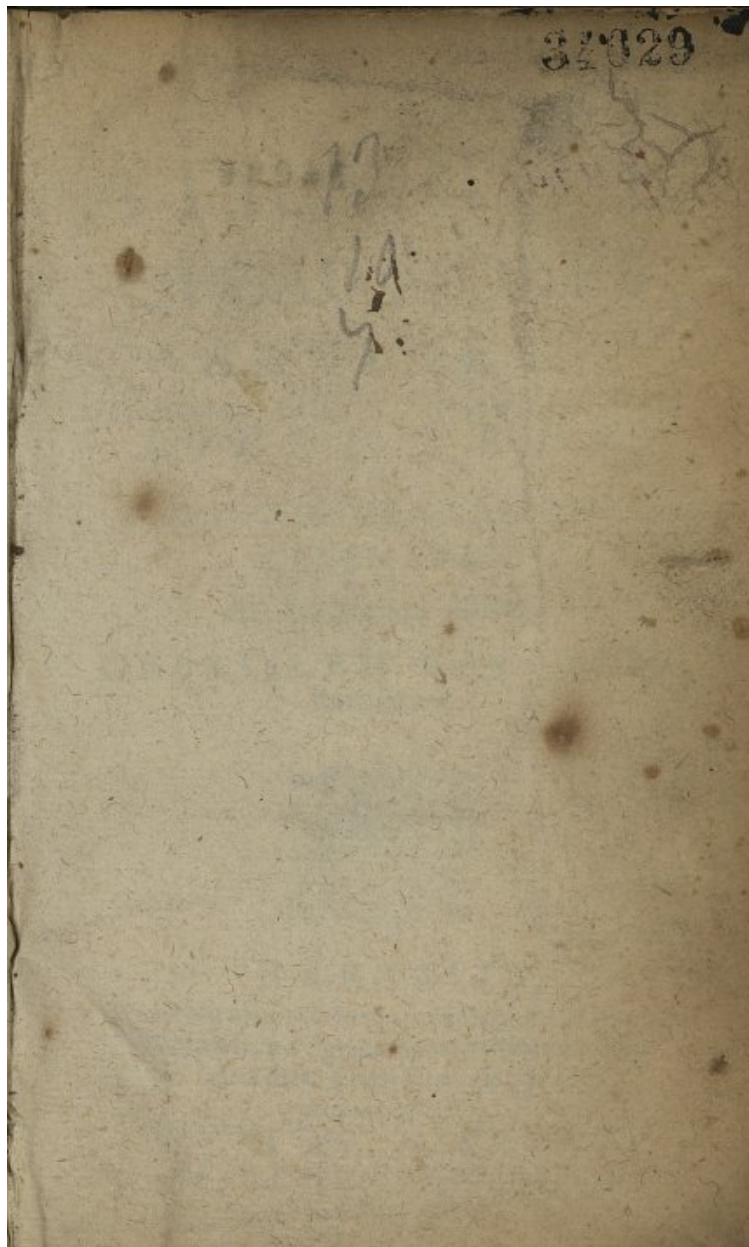
**Chiaramonti, Scipion. De atra bile
quoad mores attinet. Libri tres**

*Parisiis : apud Nicolaum & Joannem de La Coste,
1641.*

Cote : 34029

7.460

34029

Ex libris DE Recollectorum

ATRA BILE

QVOAD MORES

ATTINET.

Conventus Parisiensis
LIBRI TRES.

SCIPIONIS CLARAMONTII
CESENATIS,

Ad clarissimum virum,

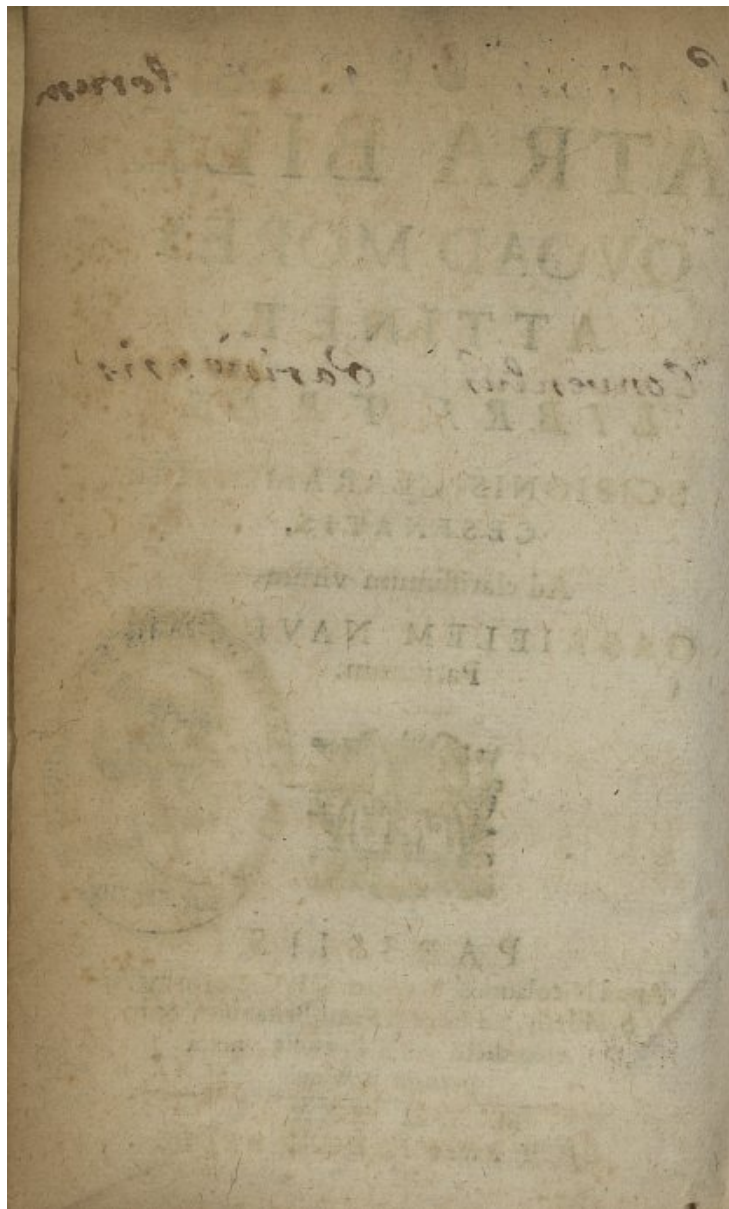
GABRIELEM NAVD EYM
Parisinum.

PARISIIS,

Apud Nicolaum & Ioannem de la Coste, in monte
S. Hilarij, ad signum Scuti Britannia, & in
vico dicto primi Praesidis, iuxta
paruam portam.

M. DC. XXXXI.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

GABRIELI
NAVDÆO,

DOCTISSIMO ET
AMICISSIMO VIRO,

SCIPIO CLARAMONTIVS

Cesenas. S. P. D.

*H*agitatū toties à
te Libellum de Atra
Bile quoad mores,
meum, mitto tandem Cla-
rissime Naudæ. Prohibuit

à ij

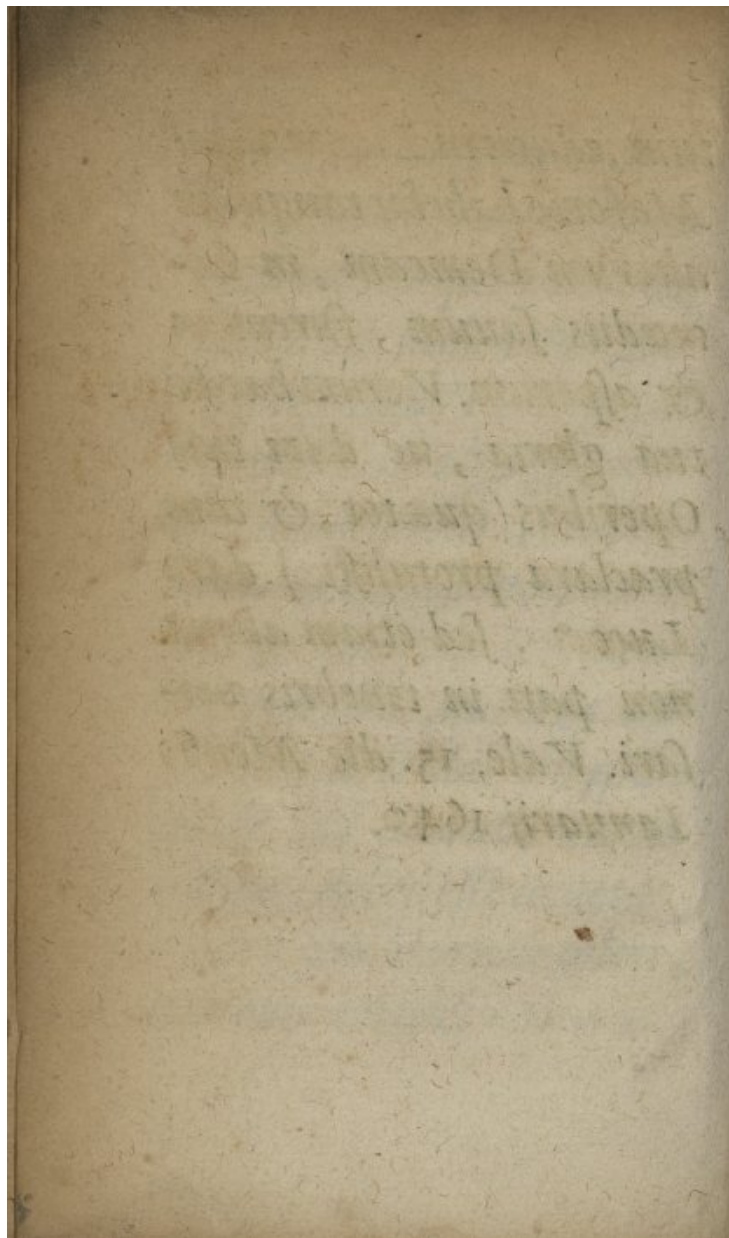
autem me à celeriori missio-
ne, non tarda tibi obsequen-
di voluntas, sed magna A-
manuensium penuria, dum
plures hic, ad rem suam
spectantia scribunt, quàm
aliena exscribunt. Delitef-
cebat hic, in scriptorum
meorum (quæ varia &
multiplicia sunt) congerie;
neque illum tantifaciebam,
ut in hoc meo secessu, de eo,
præsertim typis committen-
do, magnoperè laborarem:
Et certè, nisi Tu, pro inna-
tâ tuâ in Rem Literariam

propensione, secus de eo iudicasses, magnique argumentum omne, quod de Moribus esset, & illud præcipue, quod de eorundem causâ tractaret, faciendum esse mihi persuasisses, obrutus adhuc domestico pulvere, latèret in Musæo meo, præstolareturque integram illam de Morali Disciplinâ tractationem, cuius me, in opere de coniectandis Animi Moribus, spem certam fecisse, non est quòd ire possim inficias. Cæterum, miraberis

ā iij

*forsan , hunc librum , quē
in fervore annorum meo-
rum ortus est , totum , spira-
re pacem ; & qui in mitiori
etate facti sunt Libri , om-
nes ferè cum Tichone , &
Kepplero , ac aliis prævali-
dis antagonistis , miscere
rixas. Sed occasionem excu-
sa , & amorem Veritatis.
Interim , hic , qui erga om-
nes est mitis , Tibi Viro , quie-
tis & otij liberalis aman-
tissimo , debet esse deuotus ,
Teque pro Parente colere ,
qui eum etiam si antea na-*

tum, educis in Lucem vitæ:
Me fortè habebit tanquam
alterum Demeam, in Co-
mædiis seuum, furem
& asperum. Verùm hæc sit
tua gloria, ne dum tuis
Operibus (quæ tot, & tam
præclara protulisti) dare
Lucem, sed etiam aliena
non pati in tenebris ver-
sari. Vale. 15. die Mensis
Ianuarij 1640.

DE
ATRA BILE
QVOAD MORES
ATTINET.
LIBER PRIMVS.

Caput primum Proœmium est.

ALENVS in libro peculiari ostendit, mores animi, corporis temperaturam sequi. Quod vt est absolute falsum; ita, aliquatenus verum esse constat. Corporis enim tempera-

A

mentum, propensiones operandi gignit, affectusque animi concreat, ut ita dicam: & cum plerique à propensione, atque ab affectibus ducantur, hinc est, ut quisque, ferme ad sui temperamenti impulsus, vitam instituat. Sed id quoque verum est; Rationem, & mentem, affectibus animi præesse, atque imperare, si quis ita ab initio assuescat. Quamobrem diuersam quoque à propensione temperamenti, vitam, etiam reluctantis affectibus, Ratione duce, quibus inire potest; quod de se fuit Socrates professus; qui respondentibus auditoribus, Physiognomi de ipso iudicium, respondit, verè dixisse Physiognomum: ita enim se fuisse à natura inclinatum, sed studio & assuetudine, reluctantes cupiditates superauisse. Quoniam verò corporea constitutio, etiam si non extorqueat assensum partis eligentis, oppugnat tamen, & nisi Ratio promptè occurrat, constanterque resistat, sæpe vincit; vtile est homini, ea quæ ad mores attinent pertractanti, corporales quoque constitutiones considerare, atque omni meliori mo-

do eas disponere, ut imperio Rationis sint obsequentes. Inter ceteros autem corporis humores, qui morum imitandorum magnam facultatem obtinent, præcipuus est Atra Bilis; hæc enim, in omnes, etiam contrarios mores compellit animum, pro diuersis contrariis, quarum est ipsa capax, dispositionibus. Hic itaque humor, quas morum varietates, & eas quo modo constitutus proferat, enarrabimus: deinceps, remedia ipsum præcauendi vel expurgandi indagabimus. Remedia verò ex Morali ipsa Philosophia petentur: nam quæ ad Medicinam spectant, nisi vltro occurrant, Medicis ipsis relinquemus.

C A P V T I I.

Summatim quæ Naturales dicant, præsupponit. Tractatus repetuntur.

QUODNAM sit Atra Bilis, ex naturali Philosophia est supponendum. Nos itaque hîc, definitionibus ibi traditis, pro principiis vte-

A ij

mur, ceu circuli definitione vtruntur Mathematici. Atra itaque Bilis, duplicem habet significationem; significat enim humorem naturalem frigidum, & siccum; qui tamen humor, ex antiquorum Medicorum consuetudine, potius Ater humor, quam Atra Bilis sit vocandus, ita referente Gal. 2. *de facultatibus natural. cap. ultimo*, qui antiquorum denominationi adstipulari videtur *lib. de Atra Bile cap. 3.* Alia Atrae Bilis significatio est, cum humorem superassatum, atque adustum significat: tres enim humores (ex Gal.) adusti, in Atram Bilem transeunt: Melancholia naturalis; Flava Bilis, & Sanguis. De Pituita, quam omisit Galenus, vtrum aduri possit, inque Atram Bilem transire, inter posteriores Medicos exorta est disputatio. Humores autem adusti, calorem adurentem retinent, cum nondum perfecta est adustio; cum verò absoluta fuerit, retinent adhuc semina, & reliquias caloris qui adussit, ut Aristoteles nos in 4. *meteor.* docet, cineris exemplo; licet forsitan, si seorsum fumantur adusta, eorumque proprium

temperamentum consideretur, frigida, & sicca esse dici mereantur, ut quæ terream portionem representent: (Sed hæc alium locum postulant.) Interim verò quantum ad præfens negotium facit, repetamus conditionem humorum adurendorum, ut Bilem Atram producant: idque in præsentia ponendum est, (aliàs forsan disputandum) humores, qui adusti in Atram Bilem transeunt, aliquam terrestris naturæ redundantiam habere debere; aliàs enim si sanguis, id est humor calidus, & humidus absque vlla terrestri portione vreretur, ignem tenuem, & purum non comburentem, & exedentem crearet; qualem Atra Bilis requirit, Galenus, *lib. de Atra Bile, cap. 3.* ignemque eiusmodi faceret, cuiusmodi tempora Ascanij coronasse, apud Virgilium legimus.

*Ecce levis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumē apex, tactūq; innoxia molles
Lambere flamma comas, & circum tempora
pasci.*

2. Æneid.

Flaua etiam Bilis, si absq; terrea materia esset adusta, flammam innocuam,

non Atram Bilem produceret. Licet enim sit humor calidissimus ; etiam aqua ardens ex vino extracta , quam aquam vitæ vocant , calidissima est atq ; ficcissima , & tamen eius flamma adeò est suavis , vt nihil omnino lædat : ita quoq ; de flaua Bile , si per se , solâ combinatione calidi , & ficci sumeretur , vt omni terrea commixtione careret , dicendum esset. Oportet itaque , portionem terream , humoribus adurendis inesse , vt Atram Bilem faciant ; quæ portio neque nimia , summumve crassa debet esse : ita enim non incenderetur , sed calorem opprimeret , & suffocaret : Neque etiam si omnino pauca , tenuisque fuerit , aduritur quidem , sed Bilem Atram non facit , ob causam explicatam : nam in aqua ardente , etiâ aliquid terreï reperitur , cum non sit elementum purum , & inflammatur. Omnis verò flamma , est fumus ardens , & fumus , est ex aëre , & terra. Omne itaque inflammabile , vt terream aliquam portionem contineat , necesse est. Vnde concluditur , aquam ardentem , seu aquam vitæ , aliquid etiam terræ continere , tamen ob eius

tenuitatem, flammam omnino innocuam exhibere. Summa itaque eorum quæ hucusque disputata sunt, est; Qui Atram Bilem sunt producturi humores, terream portionem, non omnino crassam & copiosam; neque omnino tenuem; sed inter hæc extrema, pluribus gradibus constitutam continere: requirique portionem terream in omni humore, ex cuius adustione sit Atra Bilis prouentura, Medici fateri coguntur: omnis siquidem humor adustus, ex quo Bilis Atra, incineratur (ita omnes dicunt.) At verò est ex portione terrea cinis.

C A P. III.

*Varietates Morum ex humore Bilis
Atræ numerantur, secundum
Aristotelis numerationem.
Sect. 30. Probl. 1.*

ARISTOTELES in trigesima Sectione Problematum, plures hominum mores enumerat ex hoc vno humore exorientes, qui si aliquo ordine enu-

A iij

merandi sint , ita describenda est enumeratio : Atra Bilis cum suapte naturâ calidissima fieri , & frigidissima nata sit ; cùm frigida est admodum , copiâque excellit , homines attonitos & stolidos , aut se torquentes & anxios & formidolosos facit : cùm caliditate vero & copiâ excedit , securitatem animi , & cantilenas parit , & propensos ad omnem excandescentiam , & cupiditatem reddit , mentisque alienationem facit , & vesaniam morbos : homines enim , affecti instinctu lymphatico , inferuescunt : ex quo Sibylla , & Bacche , & omnes qui Diuino spiraculo instigati creduntur ; cùm scilicet id , non morbo , sed naturali intemperie accidit ; & aliqui , dum eo furore abalienantur , meliores poetæ euadunt , vt de Marco Syracusano fertur. Quibus verò calor est , & ad mediocritatem remissus , atque copiâ quoque non est excedens ; ij longè prudentiores sunt , & multis in rebus sunt cæteris præstantiores : alij in Studiis Literarum , alij in Artibus , alij in Republica. Timor quoque & audacia , ab hac eadem oriuntur , pro variis

eius dispositionibus : nam si frigidior iusto sit, timidum reddit hominem ; si autem calidior, facit audacem & confidentem : & hanc ob causam dicit Aristoteles, Archelaum Macedoniae Regem, sibi maiorem in modum fimum esse. Et tandem, cum hic humor in caliditatem tendit, implet spe, & securitate : cum verò in frigiditatem, contrà, timiditate, & anxietate, atque molestia imbuat : cumque non adhuc multum à medio recedit, facit homines intemperantes, sicut dicit Aristoteles eodem in *Problemate*, & lib. 7. *Ethicorum*, capite ultimo ; cuius verba adducere præstat, quoniam plurimum intentioni meæ subseruiunt. Dicit ergo in *Problem.* Et Melancholici quoque magna ex parte libidine affluentius concitantur : concubitus enim, flatus copia agitur ; Et 7. *Ethicor.* cap. ultimo, rem magis ex Moralis Philosophiæ principiis determinat ; verba itaque sunt. *Atra Bile verò affecti, naturâ semper medelâ indigent ; corpus enim eorum ex temperatura semper mordetur, semperque appetitu vehementi incitantur. Voluptas autem, & contraria, & quævis sit, modo sit vehemens, dolorem ex-*

Archelaus
Macedo,
fidentissi-
mus.

pellit; ac propterea intemperantes, & pravi euadunt. Quod si frigiditas Atra Bilis adhuc magis à medio, in frigiditatem proficiscatur, anxietates spontaneæ adeò vehementes oboriuntur, ut manus interdum sibi afferant, & mortem laqueo consciscant. Est quoque melancholicorum genus circa mediocritatem versantium, ut interdum angantur, & animo succumbant; cur verò ita, nullam reddere causam possint: Alij contra, intimâ quadam lætitiâ, & animi securitate gestiant, quamobrem autem, neque ipsis constet.

Summa itaque est, ex Atra Bile, pro eius frigiditatis, & caliditatis gradibus, & pro eius copiâ, immutari partem Cognoscentem, intelligentemque. Vnde alij stolidi, & insipientes, alij prudentiâ, & artibus præclari; alij Sibyllæ, alij Bacchæ, secundum Aristotelem. Non enim Sibyllæ veræ, ex hac causa extiterunt. Immutatur quoque pars Appetens; primaque immutatio, est securitas animi, & confidentia; contrà verò, meticulositas, & molestiæ spontaneæ, atq; angentes animum: Ex securitate, atque con-

fidentia, nascitur Fortitudo naturalis,
 Liberalitasque : Liberales enim qua-
 dam confidentiâ ducuntur : Ex formi-
 dositate autem, & angore animi,
 oritur timiditas, & ignavia, intempe-
 rantia quoque ; nam ut angorem per-
 petuum expellant, vehementibus vo-
 luptatibus egent, quales sunt corporis
 voluptates. Nascitur & vicissitudo que-
 dam lætitiæ, & molestiæ internæ; pro-
 gradibus tamē frigiditatis atq; calidi-
 tatis Bilis : in quibus enim calidior, il-
 lis frequentiores sunt lætitiæ, rariores
 mœstitiæ : quibus frigidior est, con-
 trā. Qui tamen largiùs, tacitus, &
 solitarius, spontaneæ lætitiæ indulget,
 etiā si calidior sit, temporis tamen tra-
 ctu, in frigidiorē statum, atq; turbu-
 lentum angorem cadet : ratio aliàs
 exponetur : Interim tamen vsu id ego
 comperi in nobili Veronensi, flo-
 rentis ætatis, sanguine redundante :
 Hic perpetuā quadam lætitiâ gestie-
 bat, qua plerumque taciturnus oble-
 ctabatur ; tamen non multò pòst, do-
 mum reuersus (Patauij enim studio-
 rum causa tunc commorabamur) au-
 diui, ex melancholia mortuum esse.

Causa
morum
varietatis.

Huius totuplicis morum varietatis causam, in Atram Bilem Aristoteles refert, varijs, caloris & frigoris gradibus constitutam : à frigiditate enim pendunt affectus omnes, qui ad tristitiam & meticulositatem pertinent; à caliditate verò illi, qui ad securitatem, & lætitiā.

Hæc, quoad mores : Quoad constitutiones verò partis Intelligentis, & Cognoscentis, hæc ipsa, valde ab hoc humore immutatur, tum si frigiditate excedat, tum si calore. Dum caliditate incenditur, maniacos, Bacchides, & lymphaticos facit; cū prope partem Intelligentem acceditur; id est secundum Aristotelem, in Corde; secundum Galenum, in Cerebro. Dum verò frigore exuberat, obstupescit homines, ideoque attonitos, & stupidos constituit. Dum in quadam mediocritate versatur, pro variis dispositionibus alios Prudentiæ, alios Scientiis, alios Artibus reddit aptos.

CAPVT IV.

*Quæ ad eandem morum varietatem
pertinent enumerantur ; adiectis ſc̃
quæ in præcedenti Capite omiſſa
fuerant , & primò de differentia
Tenuitatis.*

ARiſtotelis in Problemate mox ci-
tato propositum non fuit, omnes
varietates morum ex Atra Bile profi-
ciſcentium, enumerare, cauſasque ex-
ponere. Ipſe enim id vnum pro ſcopo
habebat, rationem reddere, quamob-
rem qui ingenio claruerunt, vel in Phi-
loſophia, vel in Republica gubernan-
da, vel in Poëſi, vel in Artibus exer-
cendis, Melancholici fuerint: ideoque
de morum varietate adiecit, non vt
principale propositum proſequutus
ſit, ſed vel ad doctrinæ abundantiam,
vel ad faciliorem Problematis inue-
ſtigationem propoſuit. Non ſit igitur
mirum, ſi in cauſa reddenda morum
varietatis, ſolùm humoris Calidita-
tem, atque Frigiditatem adduxit; non

autem Craffitiam, & Tenuitatē; Turbulentiam, atque Nitorem. Quas differentias, morum varietatis causas esse dixit deinceps idem Aristoteles *lib. 2. de part. animal. cap. 4.* Quare nos primis duabus, has alias differentias in præsentia adiungentes, consideremus fufius morum exortus, incrementa, & successiones. Si itaque Tenuis sit terrea portio, eatenus tamen, vt ex ipsâ adustâ, Bilis Atra generari possit, quemadmodum supra declarauimus; sunt magni ingenij, eâ affecti homines, & rerum cognoscendarum studio dediti; potissimumque si nitida eiusmodi portio sit: tum enim summam ad omnem contemplationem habilitatem obtinent: est enim eorum sanguis tenuis & mundus; cuiusmodi requiritur ad ingenij excellentiam. Aristoteles *lib. 2. de partibus animalium c. 4.* vbi agens de animalibus quorum sanguis frigidus, & tenuis est, dicit; *Quoniam etiam euenit, vt nonnulla ex iis animalibus quæ talem obtinent sanguinem, sapientiora sint: verum non sanguinis frigiditate, sed potius tenuitate, atque munditia.* Subiungit verò rationem. *Nam,*

quoad mores, Lib. I. 15
inquit, *habent sensum molliorem, quorum*
humor tenuior & sincerior est. Quoad
mores verò, sunt varij & inconstantes,
propensione naturali, licet plerumque
à rationis & opinionis auctoritate
contineantur; vt in quibus, ob docili-
tatem, maximè vigeat admodumque
instructa ratio sit. Sunt autem varij,
quoniam humor ipse, ob tenuitatem,
non seruat diu characterem qualita-
tum actiuarum frigoris, & caloris; &
potissimum caloris: sicut enim velo-
cissimè calefcit, ita ob tenuitatem, velo-
cissimè, vel citò saltem, frigeſcit; hoc
est, in sui naturam redit, quæ est frigi-
da. Verùm & frigus non admodum
intensum habet, ob eandem sui te-
nuitatem. Facile ergo irascuntur, sed
cessat & facile ira. Vt plurimum au-
tem in mores, ex affectu frigido pro-
uenientes, sunt procliues; hoc est in
timorem & anxietatem. Et hæc est
causa, quamobrem cum sanguine te-
nui, ad ingenij acumen faciente, con-
iungit Aristoteles frigiditatem & ti-
morem *in initio cap. mox citati de partib.*
animal. Et hinc veritas oritur eius
quod Plato 6. *de Iustis* dicit, *eosdem scil.*

non esse dociles, memores, ingeniosos & acutos, atque etiam fortes, & magnanimos, ut moderatè, tranquillè, & constanter viuant: tales siquidem viri, acuminis ipsius feruore, quocunque contigerit, proferuntur, stabilitatis omnis, & grauitatis expertes: horum siquidem (ex dictis) temperamentum, & sanguis, ob tenuitatem terreæ portionis, parum firmiter calorem retinet. Vnde portio illa in connaturalem frigiditatem recidit, obiectâ re terribili; metus enim, frigus incutit. Aristoteles citato cap. 4. 2. de partib. animal. Sunt tamen ex alia parte, rerum pulchrarum, & laudis, atque gloriæ cupidi: ob multam enim docilitatem & perspicaciam, res pulchras suo nutu cognoscunt, earumque idcirco amore accenduntur. Hinc fit, ut infamiæ impatientes, mortem pulchram, vitæ turpi præferant: atque ita, se ipsos reluctante naturali timiditate in pericula rapiant; affectibus tamen timoris consequentibus: videbis enim palidos, dum pericula aggrediuntur, proque timoris gradu, etiam tremantes: perstant tamen ipsi in periculo, nihilque

hilque indignum faciunt. Hinc rectè monuit auctor libri *De ingeniorum examine*, arces, & regionum custodias, nobilibus hominibus esse consignandas; hi enim ob honoris cupiditatem, etiam si naturâ timidi sint, seipsos continent, nihilque non generosum faciunt.

Celebris est historia, inter pugnas singulares (quas *Duella* vocant) paucis abhinc annis in Italia confertas, historia inquam Viri, qui ad pugnam inter vallum iam constitutus, tremere adeo cœpit, ut multo spectantium stomacho, arma vix tenere posset: cuius ductor (Patrinum dicebant) cum iam aliquam causam pugnae differendae meditaretur, diffusus tanto tremore, ille econtrâ: *Non equidem, nam etiam si corpus tremere videas, animum tamen constantem in voto vincendi, vel honestè moriendi, scias: atque inceptâ pugnâ, tremor evanuit, incalente scilicet iam magis terrea portione; & aduersarium insigni pugnâ deuicit. Simile quoddam exemplum in Turno, cum Ænea pugnaturo, descripsit Virgilius,*

B

12. *Æneid.* *Adiuuat incessu tacito progressus, & aram
Suppliciter venerans demisso lumine Tur-
nus,
Pubentesque gena, & iuuenili in corpo-
re pallor.*

Aggrediuntur itaq; huiusmodi homines, res præclaras; cum multa tamen animi, & corporis repugnantia, nisi eam tandem, contraria consuetudine superauerint. Sunt præterea voluptatum corporis appetentes, triplici de causa, quoniam scilicet, cum frigescit humor, ad mœrorem depellendum, tanquam medelam, voluptatem expetunt, sicuti dicit Aristoteles 7. *Eth. cap. vlt.* ob vehementiam appetitus: etenim ab ipsa irritatur, quadam mordacitate humoris, vis feminis excretiua: sicut ob astringentiam, excitat famem, & desiderium voluptatis ex gustu prouenientis. Tertiò, ob flatum; licet non tantos sentiat, neque tot, quot fert crassior melancholia. Sed adiciere oportet causam ex similitudine: cum enim incalescit humor, tum iucunditatem (ut rem

similem alterationi, quam tum patiuntur iucundè desiderant: Qua ratione iuvenes, voluptatis sunt appetentes, vt dicit Aristoteles *ult. cap. /ape memorato 7. Ethic.* Huius temperiei fuisse Cæsarem Dictatorem ego reputo: nam fuisse melancholicum, morbus facer, à quo vexatus fuit, declarat: præterea, quòd animo repente linqui, & per somnum exterreri solebat, Suetonio referente: hæc, melancholiam frigidiusculam, ac tenuem, fuisse eundem humorem, ingenij acumen, & ad omnia tractanda aptitudo, demonstrat: Fuit enim maximus Orator, & quem vnum expauesceret Cicero; nobilissimus Historicus, licet aliud ferè agendo partem hanc sit prosequutus; & res Philosophicas (quantum liceat homini, inter arma, & ciuilia negotia perpetuò excubanti) summopere cognouit: quod annui cursus, & spatij constitutio, patefacit: præterea, Alexandria in confessu Philosophorum, disputasse legimus: Laudis vero, & gloriæ fuisse appetentissimum, nemini ignotum est; nam Principatus, Patriæ arreptus: fle-

Cæsar Dictator,
melancholia frigidiuscula,
& tenui,
eaque nictida, non
turbulenta affectus.

tus eius ad Alexandri statuam in Hispania , & alia infinita , argumenta sunt in promptu. In omnem autem libidinem fuisse profusum , qui nescit ; Suetonium legat , qui inter cætera , id obiectum Cæsari à Curione patre scribit ; omnium mulierum esse virum , omniumque virorum mulierem : Fortitudinem præterea ipsius aduersus pericula bellica ; potius ex ingenti laudis , & gloriæ cupiditate ortum duxisse , quam ex temperamenti constitutione , naturalique animi firmitate crediderim : nam animo linqui , & per somnum exterreri solitum , supra diximus : quæ , animum potius mollem , quam naturali habitu constantem monstrant : Sed immensa laudis , & gloriæ cupiditas : & præterea , ortum esse in ea Republica , in qua nihil , nisi arma resonarent ; postremò consuetudo , & expeditiones atque earum prosperitas , ad inulctum quoddam animi robur eum perduxerunt : vt L. Cassium , contrariorum partium , cum decem rostratis , occurrentem , ipse in nauicula existēs , expectauerit , atque eum inuitando ,

in gratiam suam receperit : quod , non
 vnus fortitudinis effectum credide-
 rim , sed potius multæ de sua fortu-
 na , spei : fortunæ enim immensum
 confisum , declarant verba Amiclae di-
 cta , in traiectu Ionij ; ne scilicet pro-
 cellam ingruentem timeret , etiam si
 lembo veheretur , quod Caesaris for-
 tunam secum ferret. Hic idem genius
 si minus ambitiosam , quàm Caesaris dis-
 ciplinam sit nactus , euadit Philoso-
 phus : nam Philosophicus genius ,
 naturâ ipse quoque gloriæ cupiditate
 æstuat , quousque virtutis habitu , &
 Sapientiæ amore compescatur , nisi
 que idoneam nanciscatur disciplinam ,
 Rerum publicarum administrationi se
 dat : vbi , si in deteriore viuenti
 rationem , vel à societate , vel ab oc-
 casione , & facultate deflectatur , in
 omni turpitudine , & scelere voluitur :
 & hinc , tyrannides , & alia ingentia
 mala ducunt originem : sicuti maxi-
 ma bona Reipublicæ afferunt , si lau-
 dabilem disciplinâ sint adepti. Quem-
 admodum enim exile ingenium nihil
 magnum , neque boni , neque mali ,
 priuatim aut publicè facit ; ita excel-

lencia ingenia si corrumpantur, grauiſſimorum malorum authores fiunt: ſi verò integra ſint, & honeſtè exculta, ſumma bona, priuatim, & publicè afferunt. Quæ, ſi quis latiùs conſiderare cupiat, Platonem adeat *in 6. lib. de Iaſto*, vbi hæc omnia exquiſitè proſequitur.

Melan-
cholia te-
nuiſ tur-
bulenta.

Si verò terrea portio fuerit tenuis quidem, ſed turbulentior, neque nitida: hi non tanti acuminis; ingenioſi tamen, & ad contemplandum facti: turbulentia enim cum materia ſit tenuis, non eſt multa: idcirco non aufert contemplandi facultatem, ex Ariſtotele; cum reſtet tenuitas, licet remittat aliquatenus acumen. Sunt deinceps homines hi, frigidiores prioribus; nam ob turbulentiam, minùs eſt uſtibilis terrea portio: Hinc à publicis actionibus potius recedentes, quietam vitam, inconstantem tamen, eligunt: atque ſi rebus ſacris ſe dent, in exēmos, vel ſaltem monaſtica cœnobia confugiunt: ſiue (ſi litteris nauent operam) ſtudiis quietis, atque ſolitarij otij amicis, incumbunt. Quòd ſi neque ſacris initientur, neque litte-

ris, eorum genus hominum constituunt, à Cicerone descriptum, qui Rempublicam, & publica munera relinquunt, ob animi molliem: quòd labores & molestias, cùm offensionum, tum repulsarum, quasi quandam ignominiam, & infamiam timeant: & cùm gloriam negligere, ob quandam animi frigiditatem possint; infamia tamen frangantur. Hi (inquit) viri, otium tamen non constanter quietoque omnino animo seruant: nam obtenuitatem, aliquando incenditur: hincque, accedente potissimum intellectus perspicacitate, laudis desiderio agitantur: ita ut aliquando vitam actuosam mallent, sed vel aggrediendo, statim dum experiuntur labores, & offensiones fastidiunt: vel ne aggredi (timiditate quadam retinente) audent: atque ita, internam pugnam timiditatis, & cupiditatis, distrahuntur: In hosque illa cadit immodica verecundia, de qua Plutarchus in opusculo proprio: cuiusque effectus patiuntur, ut scilicet saepe turpia, vel arummosa petentibus, concedant inuiti, ob denegandi imbecillitatem. Quoad timorem autem, &

audaciam; timidi sunt, licet ob infamiae periculum, timorem dissimulent; quinimò & saepe ante opus, fortitudinem simulant, & in iactantiam incidunt, sed periculo comminus ingruente, plerumque turpiter fugiunt, nisi multâ disciplinâ, naturalem propensionem vicerint. Sunt verò in voluptates maximè profusi: nam medellâ magis quàm priores egent: sed remedium quoddam, innata illis timiditas affert, & verecundia: non enim audent sollicitare; hique sunt ex eorum numero, quos dicit Seneca *epist.* 87. *plures pudore, quàm bona voluntate à prohibitis abstinent*, ut hinc, minus, quàm priores, alienos thoros offendant: deest enim audacia, & auctoritas; sed animo & re, omnem in modum, plus quàm priores, peccant, ubi non sit pudoris retinaculum: unde, si nacti sint potentiam, & ministros; ut alienâ impudentiâ, voluptates concupitas parare possint, hi pessimi homines euadunt: Huius temperamenti videtur fuisse C. Caesar Caligula.

Caligula
melâcho-
lia tenui
turbulen-
ta labora-
vit.

CAPUT V.

De differentia Crassitie.

SI verò fuerit humor hic crassior, tunc plures exoriuntur differentiae: nam qualitates actiuæ, cum firmius in crassiori materia retinentur, ipsæ numerum differentiarum augent; inter quas reponendæ sunt, atque considerandæ: siquidem cum tenuis materia existit; calor non diù retinetur, sed materia satis citò in sui naturam redit: at verò cum crassa est, calorem diu retinere potest, & per totam usque vitam, ex materiae densitate, & caloris temperie. Id ergo primò distinguendum, in quibus crassa materia reperitur, Vtrum ea calida sit, an frigida: & quibus id, caloris, & frigoris gradibus: præterea adiiciendæ sunt differentiae ex crassitie gradibus, & ex nitore, atque turbulentia materiae: Si fuerit crassa materia & nitida, caloreque moderato incensa, nasci-

Variae differentiae
melancholice crassae.

Melancholia
crassa nitida, moderatè calida.

tur ingenium hominum ad philosophandum aptum, & potius ad res Morales, quàm ad Naturales: & has; potius solidè, atque iudiciosè, quàm subtiliter considerandas. Quoad mores autem; sunt graues viri, & in proposito constantes, ex eorumque numero, quos describit Horatius,

lib. 3. Car-
min.
Ode 3.

*Iustum & tenacem propositi virum,
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus instantis Tyranni
Mente quatit solida, neque Auster
Dux iniqui turbidus Adriæ,
Nec fulminantis magna Iouis manus.
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruine.*

Est ergo in bello intrepidus, quicumque talis est: idque nos præclarè docuit Plato lib. 6. de Iusto, qui locus suprà partim adductus, nunc totus afferetur. *An ignoras, inquit, quod iidem homines, memores, dociles, ingeniosi, & acuti non sunt, ac etiam fortes, atque magnanimi; ut moderatè, tranquillè, & constanter viuant? Tales siquidem viri; acuminis ipsius feruore, quòcumque contige-*

rit proferuntur, stabilitatis omnis, & gra-
uitatis expertes : Vera loqueris, *Habitus*
autem ipsi animorum stabiles, & à leuita-
te penitus alieni : quorum in grauitate ma-
ximè confidendum, utpote qui bello in-
trepidi sunt, ita, ad disciplinas tardiores,
& hebetes. Quod tamen de hebetudine
dicit Plato, intelligendum est, si con-
ferantur cum prioribus ; & præterea,
de crassitie turbida, qualis ut pluri-
mum est crassities : ideoque si simpli-
citer crassities dicatur, & concipiatur,
cum turbulentia potius, quàm cum
nitore concipitur. Quoad voluptates
autem venereas, & corporales, mihi
videntur valde sui compotes : non
enim facilè permouentur ab oblati-
speciebus, ob animi constantiam :
Præterea neque tristitiam internam
patiuntur, ob eandem causam : ani-
mus enim constans, & ob calorem,
vegetus est : neque mordax vapor,
aut humor, corporis externa excitat.
Nam cum compactus ponatur humor,
non facile patitur quicquam euapo-
rare, sed vnita materia restat : vnde
non egent hi homines voluptate, uti
medelâ : cumque etiam honesta co-

Cato Vti-
censis me-
lancholiâ
erassâ af-
fectus, câ-
que niti-
dâ.

gnoscenti sint cupidi ; & ob firmitatem , sint sui compotes , possunt cohibere animum , ne voluptatis desiderio marcescat. Huius omnino temperiei videtur extitisse Cato Vticensis : hic enim fuit satis apti ad intelligendum ingenij : fuit autem Philosophus Stoïcus, nec Platoniorum ignarus : legitur enim, qua nocte mortem Vticæ meditabatur , Phædonem Platonis perlegisse. Quantæ verò animi constantiæ fuerit, apertum est ; quem neque terror, neque gratia unquam à recto deflexerit. Et scribit Plutarchus, cùm adhuc puellus esset, rogatus à quibusdam Legatis, ut patri negotium parum è re publica commendaret, abnuisse ; neque multis & repetitis precibus cessisse : cùmque tentandi gratia, raptum extra fenestram , se præcipitem daturos simularent, ni pareret , in eadem tamen deliberatione constanter perstitisse : Vir autem factus, summâ constantiâ, inter ignominias Populi illudentis, & expuentis, in carcerem tractus, partes tamen publicæ utilitatis defendere perseveravit : Neque minore con-

stantiâ, honores parum honestos spreuit; quàm immeritas ignominias pertulit: nam & Pompeij affinitatem, & Cæsaris amicitiam, vt parum è re publica refutauit: Prudentiæ autem tantæ fuit, vt multò priùs seriem publicæ iacturæ, ciuilisque discordiæ, & futuræ tyrannidis præuiderit: Temperans quoque & castus, vt solâ uxore contentus (quod ego legerim) fuerit: qua in re Censorinum auum, longè superauit. Phocionem eiusdem genij, & Brutum, ego reputo. Socratem quoque non longè abfuisse crediderim ab hoc temperamento in tenuitatem; nam maioris ingenij, sed minoris à naturâ constantiæ, ceu ex illis apparet, quæ Physiognomus coniectauit de naturali eius propensione, ipseque falsus est: verùm disciplinâ, & assuetudine atque vitæ instituto, hos omnes, etiam constantiâ superauit. Cato enim in morte fuit intrepidus, tamèn non ita, vt aliqua præparatione non egeret: ideo se Phædonis lectione muniuit: sed Socrates, in ipsa morte, tantæ constantiæ fuit, vt nedum vlla consolatione

vt & Phocion, & Brutus, & Socrates, cuius tamen melancholia tenuior fuit.

eguerit, sed ipse flentes amicos, si Platonem credimus, consolatus fuerit. Hanc tamen temperiem qui nactus est, si parum congruam disciplinam sit consequutus, multas mutationes subit: si namque in voluptuosa vita educetur, emollitur animus; atque primò redditur in iram præceps, & morosus, & procedente tandem molitie, segnis evadit. Cuius rei testem nobilissimum Platonem adducimus, qui 3. de Iusto, mutationem hanc habitus animosi; si disciplinæ suavi se dedat, describit. Verba sunt (dignus enim est locus, qui legatur) *Quicumque permittit, ut Musica animum suum assidue circumsonans occupet, & demulceat, perque aures velut per infundibula harmonias infundat, quas supra commemoravimus, suaves, blandas, ac molles, & flebiles, atque etatem suam in modulis animum delinientibus consumat; is primum quidem, si quid iracundum habeat, tanquam ferram emollit, & utile, ex inutili, duroque efficit. Quando autem incumbit diutius, magis demulcet; post hoc, iam liquefacit animum, atque resoluit, donec distillando exhauriat animositatem*

omnem excidatque, tam nervos ex animo,
ex quo animum, quasi segnem militem ef-
ficat. Sic est omnino. At si à principio ho-
minem nacta sit naturâ sine animi robore,
citò hoc perficit: sin autem animosum, vi-
res animi frangens, ad iram reddit precipi-
tem; ut minimis quibusque offensusculis
irritetur; ac facile iterum effruescat, unde
ex animosis, iracundi, & morosi effecti,
sunt molestia, & fastidio pleni. Ita Pla-

to; Quæ mutatio habitus animosi, præterquam quòd rationi consonat, Alexandri Magni exemplo confirma-
tur; hic enim, acutè intuentibus, modò descriptæ temperiei apparebit, ut
scilicet crassam æquè ac Cato, ter- Item Alex-
ream portionem habuerit, & nitidam: xander
fuit enim Philosophiæ auditor, & Magni
docente Aristotele, capax: verùm ma- melancho-
gis in ipso, quam in cæteris modò liâ crassâ
dictis, ob maiorem temperamenti ca- nitidâ cá-
lorem, efferbuit, quod eius animi im- que cali-
petus, ad vastissima quæque incepta, diori la-
præclarè docet: Huiusmodi ergo ve- boravit.
rè animosus vir, cùm Perficis delitiis
emolliri cœpit (quod enim de Musi-
ca dixit Plato, de omni emollientium
genere est interpretandum) in tantam

morositatem erupit, ut inter epulas, carissimos amicos leuissimis de causis occiderit; atque euanescente irâ, ob immodicam poenitentiam, manus sibi afferre aggressus deinceps sit. Quod si econtrâ homo huiusmodi disciplinam, feroces reddentem nactus sit, verbi gratia inter sicarios, aut latrones, sit educatus; ad omnem iniquitatem, vi, & armis perpetranda erit factus; summæ siquidem animi constantiæ; non deerit ingenium, animumque eiusmodi, naturali constantia, & fera disciplina prædurum, non ullius amici, vel pro amico habiti caritas, tanget: cumque animum pro arbitrio cohibere possit, & ob ingenij perspicacitatem, sit admodum versutus, mirus erit fallendi artifex, utque de Sysipho dicebat Homerus, lureiurando fallere poterit. Verum id tamen est; Sicut crassa omnis Atra Bilis, est fallendi potis, ita dum caliditate excedit, fallere non eligit: potius enim aperta vi grassatur (ut pote, quæ plena sit confidentiæ) quàm fallaciis, & dolo; nisi assuetudo, & frequens exemplum, aliud suaserit.

Sed

Sed si Atra Bilis, crassa quidem, & nitida, verum frigidioris fuerit habitus, quam modo recensita, non multum tamen à mediocritate recedens, tum est in fraudem, à naturali propensione, pronus, nedum aprus: cuiusmodi fuit Vlysses, si verè describitur, quoad animi propensionem, ab Homero: fuisse enim crassam, Bilem eius Atram, ipsumque firmi ob id animi, extitisse, multa constantia, & tolerantia docet: quæ, non Moralis, sed Naturalis fuit; etenim adulter inter cetera describitur, qualis, si Aristoteli credimus, vir Morali virtute præditus, esse non potest: Vt autem hanc animi firmitatem Vlyssis exprimeret Homerus, inducit Areten Alcinoï uxorem, de ipso dicentem,

Atra Bilis
crassa, ni-
rida, fri-
gidioris
habitus.

Huius fuit
tempera-
mentum
Vlysses.

*Phæaces cuiusmodi vobis vir hic videtur
esse,
Formæque magnitudinēque, & mense intus
æquabili?*

Nitidam autem fuisse Atram eius Bilem; multa prudentia, & ingenium declarat; vt Minerva ei dixisse inducatur,

C

Propterea & te non possum permittere infelicem esse,

Quoniam facundus es, & ingeniosus, & prudens.

& Tyberius Imperator.

Frigidioris tamen habitus; multa eius cautio, & quòd tam inter prudentiores, quàm inter audaciores reponitur, ostendit; cum tamen frigiditas non multum à mediocritate recederet: fuit etiam fortis, si cum communis notæ hominibus comparetur: at cum fortibus collatus, Achille, atque Aiace, nequaquam: vnde Polyphemus eum, secum conferendo, vocat apud Homerum, paruum, nequam, & imbellem. Huius eiusdem habitus fuit Tyberius Imperator; sed recedebat in ipso, forsàn aliquantum à nitiditate, & superabat copia: Hinc, prudens admodum & ipse potuit esse (quem admodum Cornelius Tacitus scribit) ob plures nitiditatis gradus, quàm turbulentia: summopere autem cautus, ob frigiditatem, ita vt sæpe timiditatis notam subierit: ita enim, Romæ expectare Legionum Germa-

nicarum seditionis finem , & dissimulatio in principio Imperij assumendi, à nonnullis interpretabantur ; (Suetonius in *Tyberio cap. 25.*) & expauisse fulmina , laureamque sibi coronam aduersus ea , imponere solitus legitur. Præterea verò trepidatio , qua Rhodi degit , elapsâ tribunitiâ potestate , id satis apertè declarat : tanto enim terrore vitam egit , vt etiam in Mediterraneis aquis secesserit , atque solitudine se obtexerit : totâ autem vitâ , summè suspiciosus : quæ omnia , melancholiam copiosam , & à mediocritate , in frigiditatem recessisse demonstrant. Crassitiem autem eius , acerbitas iræ , atque iniuriarum tenax recordatio , satis declarat. Frigiditatis portionem rursus patefacit solitudinis optio , tum priùs Rhodi (vide Suetonium *cap. 63. 64. 65. cap. 69. 70.*) rum deinceps in Campania , iam Imperator : Sed crassitiem aliquantulo tenuiorem , indicat eius in subtilioribus facultatibus opera : ceu Suetonius scribit , & quædam minuta curiositas. Hoc Tyberij temperamento dato , facile est eius vitæ mutationem , & va-

Annal. 6.
sub fin.

rietatem deducere: si quidem quæ ex temperamenti natura inferuntur, ea perfectè, vitæ ipsius, atque actionum exitui respondeant. Gradus ergo varietatis in ipso observata, huiusmodi à Tacito numerantur. *Morum*, inquit Cornelius, quoque tempora illi diuersa; egregium vita, famæque, quoad priuatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum, & subdolum, fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere: Idem inter bona, malaque mixtus, incolumi matre: intestabilis scuitiâ, sed obtectis libidinibus, dum Seianum dilexit, timuitve: Postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore, & metu suo tantum ingenio utebatur. Hæc Cornelius: Quam nos varietatem, ex temperamento, propius quàm ipse, ex solo alieno timore, aut amore, & pudore, deducere possumus. Crassus siquidem fuit melancholiæ habitus, & calidus aliquantum; tamen in frigiditatem à mediocritate propendens. Dum itaque temperamenti calor, ob iuuentutis caliditatem increbuit, mirè melancholia contenta, animusque obfirmatus persistit; potif-

finè reuerentiâ Augusti, cohibitus ab omni, si quæ irreperet, mala cogitatione: anno tamen 33. ætatis, Imperium suscepit, cum iam ab animi robore, & mentis perfectione (quæ anno 49. inest nobis, secundum Aristotelem) aliquantum decessisset: idè crediderim iam tum cœpisse mutari animum, atque relaxari, & vix potuisse ab immutato calore, tum melancholiam disponi, & digeri. Quam diffensionem intimam, ipsemet videtur agnouisse, sibi que ipsi diffidisse in assumptione Imperij: vnde in oratione quam in Senatu habuit de imperio reiiciendo, dixit, in longum iaciens intimum deprauationis initium, quòd persentisceret similem se semper sui futurum, nec vnquam mutaturum mores suos, quamdiù mentis sanæ fuisset: sed exempli causa, cauendum, ne se Senatus in acta cuiusquam obligaret, qui aliquo casu mutari posset. Et rursus, *si quando autem, inquit, de moribus meis, deuotòque vobis animo dubitaueritis: quod priusquam eueniat, opto vt me supremus dies huic mutata vestra de me opinioni eripiat; nihil*

honoris adiciet mihi patris appellatio; vobis autem exprobrabit, aut temeritatem delati mihi eius cognominis, aut inconstantie contrarij de me iudicij. Ergo iam eminus prospiciebat animi sui lapsum, qui nondum tamen resolutus adeo erat, ut præcedentia vestigia, (multo licet labore, & repugnantia affectuum,) non sequeretur. Quare multum adiuventi ad bona opera capeffenda afferebat de Germanico timor. Mortuo tandem Germanico, iamque magis declinante ætate, & calore, Atram Bilem, verisimile est, in flatus agi ceptam: unde libidinum incensionem agitari, & morositatem, atque tristitiam intendi oportebat. Maiorem autem declinationem accepit ex filij Drusi morte, quem senectutis iam perfugium, & securitatem habebat. Auctus itaque est timor, & ex timore frigiditas; metus enim frigus incutit, Aristoteles in Problem. Quare tum in summam morositatem, & intestabilem sævitiam, homo ab initio pronus deuolutus est: sed libidines pervincebat longus famæ amor; sævitiam enim pulchris nominibus regere

confidebat, de libidine desperabatur. Quem intimum Tyberij sensum videtur consequutus Tacitus, cum dicit, proprium id Tyberio fuit *scelera nuper reperta* (de sauitia dicebat) *priscis verbis obtegere*. Sed incrementum tandem frigiditate ætatis, ideoque in turbulentiores, ob flatum, libidines actus, atq; à nimio timore in secessum Campaniæ, & Capreis adactus, resolutus est in omnes monstruosas libidines; mortuo potissimum Sciano, quem ceu custodem, ob intimam familiaritatem, ante actæ continentiæ habebat: ideo ob frigiditatem in summam morositatem actus, obque iam effrenam libidinem, in summum sui pudorem, atque conscientiæ perturbationem agitato, prospiciensque, ob tot scelera, futuram (qua erat prudentiâ) infamiam, plenus horroris, & tædij, in ea verba celebria prorupit.

Quid scribam vobis P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore? Dij me, Deæque pœnis perdant, quem quotidie perire sentio si scio. Hæc de Tyberio sufficiat in præsentia. Plura, qui cupit, eadem methodo deducat.

C iiij

Corn. Tac.
cit. 6. Ann.
nal.

In hac latitudine, sed magis ad frigiditatem accedentes sunt, qui flatuosissimi sunt, ideoque libidinosi sunt admodum: nam calor cum in terrestrem materiam impingit, quam superare nequit, & digerere, eam in flatus dissolvit, qui flatus vberiores, & diuturniores sunt, quò materia est crassior: talem, tunc videmus naturâ hominem admodum libidinosum. Si verò humor fuerit crassus, & valde frigidus, stupida ingenia hominesque ignavos, & maximè formidolosos reddit.

CAPVT VI.

De Melancholia, siue Atra Bile combusta.

HVc vsque, quas differentias faciat Atra Bilis nondum combusta, explicauimus: Quid autem operetur postquam combusta est, restat explicandum. Dico autem combustam, cum ei gradui respondet, quem

obtinere res exteriores, cum ab igne incineratae sunt. In horum ergo melancholia terreaque portione, calor adurens cessauit, remanentibus solum quibusdam reliquiis caloris, ceu in cinere videmus: Verum cum rursus incenditur, caloris est mordacissimi atque exedentis, ut terram eleuet in quam cadit, & fermentet. Galenus cap. 3. de *Atra Bile*. Qui itaque homines ad hunc statum peruenerunt; vel grauius aegroti, vel maniati sunt, vel iis propinqui; ut moralem quasi speculationem effugiant. Quis enim maniacis leges prescriberet? Aegrotis autem vix quisquam imperanda praestabit. Eam tamen considerare eatenus saltem nobis vsui erit, quatenus remedia praecauendi hunc quoque statum tradere oportet; ne dum frigiditatem melancholiae fugimus, in combustam, nihil praecauentes, incidamus.

Qui ergo melancholiam tenuem iam combustam habent, dum sub eo habitu quiescit melancholia, sunt frigidis affectibus obnoxij, scilicet timori, molestiae, sed cum acrimonia qua-

Melancholia tenuis combusta, non incensa.

dam, qua in naturali statu carebat humor. Rem autem ita se habere, cineris conditio nobis declarare potest. Quamobrem huiusmodi homines cogitationibus nedum meticulosis, & molestis, sed etiam cor quodammodo exedentibus, infestantur: & veluti totidem Tytij, perpetuum cordis morsum, ab hoc mordaci melancholix vulture, patiuntur. Quem hominum statum excellenter descripsit Homerus, de Bellerophonte loquendo.

Ast hic quando etiam grauior Diis omnibus errat.

*In campos solus mærens, atque auia rura,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.*

*Eadem
succensa.*

At cum cinis eiusmodi rursus succenditur, tunc mente abalienantur homines; ob tenuitatem tamen, non obuelatur omnis cognitio, sed potius ipsa in quendam feruentiorem habitum excitatur, atque ita, secundum Aristotelem, Bacchæ fiunt, & alij qui oraculo creduntur instigati: & verè in dispositiones aliquas agi homines,

quibus & futura quadantenus præ-
 sagire queant, & lymphaticæ quasi
 mentis actiones æmulari, ego credi-
 derim, eaque quæ scripsi quondam,
de Diuinatione per somnium, probabi-
 lissimè id persuadere mihi videntur,
 (sed vt inde homines, Sibyllæ & Pro-
 phetæ propriè, & verè efficiantur,
 est id omnino à veritate absonum,) quorum tum hi, tum illæ, res à
 cælestibus influxibus exemptas, sunt
 vaticinati, nempe aduentum, vitam,
 & mortem Domini nostri IESV CHRI-
 STI, cui sit honor & gloria: Qui e-
 nim Redemptionis nostræ mysteria
 Cælestibus figuris, & syderibus sub-
 iicere tentauerunt, temerarij & pro-
 caces in Philosophiam; in Religio-
 nem impij adeò sunt, vt omnia co-
 rum huc pertinentia scripta delenda
 sint, & abiicienda. Est enim proble-
 ma huiusmodi, inter ea connume-
 randum, quæ dixit Aristoteles, pœ-
 nâ, non disputatione egere: sed
 consulant his, qui debent: nos inte-
 rim ad rem nostram redeamus. Quid
 Bilis itaque tenuis combusta, dum
 reaccenditur efficiat, partim vidimus.

Sed & in Poësim aliquando impellit; ut de Marco Syracusano testatur Aristoteles, qui, Poëta præstantior, cum mente abalienaretur, erat. Et hoc est quod Aristoteles intelligebat in libro de Poësi cap. 14. in fine: *Etenim Poëtarum aliqui, ab ipsâ naturâ, ad Poëticam bene formati sunt, aliqui autem, extra se positi*: Et paulò antea dixerat. *Itaque ingeniosi hominis Poëtica est, aut furore perciti*. Et de hoc eodem furore, est forsan exponendum cap. 7. 3. Rhetor. cum Diuini furoris plenam Poësim dicit. Et hoc in sensu, furorem Poëticum à Platone scriptum in Ione Peripatetici admitterent, non alio modo: cum eo tamen, seu materiali dispositione, peculiare aliqui Cælestes influxus instar eorum, quæ de diuinatione per somnium diximus, possent recipi: sed de his aliàs.

Atra Bilis
crassa cō-
busta, in-
censa.

Si autem crassa Bilis fuerit combusta, hæc omnia pejora facit, quàm modò enarrata; plus enim mordacitatis, frigida: plus verò insanix, subincensa; adducit: ut ex hac, pro Poëtis, etiam Bacchis; maniaci potius, furiosique

evadant affecti homines : & commentum Poëtarum , de Herculis morte forsan ex huiusmodi eius affectione duxit originem : fuit enim Hercules melancholicus , vt Aristoteles dicit in Problem. ob animique constantiam , crassi habitus eius melancholia fuisse videtur ; quæ combusta tandem , in eam vesaniam ipsum , & furiosam mortem forte compulit , vt occasionem Poëtis dederit Nessi veneficium , & Heroïs carniū liquationem , atque exustionem , mortemque tandem spontaneam confingendo. Ex liquatione autem carniū , humoris virulentia , & exedens mordacitas patet ; vt in tractatu *de Colliquamento* ostendimus cap. 3. quæ Bilis Atræ est propria , dum combusta est. Et Alexander Magnus (si vera coniicio) facile superuiuendo in aliquam huiusmodi affectionem deuenisset : crassam eius terream portionem , & valde calidam , supra demonstrauius ; inde , comburi tandem potuisset , atque affectus , illi , Bilis Atræ combustæ , intulisset : Quem vitæ exitum præcauere debent illi omnes , qui cum animi soliditate ,

Huius tamen peramentum fuit Hercules.

Seft. 30.
Probl. 2.

Ad eamque deuenisset Alexander Magnus si superuixisset.

46 *De Atra Bile quoad mores.*

feruorem multum coniunctum habent. Precauendi autem modum, mox ubi de remediis, assignabimus.

Atra Bilis
crassa cō-
busta, non
incenta.

Dum melancholia crassa combusta remanet, frigidos affectus eos incutit, vnde præ metu, molestia, & angore, homines se perimunt suspenduntque, quemadmodum dixit Aristoteles in Problemate.

Finis Libri primi.

DE
ATRA BILE
 QVOAD MORES
 ATTINET.
 LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

De Remediis.

QVI mores ex Atra Bile
 proueniant, vidimus. Re-
 stat vt remedia eius ex-
 purgandæ, qua ex parte
 mala est, afferamus: non
 enim in vniuersum mala est: neque

2. Sectio
Probl. 1.

In Atra
Bile, sep-
tem noxia
præcauen-
da, &
curanda.

idedò est tentandum, vt in vniuersum, atque omnino eam eiiciamus; cum neque id fieri possit, neque conducatur: Non potest; siquidem Aristotele teste in Problem. omnes homines, huius naturæ, aliquid intermissionis continent: Non conducit, siquidem videmus plures laudabiles mores, necnon præclaras animæ cognoscentis dispositiones, ex hoc humore, materialiter proficisci. Septem itaque solum sunt in eo noxia, atque expellenda, scilicet Nimia Copia, Nimia, & Præualens Frigiditas, Nimiùs Calor, atque postremo Combustio. Separo autem Excellentem Calorem à Combustione, quoniam hic combustionem accipio in esse factò, non in ipso fieri; & Excellentem Calorem, accipio, cum materia incalescit, antequam Combustionem sit passa, vt supra fuit declaratum, cap. scil. 2. Longè autem differt materiæ combustæ calor, à non combustæ calore: hic suauior enim est, ille mordacitatem magnam secum semper affert, atque in moribus morositatem, & vrsaniam. Calor hic mordax:

dax: ille contrà, securitatem potius, & habitum animi alacrem inducit, vt Aristoteles, in citato toties Problemate, nos edocet. Sunt autem præterea præcauenda tria, Nimia Tenuitas, Nimia Craffities, & Turbulentia: Cùm septem itaque sint expellenda, plurifariam quoque secabitur nostra curandi cura.

Exordiamur autem à Frigiditate, sequaturque Calor, tertio Combustio, quarto Copia: & merito Copiam in quartum locum reiecimus, quoniam à reliquis tribus augescit: Combustio vero, à Calore efficitur: & Frigiditas, est materia congenita qualitas.

Duplex autem est cuiusque curæ scopus; primus, ne praua dispositio in humore gignatur; secundus, vt si iam genita sit, expellatur; non enim in præsentia curam medendi à conseruandæ, & tuendæ valetudinis studio separare intendimus; sicuti neque Galenus separandam censuit: id tamen semper animo repetatur quod ab initio diximus, Nos hic, in ordine ad Mores, hæc omnia considerare &

D

tradere, non ad corporalem valetudinem primariò, & per se.

CAPVT II.

*Quæ Melancholiam frigidam
faciant.*

PRimo itaque loco nimix frigiditatis vitandæ in melancholia remedia tradere, iuxta propositum ordinem, debemus. Vt autem frigiditatem euitemus, & expellamus, quæ causæ eam generent, tenere primò debemus; quas cùm calluerimus, tum demum in iis potissimum, quæ ab animi motibus, & à vitæ instituto proueniunt, insistemus.

Frigiditatis itaque, in vniuersum, in animalis corpore considerata, septem facit causas Galenus, *de Causis Morborum cap. 3.* Propinquitatem primò, refrigerantium; secundò, cibi, & potus quantitatem; tertio, eorundem qualitatem; quartò, stipationem; quintò, rarefactionem; sex-

to, otium; septimò, immodicum motum: Quæ causâ, licet subseruire possint instituto meo, distractiore tamen, & absoluteiore methodo utemur, si per res naturales, & non naturales (ut Medici distinguunt) incedendo, quæ ipsarum, ad humoris refrigerationem faciant, consideremus; recensitis causis septem, tum adhibitis. Naturales autem vniuersas, ego ad temperamentum redigo in præsentiarum: siquidem Elementa ad ipsum rediguntur, ut Principia: Partes Solidæ & Humores, ut Subiecta: Facultates, ut Effectus.

Temperamentum itaque frigidum, Atram Bilem quoque refrigerat, quæ cum ex sui natura frigida sit, si frigidum agens nanciscatur, internam frigiditatem consequitur. Ex rebus vero non naturalibus; maior pars, leuiter est attingenda, at in postrema, multum insistendum: sex enim sunt, Aër, Cibus, & Potus: Motus & Quies: Somnus, & Vigilia: Excretio, & Retentio: Animi Perturbationes. Ex his itaque potissimum Animi Perturbationes nobis considerandæ; reliqua

percurrenda: *Aër* itaque crassus, & turbidus, ad frigidam melancholiam excitandam factus est. Dico autem Crassum, & Turbidum, potius quam Frigidum; nam frigidus aër, si tenuis sit, dum inspiratur, facillime incalescit, ob tenuitatem: antequam enim ad cordis regionem perueniat, primò ab ore, & gurgulione, deinceps à trachea arteria, tandem ab anfractibus pulmonis alteratur, facileque, si tenuis sit, incalescit: quòd si crassus sit, & turbidus, non omnino ab actione recensitorum membrorum vincitur, sed reconditam frigiditatem seruat; & (quòd certius est) ob crassitiem turbidam, opprimit calorem, & quodammodo suffocat: sicut lucernæ, cum aliquid crassum, in accensum lychnum incidit; & si incidat oleum, lumen extinguatur, vel saltem offenditur, & vacillat. Hinc, incolas vidorum locorum, & palustrium, ubi grauis, & turbidus aër necessario inspiratur; melancholicos ut plurimum videmus, lienososque, & tristes, & luidos, tum corpore, tum animo; ceu

contingit Ceruiæ, & in aliis eiusmodi locis.

Cibi verò melancholiam frigidam ob qualitatem, generantes, vel augentes, qui sint, ad Medicos, docere spectat; id in vniuersum hic dici potest; Cibos frigidos, & crassos, id præstare: Qui verò tales sint, à Medicis edificatur: De quantitate tamen, latius differere, Morali esset permittendum, si temporis commoditas, & copia suppeteret: Sed id sufficiat dicere, ab immodicis cibis, & potu, calorem suffocari. Aristoteles *Problem. I. sect. 30.* dicit: *Nonnulli ex melancholicis, ubi abundè potarunt, dolent, & animo vehementer succumbunt; calor enim naturalis à calore vini extinguitur.* Inde Temperamentum, etiam si frigidum non sit, tale redditur: idcircoque Humor, suâ naturâ frigidus, qualis est melancholia, frigidissimus redditur; & Cibi, cum non digeruntur, sed in cruditatem transeunt, si potissimum in flatuosam cruditatem abeant, Melancholiam frigidam faciunt, quam Hypochondriacam vocant Medici. Ego autem eam expertus sum aliquando, sensibilisque

D iij

frigiditatis, cum ante diluculum surgere, si nondum perfecta concoctio foret, meque studiis traderem: eratque molesta, & meticulosa, ut nisi animo obstitissem, solitudinis horrorem incussisset: optimè autem indebantur iniecta ventriculo fomenta, aliave omnia concoctionis adiuuanda argumenta.

Somnus, & Vigilia, ita se ad humoris huius frigiditatem generandam habent; ut immodica vigilia exsiccando corpus; primò quidem Melancholiam calidiorem, deinde tractu temporis etiam frigidiorem faciat: nam ad humoris euaporationem, calor quoque expirat, ex Aristotele in 4. *Meteor. cap. de putredine, & alibi*. Vigilia quoque immodica, melancholiam generat hypochondriacam, ex concoctionis impedimento, ut iam diximus. Somnus autem, de se potius calefacit, & humectat; tamen si immodicus fuerit, ob humorem nimium, quem generat, refrigerat suffocando. Vnde Somno nimium indulgentes, desides & pigri, ignauique demum redduntur. Per accidens etiam somnus ni-

mius, Melancholiam dictam generat, tristitiam inferendo, & potissimum hominibus non ventri natis, sed pulchris, intellectus speculatiui, vel practici operationibus. Ego quidem, (quem, nisi ingenium, votum tamen, & vitæ propositum, inter Philosophos reponere potest) quando post lucem surgo, ideoque consuetas horas solitoque ordine, studiis tradere non possum, tota die, cum ingruente quadam pœnitentia, & animi gravitate obliſtor.

CAPUT III.

De Motu, & Quiete. De Excretionē, & Retentione.

Motus, & Quies, iam moralem contemplationem magis subeunt, ideoque Plato de Motionibus corporis plurima differuit in libris de Legibus, & in libris de Iusto, ubi figillatim quæ ad Choreas, & Gymnasticam pertinent, edocuit.

Quies itaque immodica, frigidita-

D iij

tem generat : nam humores quiescentes, sicut sensu, de locis vdis, non perspirabilibus, videmus, situm contrahunt, atque putrescunt : putrescentia verò, tandem calore, cum humore evanescente, frigida redduntur, & sicca ; vnde Aristoteles dixit 4. *Meteor. Putrida, tandem resfare terram, & finem.* Præterea Quies, reddit corpora frigida, quòd fons caloris animalis in corde est, hincque ad cætera membra transfunditur. Quod si nimio humore viæ sint oppletæ, calori transitus negatur ; vnde reliqua membra frigida restant, & cor ipsum, calore undique occluso, atque propemodum suffocato, frigescit.

In motu autem ; non solum quantitas, sed qualitas quoque considerari debet. Quantitas, ne paucus sit, aut nimius. Paucus, ob rationem dictam. Nimius verò, quoniam resolutione immodicâ, frigefacit. Qualitas verò in motu est multiplex, & consideratione eget. Qualitatem autem latè sumo, prout etiam substantialem differentiam comprehendit. Sed differentias motus prosequemur in peculiari

lib. de motibus corporis quoad mores. Interim leuiter tetigisse sufficiat. Inter-
 est ergo multum, quisnam sit Motus, In The-
rap. lib. 2.
& 3. curat.
moral.
 Alterationis scilicet, an Localis; & cuiusnam partis; vtrum Solidarum partium, cum corpus locum mutat; & quarum: diuersi enim motus, diuersas partes agitant. Galenus lib. 2. de sanit. tuenda, cap. 11. an Spiritus, quos Musica sonique obauditi, miris modis mouent, atque configurant, vt docet nos Plato in 3. de iusto. Item, mouent nos soni inconditi, vt strepitus, inconditæ voces, querelæ, & contentiones, & huiusmodi omnia, quæ per aures in animum irrumpunt. Alterationis vero motui patent, qui in locis perflatis, atque ex varia ventorum vi frequenter proturbatis, degunt: & qui aërem inæqualem, & varium, paruisque interuallis, modò calidum, modò frigidum sortiti sunt. Hæ, atque aliæ permultæ sunt differentie Motus, quæ magnam quoque in moribus differentiam faciunt. At in vniuersum sumpti motus, seorsumque, differentie sunt, Velocitas, Tarditas, Interpolatio, Perpetuitas, Æ-

qualitas, Inæqualitas, siue Vniformitas, & Difformitas: præterea Robur, & Imbecillitas. Vehementiam verò, & Lenitatem, omittimus, quoniam componitur illa ex Robore, & Velocitate. Neq; ideò debet ex æquo, contra easdem simplices differentias diuidi. Ex his ergo Motibus; Tarditas, si cum Imbecillitate coniungatur, Frigiditatem potius quàm Caliditatem conciliat: Æqualitas Motus, molestiam, si diuturna sit, producit. Sicut enim, nos varietas delectat, ita fastidimus vniformitatem. Quare ex accidenti, æqualitas, frigiditatem inducit, quoniam indit tristitiam, quæ frigiditatem, ex dicendis, affert: atque re ipsa sentimus, Musicam per eosdem tonos, atque modos, siue numeros incedentem, multam tristitiam incutere; atque ita, lugubris Musica efficitur, & Plato 3. *de Insto* docuit, iucundissimam Musicam esse, quæ varia est admodum, exque contrariis tonis, cum variis numeris, commixta. Hæcque eadem, vera sunt de alterationis motu, deque extrinsecis sonis, & strepitibus. Qui enim in

loco nullis mutationibus obnoxio, à nullisque ventis alterato, (si fieri id potest) viuit, frigescit ob quietem; Motui enim Alterationis, sua respondet quies. Cuiusmodi esse debent, quos memorat Seneca, nunquam domo exeuntes, sed diem totam dormientes, nocteque postea munera diei peragentes, ad funalium lucem prandendo, cœnando, & reliqua omnia faciendo, præterquàm, vt Cœlum viderent. Siquidem, nullam aëris mutationem patiebantur, vel omnino exiguam, quantam scilicet etiam domi clausi necessario patimur. Qui contrà in regionibus, perpetuis mutationibus obnoxiiis, viuunt; primò quidem à motu exsiccati, austeri homines, & duri redduntur, quales Alpium incolas nostros videmus, & Heluetios, atque Rhetos esse scimus. Deinceps si immodicè intendatur alteratio, ob idque exsiccatio, humore omni extrito, succedit frigiditas. Sed hoc rarò contingit, quoniam, cùm alteratio motus à contrariis agentibus, frigore, & calore producat, aliud agens, alterius actionem

contemperat, atque ita resolutionem postremam inhibet. Quies quoque à vocum contrariis momentis & strepituum obauditione, dum in profundo silentio homines, ceu Anachoretæ, viuunt, eadem ratione, quatenus de se est, frigiditatem generat: unde eorum animus grauior redditur; nisi aliud, alia ratione, opem ferat: & ideo in commercium hominum trahimur, eorumque non tacentium, sed loquentium; quoniam spiritus sunt omnimodè à sonis, quietis impatientes, & à vocibus potissimum; quatum sonus, nostræ naturæ (vt propria actio) est iucundior, magisque familiaris: etenim actio propria, voluptatem affert, 8. *Ethic. cap. 3.* Versari verò inter contentiones vocum atque strepitus, (vt forensibus hominibus contingit) animum robustiorem, atque contentiones, saltem vocales, firmiorem reddit. Ex hac causa, caupones, stabularij nautæque contentiosi efficiuntur: quoniam cum semper inter varias hominum voces, querelas & animalium, cæterarumque rerum strepitus versentur, obfirmatus ipsis ad

huiusmodi pugnās redditur animus. Qualis etiam sit sonus, qui excipitur, permagni refert: Musica enim Lydia, & querula, animum frangit, atque frigidiorē reddit: Phrygia verò, feruidiorē; Dorica, constantem; Ionica, turpiter lasciuientem. Motus quoque corporis ipsius, atque solidarum partium eius, qualis sit, longè interest: Nam Ionicus motus turpiter emollit; molliam enim Venerem repræsentabat: quare duplici causa animum emollicbat, ob imaginem turpē, quā in phantasia imprimebat; & quoniam in ipso, partes exercebantur, quæ Veneri inferuiunt, unde illæ incalēscētes, pruritu animum eneruante incēdebantur. Qua de re Horatius in sua inuectus sæcula.

<i>Motus doceri gaudet Ionicos,</i>	Lib. 2.
<i>Matura virgo, & fingitur artibus,</i>	Carm.
<i>Iam nunc & incestos amores</i>	Ode 6.
<i>De tenero meditatatur ungui.</i>	

Quibus in versibus verba (*fingi artibus*) indicant partes Veneri aptas exerceri. *Incestos meditari amores, tur-*

pitudinem impressi phantasmatis significat.

Saltatio autem Pyrrhica, animi ad bellum incendebat. Sed nimium in longum prouehor. Finem ergo sermoni de motu, & quiete imponamus. Videantur tamen quæ scribit de motibus, & cantibus Galenus 1. lib. de sanitate tuenda cap. 8. alibi, rem, ut iam polliciti sumus, fusius pertractaturi.

De excretionem & retentione.

Excretio, & Retentio quos effectus in nostro corpore efficiant, à Medicis petatur. Interim nos summam dicamus, nimiam excretionem, resolutione corpus refrigerare: nimiam verò retentionem, suffocatione; In medio igitur consistendum. Hinc fit, ut corporibus, spermaticâ materiâ repletis, suavis sit inita Venus, alacritatemque afferat. At contrà, constituto animali, in opere quidem ipso, iucunda sit, sed postea tristitiam afferat; quod disertis verbis docuit Aristoteles citato toties 1. Problem. 30. sect. Verba sunt. *Et post coitum venereum animo plerique omnes succumbunt, reddunturque tristiores. Qui tamen copiam*

excrementi suo cum semine effuderint, hilariiores hilarioresque euadunt, quippe qui sic excremento, & flatu, & nimio calore leuentur. Ceteros tristiores, atque demissiores saepe Venus relinquit; eo quod, parti necessario aliquo subtracto, refrigerantur.

CAPVT IV.

De Perturbationibus Animi.

REstant animi perturbationes examinandæ, propriæ Morali Philosophiæ materia. Passiones itaque undecim communiter à Latinis numerantur, ut penes D. Thom. p^a. 2^a. q. 23. art. 4. in corp. Amor, Odium, Desiderium, & Fuga siue Abominatio; Voluptas & Tristitia: Spes, & Desperatio; Audacia, & Timor; atque Ira; quæ fusiùs, ubi de affectibus, pertractabuntur. Interim verò, his suppositis (ad has enim siquæ supersunt, facillè possunt reduci progrediemur) Inter ergo Affectiones, & Perturbationes animi, potissimum frigus in

In Curat.
Moral.
Part. 1.
lib. 5. &
seq.

cutere videntur, Tristitia, & Timor.

Timor.

De Timore testatus est Aristoteles
cap. 4. 2. de partibus animalum, idcirco-
que in Timore pallefcimus, tremore
obruimur, vixque membra continere
valemus. Hos affectus pulcherrimè
in Turno expressit Virgilius, iam ob
dirarum omen perterrito.

*Æneid. 12. Illi membra nouus soluit formidine
sopor,
Arrectæque horrore coma, & vox fancia-
bus hæsit.*

Et paulo post, de eodem subsequitur.

*Genua labant, gelidus concrenit frigore
sanguis.*

Vbi etiam Virgilius frigus in timore
oboriri fatetur. Quod idem de Ænea,
procellam horrente, dixit.

*Æneid. 2. Exemplo Ænea soluantur frigore mem-
bra.*

Et D. Thom. in 1. 2. q. 44. art. 4. in
corp. idem asserit. Quo verò modo
timor

timor refrigeret ead. *quest. art. 1. ad 1.* docet, modumque desumpsit ab Aristotele in *Problem. sect. 27. Problem. 3.* Verum id animaduertendum, in Timore, refrigerari cor, quod à calore deorsum refugiente, destituitur: at partes inferiores, ceu ventriculum, & inferiorem ventrem, incallescere; eò enim calor, à corde descendit; vnde multis excrementa sponte exeunt, & homines sitiunt 27. *sect. Problem.* Hac de Timore.

Tristitia autem, & dolor ipse quo. Tristitia
que, frigiditatem incutit, per suffocationem scilicet. Cum enim in dolore, ad cor calor refugiat, non tanquam inde refluxurus; ibi enim constringitur, ob cordis constrictionem; quòque Tristitia major fuerit, eò major est cordis, & ibi, caloris constriction: ob quam compressionem caloris, crebrò, ad eum alleuandum, respiramus, vel vehementer, non crebrò; & hinc suspiria nascuntur, dum angimur animo. Quod si, vt tollitur influxus cordis in reliquum corpus, ex eaque parte, caloris diffusio prohibetur: ita caloris eiusdem, per respirationem

E

euentatio, (quæ tamen impeditur)
 omnino tolleretur, interiret animal,
 vt in maximis doloribus contingere
 fatetur Galenus, & Auicenna. Quo-
 niam itaque per suffocationem, calor
 frigescit, (ex Galeno superius addu-
 cto) & in omni Tristitia, suffocatio
 est, plus minusve, pro Tristitiæ gra-
 dibus; ergo omnis Tristitia, frigidi-
 tatem excitat. Huic quoque Tristitia
 frigiditati attestantur, quæ Tristitiæ,
 veluti eius effectus, tribuuntur à Diuo
 Thoma 1. p. 2. q. 37. vt scilicet ani-
 mum aggrauet; (id enim per suffoca-
 tionem facit) omnem operationem
 debilitet; (caloris enim influxum, qui
 est instrumentum omnium operatio-
 nū, prohibet, nocetque summè corpo-
 ri; nam cum frigus faciat, frigus in-
 greditur opera naturæ, vt corrupti-
 um, vel per accidens.) Et verò vt cor-
 ruptium, ad concoctionem relatum, ip-
 sum enim frigus facit inconcoctionem
 cap. 3. 4. Meteor. & hæc duo, sunt si-
 bi inuicem circulariter causæ, in di-
 uerso tamen genere causæ. Frigiditas
 scilicet & Tristitia: Tristitia enim est
 causa Frigiditatis, in genere causæ ef-

ficientis : Frigiditas verò , est causa Tristitiæ in genere causæ materialis : quare frigidi omnes, quoque tristes, inuidi , (sicut inter ætates , Senectus) sunt.

Ex his sequitur Inuidiam , frigidam esse , frigorisque inductiuam : siquidem ad Tristitiam reducitur : est enim dolor , ob aliorum bonum : vnde rectè Poëta ille (quicumque fuerit , qui Ludouico Ariosto cantica adiunxit) cecinit, Inuidiam hâc, dum virus suum inspirauit, rem gelidissimam pectori indidisse. Et Ouidius describit inuidiam, humi iacentem, pigrè surgentem, atque inertipassu incedentem, Inuidia.

— Atilla (de Inuidia loquitur)
*Surgit humo pigrè, semesatumque reliquit
Corpora serpentum, passuque incedit inertip.*

Misericordia quoque frigiditatem Misericordia. promouet ; nam & ipsa est dolor, ob malum indigni, immeritiue hominis : hincque lacrymas faciliè inducit, quòd scilicet vapores, à frigore condensentur in aquam : quomodo etiam pluuia generatur ; atque in capite pituita

secundum Aristotelem. Minor tamen est suffocatio in Commiseratione, quàm in ipsa Tristitia, vnde non æquè infrigidat : Magis verò suffocare Tristitiam, quam Miserationem, fidem facit id, quod refert Aristoteles de Amasi, qui propter filium ad mortem ductum non lacrymauit, sed ob amicum mendicantem, lacrymas effudit vberes; eò quòd, ibi, spiritus à nimio dolore, suffocarentur; hîc verò, vt in laxiori dolore, exitum reperirent.

Desperatio.

Desperatio quoque frigus immitit, sed non æquè vt Timor, neque vt Tristitia, per se, exque sui natura; nisi forsan per accidens aliquando. Ratio autem est, quoniam Timor, malum impendens respicit. Desperatio, bonum, quod obtineri non potest. Plus autem mouet, malum subire; quàm bonum non obtinere: vnde Iurisperiti quoque id tritum habent, Non esse parem rationem, damni emergentis, & lucri cessantis: Si tamen rem vllam immenso amore aliquis prosequeretur, tum per accidens, desperatio amatae rei obti-

nendæ, plus affligeret, quam impen-
 dentis periculi præuisio: & amatores,
 eousque in dilectæ puellæ amore pro-
 uehuntur, ut magis, quàm mortem,
 illius horreant despectum, & aliqui
 à desperatione hac ducti, sibi manus
 intulerunt, ut de multis celebre est
 in scriptorum monumentis.

Abominatio quoque, ut quæ nos ^{Abomi-}
 in fugam coniiciat, frigida est, & ti- ^{natio.}
 mori frequenter coniuncta.

Reliqui affectus potius in corde
 calorem generant, & securitatem.
 Calor enim qui eam continet sedem,
 qua speramus, & sapimus, facit ut
 securo animo simus. Aristoteles *toties*
citato 1. Problemate sect. 30. Et quoniam
 Cor, secundum Aristotelem, est sedes
 omnis functionis primariæ, ideo pro-
 positio, de calore cordis est intelli-
 genda. Ira siquidem est ebullitio san-
 guinis circa cor. ^{Ira.} Quare hæc affectio
 non potest frigiditatem intrudere, ni-
 si per omnimodam adustionem: quæ
 tamen frigiditas, in præsentia, non
 consideratur: Et hanc frigiditatem,
 tenuis melancholiæ homines, facilli-
 mè subeunt, & omnes in vniuersum,

quicumque sunt iræ acutæ : his enim ob tenuitatem , citissimè pabulum , ab Iræ incensione aduritur, vnde Iram breuem habent , etiam quæ saepe eos in opere ipso relinquat : plerumque enim eam antequam in pugnam deueniant, decoxerunt, & frigidi in pugna sunt. Nemo itaque sibi socios huiusmodi, armorum eligat, nisi multa prius assuetudine pugnandi sint confirmati: & illi contrà, qui Iræ eiusmodi acutæ, & brevis se esse sentiunt, suspendant iniurię commentationem, atque animi incensionem, quousque in certamen ipsum deuenerint; ita enim integrum, ad opus ipsum, Iræ fomitem seruabunt, audaciusque idcirco pugnabunt.

Amor &
Deside-
rium.

Amorem modò, & desiderium, caliditatem inducere, & calidos affectus esse, notius est, quàm vt confirmatione egeat. Inde illa Poëtarum dicta, quod *sibi flagrans amor, & Cupido, & feruidus tecum puer*: vnde ab amore audaces reddimur. Aristoteles 3 *Ethic. cap. 8.* quoniam scilicet cor incalescit: nam audacia calorem requirit. Aristoteles 1. *Probl. 30. sect. calo-*

rem cordis, securitatem facere ait; Sed per adustionem, immodicus amor potest generare melancholiam adustam, non eam, quam hic potissimum quærimus. Vnde non impossibile fuit, Ariosti fictio, de Orlandi ob amorem insania; & medicina excogitata, mirum apposita est, ut scilicet humore in ampulla illa contento, curaretur. Poëtica enim fictione, pulchrè naturalem crasim descripsit: siquidem adusta, ut quæ omni humore priuata sint, solo humore superinfuso possunt restaurari. Itaque indicauit Poëta, Orlandi vefaniam, ex adustione amoris fuisse obortam. Sed de his, quæ ad rem nostram non faciunt, obiter hæc dixisse sufficiat.

Spes, & Audacia à calore quidem ^{Spes, & Audacia,} proueniunt, eumque econtrà corroborant: sed non incendunt ex se, nisi alij affectus, vel Amoris, vel Iræ, coniungantur: siquidem per se sumpti hi duo affectus, non feruntur in obiectum, non illud desiderant; solum animum vel ad consequendam desiderata, vel ad euitanda non bona, superandave, confirmant. Vnde.

E iij

ex his affectibus solis, nunquam frigida, ut mihi videtur, melancholia generari potest; imo appositissimi ad eam auferendam sunt.

Voluptas.

Voluptas extremo loco consideretur: in qua spiritus non incenduntur, sed placido, & leni motu effunduntur, in exteriora membra discurrunt. Quoniam autem calor, apta, vel conuenienti euentatione, crescit; cumque ea priuatur, extinguatur; ut præclare docet sensu ipso, Galenus in lib. de respirat. utilit. cap. 3. & sensu quoque videmus: nam moderata flabellatio ignem suscitatur, incenditurque: hinc efficitur ut in Voluptate, cor incalascatur, & reliquum simul corpus, in quod spiritus excurrunt. Quod si tamen tanta esset spirituum effusio, ut cor iis destitueretur, vel omnino, vel multa ex parte, ad sufficientiam; quod in maximis, subitisque latitiis contingit, cum cor refrigeratur; vel oboritur mors, vel animo linquimur, vel animi grauitatem notabilem subinde patimur.

Atque ut fusè hucusque dicta, de frigiditatis causis summatim repetam,

magisque scientifica comprehensione; dico, Frigiditatem, in nobis supponere caloris imbecillitatem: Calor vero trifariam deest, vel ad interitum saltem aliquò usque tendit, ex suffocatione, ex resolutione, & tertio, ex pabuli defectu; cum scilicet ipsemet calor in pabulum agendo, id consumit, atque subinde ipse marcescit: Voco autem resolutionem, cum calor aliò tendens, vel euaporans, corpus animalis, vel primarium eius membrum deserit: Suffocatione igitur, tristitia, & eius species, calorem opprimunt. Resolutione verò immodica lætitia, nec non & timor: nam secundum Aristotelem & veritatem, calor in timore cor deserit; inque inferiores partes descendit. Quamobrem cor infrigidatur, & affectus is meticulosus innascitur. Ex arsiōe verò, & pabuli adustione, summa ira frigefacit; atque excedens amor. Et hæc de affectibus in proposita quæstione dixisse sufficiat: cum tamen hæc, ad abundantiorē doctrinam addidero, Voluptatem duabus aliis de causis, Frigiditatem incutere,

Primò, quoniam disponit præcordia (vt alias partes) ad eam recipiendam; siquidem, quæ prius incaluerunt, facilius deinceps gelascunt, vt docet Aristoteles 1. *Meteor. serm. 3. cap. 2.* exemplo Ponti accolarum, dum pisces venantur: quamobrem Voluptate iam perfusi, si quæ tum causa Frigiditatis præualens, accedat, vt species aliqua tristis, facillimè frigescent, in multumque mœrorem adducuntur. Secunda causa est, quoniam Voluptas subsequenter habet Tristitiam, hæc verò refrigerat. Tristitiam autem ex Voluptate sequi, ea causa est, quòd sicut amissio boni, vt malum, sentitur; ita amissio Voluptatis habet rationem, & sensum Tristitiæ, iuxta illud, *extrema gaudij luctus occupat.* Et hinc oritur, quamobrem in primis quadragenarij temporis diebus, graues plerique adeo sint, animo: amiserunt enim recentes Bacchanalium laxationum hilaritates, & voluptates; atque in vniuersum: Quicunque voluptatem vehemētem gustat, eamque vel nunquam amplius, vel non nisi interposito multo tempore, re-

gustare potest, statim post Voluptatem, multa animi grauitate, mœstitiâque opprimitur. Et hanc potissimam arbitror causam, quamobrem animalia, post coitum tristitia afficiantur: amittitur enim eo perpetrato, sensus intensæ voluptatis. Qui ergo ad voluptatem coeunt, non ad bonam corporis habitudinem, vel ad prolem suscipiendam, ab inito coitu, tristes euadunt, nisi statim succedat spes voluptatis eiusdem breui restaurandæ. Potissimum verò, Lætitiæ & Voluptatis exitus, Mœroris est principium, illis qui de se, tristem vitam agunt: vt qui grauem domi uxorem, vel miseram familiam habent, vel aliqua alia de causa; cum ad sua redeunt, ægram conditionem, & vitam repetunt. Huiusmodi enim homines, cum, Voluptate finitâ, ad consuetam redire coguntur, maiori quàm antè, mœrore conficiuntur: verum enim est illud, *contraria iuxta se posita magis elucescunt*, & hoc, illud Platonis in Phædone, confirmat, *De contrariorum per capita inuagatione.*

CAPVT V.

De remediis Tristitiæ.

Postquam explicauimus Causas frigidæ Melancholiæ, restat vt tandem ad Remedia deueniamus. Et quoniam, tristitiam, eius potissimam esse causam comperimus; ideo priori loco huius remedia adhibeamus: siquidem is, qui animum continere aduersus quasunque causas poterit, ne tristitiæ aperiatur, hic frigidam melancholiam vel omnino tollet, vel summopere imminuet. Id igitur primò cauere oportet, ne tristitia in nos irrepat, nosque occupet; quod ita euitabimus. Tristitia ex aduentu mali, & amissione boni existimati, oritur, ideoque in nobis est, magna saltē ex parte, statuere, ex quibus & quot rebus tristitia affici velimus. Non enim ex simpliciter malo, tristitia nascitur, sed opinato malo: opinari autem, in nobis est. Quod si hoc est, oportet vt opinio, &

existimatio, his duabus regulis, ad boni & mali iudicium dirigatur: Prima Regula: Vt scilicet, nō multa, bona credat. Secunda Regula: Vt ea pro bonis sibi statuatur, quæ vel non auferri, vel non facillè auferri possunt. Hic fuit vnus Stoicorum scopus; qui, bona vtilia, & iucunda tollendo, vnum honestum relinquebant: ita enim multitudinem bonorum præcidebant, etiam instabilitatem. Siquidem honestum, in nobis vnus est; & in ea nostri parte, quæ nec vinculis coerceri; neque flagris tundi potest: Ita Epictetus Stoicus Enchiridion suum exorsus est: Vt sola nostra, bona, in nobisque esse diceret, Opinionem, Appetitū, Conatum, Declinationem, & intima animæ opera: reliqua, tum quæ ad corpus, tum quæ ad fortunas spectant, aliena esse, neque expetenda, si fœlices esse velimus. Hominis verba, vt rem totam melius exprimentia, appono. *Rerum alia sunt in nobis, alia non sunt. In nobis est Opinio, Conatus, Appetitus, Declinatio, & vt vno dicam verbo, quacunque nostra sunt opera. Non sunt in nobis Corpus, Possessio, Gloria, Principatus, & vt vno verbo*

dicam, quacumque nostra opera non sunt. Quae igitur in nobis sunt, naturâ sunt libera, nec quae prohiberi, impediriue possunt. Quae in nobis non sunt, ea imbecilla, serua, & quae prohiberi possint, atque aliena. Si quae naturâ sunt libera, serua putabis; & aliena, quae sunt propria, impedieris, dolebis, turbaberis, incusabis deos, atque homines. Si vero, quod tuum est, id solum tuum esse putabis; & alienum, quod re vera est alienum: nemo te coget unquam; nemo prohibebit; neminem culpabis; neminem accusabis; inuitus nihil ages; nemo te laedet; inimicum non habebis; neque enim quicquam noxium experieris. Hæc Epictetus. Vbi apparet Stoicæ robur, ex duabus regulis positæ, originem duxisse. Aristoteles autem, qui molliorem Philosophiam excoluit, Ciuilem felicitatem absque corporis, & fortunæ instrumentis esse negat: & externa, simpliciter Bona dicit; atque expetenda idcirco esse, concedit, verumtamen, ut Instrumenta, non ut primaria bona: idcirco requirit etiam ipse, ut eorum indigentia, à viro perfecto, æquo animo feratur, cap. de Magnanimitate. 4. Ethic. Vnde co-

gimur in Peripatetica via quoque id fateri, Vt externa, non debeant in eorum Bonorum numero reponi, quorum priuatio tristitiam saltem magnam afferre possit: ita siquidem de Magnanimo dicit Aristoteles; Vt neque in prosperis successibus lætitiā gestiat, neque in aduersis rebus tristitia supra modum obruatur. Sed his interim omissis, id constat, ad tristitiam fugiendam summopere prodesse, statutorum Bonorum, paucitatem, & firmitudinem: inde Aristoteles 10. *Ethic.* prætulit Actiuæ, Contemplatiuam vitam, vt quæ paucioribus egeat. Sed non sola Opinio est constituenda; neque enim sola sufficit ad morales actiones: oportet insuper Appetitum conformare, ne in existimata bona, vehementius vel contrā, quam opus sit, feratur; & potissimum, ne vehementius tendat in bona externa; quæ plerumque Cupiditas ardet. Remedia verò cohibendæ Cupiditatis, duo sunt præcipua & intima. Aliud, vt motus eius obseruantes, in initio statim comprimamus, nam imperium vnusquisque in suos Appetitus habet,

cos in initio cohibendi, si id tentet, & per plures vices assuescat. Oportet autem aliquando, etiam bonis Cupiditatibus obsistere, si vehementiores fuerint; ut ita, liberum in omnes imperium consequamur. Aliud remedium est, ut contraria amare tentemus, & aliquibus lenociniis nos ipsos pellicientes, aliquam nostri amoris portionem illis conciliemus. Verbi gratia, ut minus amemus Diuitias; Paupertatem vel amare, vel saltem non horrere conemur. Et nisi hoc possimus, saltem erga mediocritatem nos ita disponamus: nam medium, habet rationem contrarij, ad extremum; ita, si minus Venerem expectere velimus, argumenta quæramus calibatum amandi, & nisi calibatum, saltem coeundi raritatem. Et ad hoc idem caput, ex contrario, reducitur, In aliquale odium rei desideratæ nos inducere; quod meditatio prouenientium ex ipsa malorum apta estingere. Hoc facere inducitur in urbanam vitam à Seneca Hippolytus, & potissimum in voluptatem veneream.

*Sed dux malorum femina, & scelerum
artifex
Obsedit animos, cuius incestu stupris
Fumant tot urbes —*

Sed hoc secundum remedium me-
lius ita exponetur, ut scilicet minua-
mus amorem rei, in quam fertur cu-
piditas. Quatuor verò modis minui-
tur amor; eiusdem rei quæsito odio;
quod, malorum inde provenientium
meditatione, consequemur: secun-
dò, amore contrariæ rei; ut si, ad mi-
nus amandas diuitias, paupertatis,
vel mediocritatis amorem nobis in-
gerere tentemus: tertio, cognitio-
nem rei tollendo, vel obscurando,
vel impediendo: sine enim cognitio-
ne non oritur, neque perseverat a-
mor: quartò, gustum rei, dum eâ
perfrui mur, ita occasione ferente,
potius animi densatione, obtusum
reddamus; quàm animi laxatione, &
diffusione, in intima recipiamus, &
exfugamus: siquidem multus volu-
ptatis sensus, multum quoque in nos
amoris ingerit; & amor, cupiditatem

Se undâ
remedium
melius
exponi-
tur.

F

incendit, nisi idem, cum ea deponatur. Quamobrem vulgò etiam illi reprehenduntur homines, qui in comedendo, bibendove, ob multam voluptatem, quasi ecstasi quadam rapiuntur. Cohibendus est itaque animus, in mediis ipsis delitiis; ita enim voluptas, inde effusa, tenui riuo animum rigat, neque in profundum penetrat. Cognitionis verò inhibitio (quæ tertius erat amoris minuendi modus) potissimum utilis est hominibus sensui deditis erga corporeas voluptates: hi enim dum in illis versantur, animum prorsus diffundunt, etiam profundo hiatu, delectationem hauriunt: quamobrem magis subinde adhærent. Sed animaduvertere oportet, cognitionem esse duplicem, ex Arist. 7. *Ethic. cap. 3.* aliam vniuersalem, aliam particularem; & rursum, aliam potestate, & habitu; aliam actu. Vniuersalis modò cognitio rerum naturalium; prohiberi, vel non potest, vel est factu difficillimum: dico res naturales, eas, quas naturaliter appetimus, ut cibum, potum, calorem aduersus frigus immodicum;

frigus econtra, aduersus immodicum calorem: item Venerem. Ex his igitur, reliquas, quæ cuique necessariae sunt, vt comedere, bibere; expetendas esse, nemo ignorare potest, cum natura stimulum, & sensum indat, mox etiam ortis infantulis. De Veneri posset quis ambigere: & ille Florentinus Anachoreta, qui à Boccacio inducitur, ab vniuersali fœminarum cognitione, filium alienum educaſſe: forſan credidit, stimulos venereos ignorari penitus poſſe: ſed vt exitus fabellæ docet, ad ſolum fœminarum conſpectum, naturalis propenſio erupit. Sed hæc quæſtio aliis relinquatur, Vtrum in ſolitudine educatus homo ab infantia, veneris ſtimulos perſentiret: Ego autem meam ſententiam aperio: Crederem, perſenſurum, eadem naturâ docente, quæ animalium bruta inſtruit, vtque dicit Poëta ille.

*Omnibus incutiens blandam per pectora
amorem,*

*Efficit vt cupide generatim ſecula propa-
gent.*

Non debemus ergo cognitionem vni-

F ij

uerſalem rerum naturaliter expetibilem impedire ; rem enim in irritum ceſſuram contenderemus : ſed particularem plerumque ; & vniuerſalem, ne in actum deueniat aliquando, prohibere debemus. Rem vtramque aliquanto latius explico, & primo, quam particularem cognitionem auferendam, & impediendam crediderim : Dico igitur, & in re venerca optimum fore, ſi ab aliqua Ciuitate, & Republica tolleretur omnis memoria nefandi cum maribus concubitus, ſicuti omnis inceſtus, & omnis adulterij : ſique id fieri nequeat, ſaltem ; eorum cognitio, vt rerum malarum, & detestandarum induceretur, atque ita ora omnium perſonarent. Pro qua pulcherrima veritate, Diuini Platonis teſtimonium adducamus. *In ſeptimo de Legibus* ita dicit : *At conſtat nunc quoque plures hominum, quamuis iniqui ſint, bene, ac diligenter, & ſponte à puerorum coniunctione ſe ſe abſtinere.* MEH. *Quando id ſit ?* ATH. *Quando frater aut ſoror eximia pulchritudine alicui ſit, à filio quoque filiaque lex eadem, quamuis ſcripta non ſit, ſufficienter repellit prohibetque, &*

manifestum, & furtiuum istorum concubitum: imo vero facit, ut ne cupiditas quidem illa, rei huius, vulgus aggrediatur. МЕН. Vera narras. АТН. Vnum ego verbum, atque breuissimum; omnes huiusmodi voluptates extinxit. МЕН. Quid illud? АТН. Quod fas nihil horum esse dicitur, sed apud Deum, odio haberi, & omnium turpius, esse turpissima. Causa autem nonne est hac? quia nemo aliter predicat, sed statim ab ineunte etate, & ioco simul, & serio dicta, & sepius in tragædiis hac eadem audiuntur, quando vel Thyestem, vel Oedipodem, vel Macareum, mortem sibi, debitam sceleris pœnam, consciuisse, propter huiusmodi verecundiam, narrant. МЕН. Rectè istud dictum est. Miram enim fama potentiam nouimus, quando nemo aliter, quàm iubeat lex, ne respirare quidem audeat. АТН. An non rectè dictum est à nobis, quod volenti Legislatori cupiditatem aliquam earum, quæ vehementius sibi subigunt homines, rationi subiicere, facilis cognitum modus est? Quippe si famam huiusmodi apud omnes seruos, & liberos, masculoque, & fœminas, & vniuersam Ciuitatem, quasi sacrum quoddam dicaueris, firmissimam

hanc legem efficit. MEH. Ita prorsus.
 Hæc Plato : Cætera quæ subiungit ,
 quomodo lex huiusmodi , & fama o-
 mnibus suadeatur , in omniumque a-
 nimos infundatur , penes ipsum legan-
 tur. Cognitionem itaque particula-
 rem tollere , salutaremve reddere , ita
 potest facillè Legislator , illis argumen-
 tis , quibus docet Plato. Et licet nos
 de Venereis locuti solum simus , idem
 de cætero luxu est vniuersè dicen-
 dum. Qui autem speciatim instituunt
 homines , vt Parentes , filios ; hi neque
 tollere cognitionem , neque adeo sa-
 lutarem reddere valent. Aristoteles
ult. cap. 10. Ethic. videatur. Retarda-
 re tamen possunt , atque ad contra-
 ria præmunire animum ; vt is solidior
 factus , bonisque opinionibus affue-
 tus , non adeo permoueatur à contra-
 riis , cum eas tandem audierit : Ca-
 ueant ergo diligenter Parentes , qui-
 buscum versentur filij , quidque e-
 iusmodi , ipsorum socij prædicent ; &
 præterea non patiantur , libros turpes
 legere ; etiam illos , qui ex toto boni ,
 aliquod turpe contineant exemplum.
 Verbi gratia , Plutarchi vita sunt ho-

nestæ, sed vna Cæsaris Dictatoris vita, totum librum à cognitione puerorum semouendum facit, cum ibi scribatur, fuisse, tantum alioquin virum, fœminæ instar, à Nicomede compressum. Exemplum enim huiusmodi, cognitionem particularem nefandi concubitus facit, quem quodammodo patientis autoritate excusat. Et id tandem sciant, quicunque pueris ad virtutem consulunt opiniones, & præcipuè voluptate fultas, altiùs in teneros puerorum animos descendere, vbi coalescentes, quasi innatæ eadunt, & illud Horatianum oboritur.

Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem

Hor. lib. I.
epistolarum
epist. 1.

Testa dia.

Et Virgilius.

Adeò in teneris consuescere multum est.

Virgil.
Georg.
lib. 2.

Ita de cognitione particulari tollenda, vel differenda, vel rectificanda, dictum generatim fit. Alij, qui id cupiunt, particularia magis, deducere poterunt ex iactis principiis.

F iij

Ne modò cognitio habitualis in actum deueniat , magis est in singulorum manu , ideoque est hæc utilior meditatio ; quæ ut clarius habeatur, hæc supponimus. Cognitio triplex est in nobis , si per facultates in quibus fit , distinguatur. Alia , est animæ rationalis ; alia , est sensuum quinque exteriorum ; alia & media , est sensuum interiorum. Cognitio interiorum sensuum , siue plurium facultatum fit , siue vnius (nihil in præsentia refert) in vniuersum per phantasma fit. Voco verò phantasma , simulacrum rei , iisdem sensibilibus accidentibus distinctum , ab hoc , & nunc , ut dicitur , depuratum , quod picturam vocat Plato in *Philebo*. Nam id verè est phantasma Solis , quod in tabula , ut imaginanti apparet , representatum Solem ipsum intuentibus referret. Aristoteles igitur *lib. de motibus animalium cap. 5.* vult appetitum omnem , sensitivum scilicet , perturbationes , & affectus , ab imaginatione immediatè exoriri. Sumit autem tum pro imaginatione , sensum interiorem in vniuersum : Hanc autem imagina-

tionem, inquit fieri ab intellectu, vel à sensu : Vt hinc constet, nisi phantasma concipiamus rei, aut personæ alicuius, non posse nos ad eam aliquo affectu moueri. Vbi tamen est animaduertendum, siue id repetendum, quod *in lib. de Affectibus*, diximus, nullum Affectum perfectum, sine imaginatione oriri : at imperfectos quosdam, ex solo sensu ducere originem, qui Titillationes quædam potius, quàm Appetitus vocâdi videntur. Et exemplum alicuius eorum, est pruritus carnis, cum in partibus veneri destinatis, & corporeis, tumultum illum, & fomitis sentimus accensionem. Verum, vt *citato loco* admonui, hic, de se est debilis, nisi ab imaginatione opes acquirat ; quam imaginationem ipsemet excitare, & imprimere potest : & nisi celerrimè occurratur, imprimit. Ex his omnibus, id est in præsentia supponendum ; sine præsentie phantasmatis speculatione non accendi, excitariue in nobis Cupiditatem, aut Affectum alium alicuius momenti. Quò verò phantasma fuerit diligentius, & specialius delineatum,

eò magis mouet ; & quò obscurius
 expreſſum , eò minùs : Ex his dedu-
 citur Canon propoſitus ; Vt ſcilicet
 cum anima , rem priùs cognitam de-
 ſiderauerit , comprimamus phantaſ-
 matis rei illius exortum : vel , niſi o-
 mnino comprimere valeamus , ſaltem
 iam natum obſcuremus , & à ſingu-
 laribus perſonis , quò magis poſſumus ,
 ſuſpendamus. Vide Gal. lib. 5. de De-
 cretiſ Hippoc. & Plat. c. 6. hoc idem , ex
 Poſſidonio aſſerentem : & hoc agnoue-
 runt omnes illi , qui animo expurgan-
 do operam dederunt , in hocque inti-
 mo agro auerruncando toti fuerunt.
 Vnde Ioannes Caſſianus eadem mo-
 nuit lib. de fornicat. cap. 13. Hæc erit ,
 inquit , purgationis huius prima cuſtodia ,
 ut cum menti noſtra memoria ſexus fæmi-
 nei per ſubtilem ſuggeſtionem diabolica cal-
 liditatis obreperit , primùm recordatione
 premiſſæ matris , ſororum , parentum , ſeu
 certè fæminarum ſanctarum ; quantociùs
 eam de noſtris receſſibus extrudere feſti-
 nemus , ne ſi fuerimus in ea diutius im-
 morati , occaſione ſexus ſemel indepti , illex
 malorum ad eas perſonas ex inde ſubtili-
 ter deuoluat , ac precipitet mentem , per

quas, noxias cogitationes possit inferere. Hæc Cassianus. Perniciosum itaque est, phantasma, & simulacrum aliquod, altis nimium radicibus in animo succrescere, quemadmodum in animis amantium, imago personæ amatæ imprimitur. Aliqui enim eò deueniunt, ut quidquid viderent, ubicumque essent, semper amata res, præ oculis versaretur, quod Franciscus Petrarcha de se in Italicis Odis fuit testatus. In summa itaque, Quicumque ab ardente rei alicuius cupiditate abstinere vult, etiam si res prius cognita fuerit, oportet disturbare rei phantasma; ne phantasiam occupet, si fieri possit; vel saltem obscure solum, & confuse occupet, nisi omnino impediri aut auferri queat. Et ita, impeditur habitualis cognitio, ne in actum deueniat, eo saltem modo, quo possit affectus animi fovere. Phantasma verò duplici ab origine procedit, ab intellectu, & à sensu, sed efficacius à sensu; unde definitur, *Imaginatio motus à sensu in actu factus*; & inter cæteros sensus, Visus maximè imprimit imaginem, & phantasma,

vnde, à lumine, penes Græcos, nomen duxit: & hinc, illud est verum, *Oculi argent dolorem*; & Antonius, populum Romanum contra Cæsaris occisores incendit, explicatâ, atque ostensâ illi, veste, qua indutus, confusus fuit: & Narcissus, Claudij libertus, nunquam passus est, Messalinam ad mariti conspectum admitti; certus, mollem Claudij animum, & amore faucium à præsente exoratum iri. Abstinendum itaque est ab aspectu rerum, ad quas expetendas sumus proni; ab aspectu inquam potissimum, sed à cæteris quoque sensibus. Hæc de minuendo amore in præsentia factis, aliâs rem latiùs prosequemur. Atque hucusque prima velut principia Tristitiæ præcauendæ iecimus. Restat ut ea, quæ magis ad pellendam faciunt, apponamus. Vnumquodque igitur, triplicide causa expellitur, vel Deriuatione, vel Contrarij actione, vel Vtraque. Exempli gratia; aliquis aquæ riuus Deriuatione exsiccat, cum aliò aquæ fluxum dirigimus, exque priori loco defluere facimus. Actione autem contrarij tollitur, si ab

intenso Solis calore, vt in maximis aestibus, exsiccat. Vtroque autem modo, si Deriuatio, & Exsiccatio concurrant. Eodem modo, Tristitia duobus modis simplicibus, & tertio composito deducitur. Singulos percurramus.

Deriuatio igitur Tristitiæ est, cum ^{Deriuatio.} causam ipsius coniunctam educimus. Causa coniuncta, triplex; materia, forma, & effectrix emanans. Materialis causa, est pars corporea, qualitate, vel quantitate, calorem cordis opprimens. Cum ergo aliquid rei cor opprimentis, educitur, materialis causa minuitur: hinc, suspiria aliquatenus leniunt dolorem; vt per quæ, non nihil materiæ effluat; licet tantundem statim inspiretur; ideoque rursus alio, & subinde alio suspirio egemus. Lacrymæ multò magis auxiliantur, vt quæ maiorem materiæ portionem, neque recidiuam, educant. Aliquando igitur vniuersum dolorem tollunt, semper leuant; vt non iniuria dictum sit ab Arist. in 1. Rhetor. cap. de lucundis; in lacrymis, quandam voluptatem inesse; atque ita, lamentationes,

& gemitus , dolorem leniunt : quoniam & voces, quandam auferunt materialis tristitiæ causæ portionem. Forma tristitiæ , est ipsamet affectio , & dispositio sensitiuæ animæ , perturbationibus his obnoxia. Quæ dispositio , & ipsa , Contractio per quandam similitudinem vocatur ; & à quibusdam Aggrauatio. D. Thomas p^a. 2^a. q. 37. *in corp.* Hæc autem Aggrauatio animi , Contractioque non potest, nisi per metaphoram, deriuari: eritq; Deriuatio, cum animi inclinatio aliò tendit : vt verbi gratia , cum aliquid noui offertur , quod animus ad se rapit : & ego vidi œconomum , admodum chrimatissicum , qui ob curam procurandi funeris vxorij, soluendæque in eam rem pecuniæ , à dolore eiusdem mortis , quam plurimum auocabatur. Quando vero dolor est notæ supremæ , cum scilicet deduci aliò nequit animus , nisi ob temporis diuturnitatem ; siquidem , neque corpus nostrum , neque anima sensitiua, eundem statum diutius retinere potest : siue melius dicemus hoc modo, Corpus nostrum non potest retinere

eandem constitutionem diutius : neque anima nostra sensitiua , quoad cognitionem , in idem phantasma perpetuò defigi ; neque quoad affectus , & appetitus , eodem modo disponi : vnde quemuis summum dolorem tempus tandem tollit. Seneca *de consolatione ad Marciam cap. 8.* & de hac humana instabilitate Aristoteles *cap. ultimo septimi Ethic.* Impedit Deriuationem aliquando, conatus ipsius dolentis ; aliqui enim sibi suadent. (Seneca *epist. 63. est aliqua & doloris ambitio*) turpe esse, non ex animo dolere, vnde animum, vel inuitum, in molesta dispositione continent. Quam opinionem, qui consolaturus accedit, leniter primò depellere, & dissimulando, debet. Alio modo hæc animi dispositio, & Tristitiæ forma, tollitur; offundendo animum aliqua voluptate. Sed hæc, est Expulsio per Contrarij actionem, non Deriuatio. Inter Deriuationes vero magni doloris, potissima est Commiseratio: hæc est enim primus gradus, in quem animus, dum diffunditur, ex summa contractione, deuenit.

Quos gradus Aristoteles 2. *Rhetoric.* cap. de *Commiseratione*, in Amasi expressit, qui propter filium non fleuit, amicum mendicantem, est lacrymis prosequutus. Primum dolorem, & doloris causam, vocat Aristoteles, atrocem: secundum, miserabilem. Et hoc forsan artificio Seneca ad Heluiam matrem cap. 2. omnia loca congestit doloris eius refutandi, ut scilicet animum in commiserationem diffunderet; etenim ex Commiseratione, lacrymæ, quæ animum, ut iam diximus, leuant; ita ut, ex Commiseratione, & formalis tristitiæ causa, & materialis minuatur. Vnde Seneca *epist.* 99. *Excidunt etiam renitentibus lacrymæ, & animum profuse leuant. Quid ergo est? Permittamus illis cadere, non imperemus: fluant quantum affectus elegerit, non quantum posset imitatio.* Sed potissima omnium Deriuatio, est Ablatio causæ effectricis emanantis, quæ est, Conceptio, & Imaginatio mali præsentis: cum enim hæc Conceptio tollitur, tum Tristitia aufertur; & quoad materiale causam, & quoad formalem: sicuti cum Sol in aliud Hemisphaerium

sphærium deuoluitur; lux etiam, ex hoc nostro, recedit. Triplex autem est huius auferendi modus. Primus, cum malum ipsum recedit; ut cui est præsens mors denunciata, cum liberatio superuenit: idem est, si recessisse credatur; ut cum credulis amatoribus refertur, amari se iam ab amata muliere, quæ illuc usque in odio perseverauerat: in cuius rei fidem, falsa munuscula afferunt. Secundus est, cum conceptio, & imaginatio tollitur, vel supprimitur, atque ita somnus ægritudinem leuat, nam dum dormimus, à cogitatione tristi vacamus. Longius iuuarent, si quæ obliuiosa, essent diuturniora, absque corporis læsione; quale ad breue tempus, sumi solitum à Selimo Turcarum Imperatore, ad animum remittendum, legimus. Tertius modus est, si res ipsa perseverat, sed quæ ab initio, ut mala, concepta fuit, mox ob assuetudinem, talis esse desinat; verum ut bona, occurrat, & sentiatur. Hoc patiuntur plerumque teneræ virgines, quæ ob parentum auctoritatem, barbaris hominibus, & proeustioribus æ-

tate nubunt : ab initio enim , maritos
ut rem molestam , concipiunt , inde-
que fient , & tristantur ; sed mox ip-
sos expertæ , & iucundos nactæ , tri-
stítiam in lætítiam mutant. Ad hoc
etiam caput reducitur , cum quis ab
aliqua molestia oppressus , in librum
incidit , vel hominem , qui rem à qua
affligebatur , malum non esse osten-
dat ; atque ita , deponatur conceptio
rei ut malæ , à qua tristitia orieba-
tur.

Hæc de Derivatione : modò Expul-
sionem , per actionem contrariam , ag-
grediamur. Hæc etiam tripartitur.
Considerari enim potest expulsio cau-
sæ materialis , vel formalis , vel effe-
ctricis emanantis. Verùm quoniam
omnes hæ expulsionès , à contraria
voluptate , vel à non contraria , sed
vehementi , fiunt , ideo de hoc com-
muni prius remedio agamus ; si quæ
autem erunt vni causæ generi pecu-
liaria , postea considerabimus. Volup-
tas igitur contraria , dolorem tollit ,
& quælibet alia , si vehemens sit. Hoc
asserit Aristoteles *ultimo cap. 7. Ethic.*
atque inde rationem reddit , quam-

Expulsio
per actio-
nem con-
trariam.

obrem atrabiles homines, & melancholici, plerumque intemperantes euadant: cum enim perpetua quadam tristitia, ob humorum acredinem, infestentur, coguntur, ad medelam, voluptates quærere, atque eas vehementes, ut vehementem tristitiam expellant. Sed rem specialius pertractemus. Tristitiæ, Voluptas contraria est, cum ex iisdem est rebus; ut Tristitiæ ob Paupertatem, aduersatur Voluptas ex Diuitiis, quæ in eisdem sunt bonis; hæc ob habitum, illa ob priuationem. Nedum vero aduersatur Voluptas ex Diuitiis actu habitis; sed etiam ex habendis, quæ est Spes. Quare Tristitiæ, duas contrarias Voluptates opponere contingit, Voluptatem ob præsens bonum, quæ propriè est Voluptas; aliam ex futuro, quæ est Spes. Memoria boni præteriti, seorsum est iucunda, ex Aristotele *cap. de incunditate* 1. *Rhetoricorum*; sed in comparatione contrarij mali præsentis, dolorem auget: unde in pauperiem delapsis præteritarum diuitiarum memoriâ, summo opere dolorem cumulat. Et Milonem Crotoniatem, alioquin sanum,

sed pro senectute imbecillem, defle-
uisse legimus (cum recordaretur præ-
teriti roboris) præsentem lacertorum
imbecillitatem. Hinc iuuenes, ex Spe,
parum tristantur, etiam si in aliquas
aduersitates incidant. Cum enim sint
Spei pleni (Aristoteles 2. *Rhetor. cap.
de inuentute*) Voluptatem ex Spe, Tri-
stitiæ ex præsentis malo obiciunt. Un-
de hæreditates, quæ in eorum arbi-
trium veniunt, faciliè pereunt: præ-
sentem iacturam, Spes eadem sustinet,
atque consolatur. Calidi etiam tem-
peramenti homines, eadem ratione;
quoniam sunt bona spe pleni, resi-
stunt infortuniis, & doloribus; & nos
vidimus Pandolphū Spranium in sum-
ma rerum inopia, carcere clausum,
tamen semper benè de rebus spera-
uisse, fortique animo, & alacri, for-
tunæ impetum pertulisse, & tandem
superauisse: homo enim erat tenacis
cuiusdam caloris, quem, ipsius firmi-
tudo animi, in pugnis, bellicisque
periculis, claro semper indicauit ar-
gumento. Hoc eodem Spei beneficio,
sed excellentioris, quasunque for-
tunæ incursiones pertulerunt pij illi

homines, qui omnes suas spes in Deo collocauerunt, vt facer ille Poëta cecinerit. *Qui confidit in Domino, sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui habitat in Ierusalem.* Et, *In te Domine speravi, non confundar in æternum.* Vnde Dauid idem tot Saülis insequutiones, & infidias pertulit, atque superauit, huius vnus Spei virtute, & robore. De Contraria igitur Voluptate, vidimus; de Vehemente, non Contraria, dicamus. Voluptas autem Vehemens hic à me vocatur, non solum, quæ plurimi est sensus, verùm quæ plurimum ad se animum rapit. Aliquæ enim voluptates sunt, vel nihil, vel parum ad sensum pertinentes, quæ tamen totum animum impleant, ad seque protrahant; vt Contemplandi voluptas. Arist. de partib. animal. cap. 2. dicit: *Natura parens & autor omnium, miras excitat voluptates hominibus, qui intelligunt causas, atque ingenuè philosophantur;* Et ea, quam ex studiosa operatione viri probi sumunt, quam cum fœlicitate coniunxit Aristoteles 7. *Ethic. cap. 13.* Summa vero inter omnes, est Voluptas, qua viri Sancti fruuntur,

dum mens eorum supra omnem mortalitatis sensum eleuata, ceu profunda tenebrosaque superata valle, in aperta diuinitatis serenitate versatur, ibique summi Solis aspectu fruitur; illuminatur lumine; incenditur, atque ab omni affectionum pondere purgatur calore; & tandem mira suauitate recreatur. De quo statu, Basilii Magni in epistola ad Gregorium ea dixit: *Quippe mens nec extrorsus dissipata, nec in mundum per sensoria diffusa, ad se se ipsa redit, moxque suoque nutu ad Detractionem euadit: quo fit, ut illo decore illustratus undique intellectus, atque superne illuminatus, natura quoque ipsius oblivione capiatur, nec ad cibi iam curam demittat animam, nec ad amictus anxietatem.* Ut igitur ad rem redeamus, Voluptas Vehemens definiatur, atque intelligatur hic, ea, quæ animum ad se valde rapit. Huius autem generis Voluptates, aliæ sunt Puræ, aliæ Impuræ; aliæ Animi, aliæ Corporis. Dolor itaque animi, & tristitia; à vehementi voluptate, quæcunque illa sit, tollitur; dum tamen vehementia voluptatis, vehementiam doloris superet.

nam si è contra, potius intenderetur ex voluptate, dolor. Ratio verò; cur quæque voluptas vehemens, quemcunque dolorem tollat, etiam non contrarium; est, quoniam causæ doloris, materialis, & formalis, expelluntur: effectrix etiam emanans, nisi tollatur omnino, saltem durante voluptate, sopitur: causa autem materialis, & formalis tollitur; quoniam hæc, est animi aggrauatio; illa, est cordis, & eius caloris compressio. In voluptate, animus diffunditur, & spiritus è corde effunduntur: Vnde si præualeat voluptas, oportet ut causæ trititiæ, formalis, & materialis expungantur: Causa vero emanans, scilicet mali præsentis conceptio, à conceptione boni præsentis, nisi expellatur omnino (quod rarò fit) saltem voluptate durante supprimitur. Hinc constat, multò aptius remedium ex voluptatibus Puris haberi, quam ex Impuris. Impuræ enim voluptates, ut quæ sint ob indigentiam, & ideò motus in naturam; cessant statim atque ad terminum ad quem peruenerunt. Breuissimæ itaque sunt, ut sensu v.

demus in coitus, comestionis, & aliarum huiusmodi rerum voluptatibus. Ideo Mahometes pseudo-propheta, digniores voluptates, quam has, mortales, beatis in Cœlo hominibus tribuere volens, dixit, ibi cum pulcherrimis fœminis, perpetuam fore coeundi facultatem; & singulos coitus, quinquaginta annos duraturos : dignas profectò propheta Mahomete, & credentibus in eum, voluptates. Sed voluptates puræ durant diutius, & facilius sunt reparationis, & dum interdum omittuntur, memoria præteritæ, & spes futuræ eiusdem lætitiæ, recreat. Quod in impuris, contrario modo fit. Nam cessante, & finito coitu, animal sponte tristatur, & ingruente prioris tristitiæ causa; eadem, quæ prius, & maior plerumque renascitur. Idem de comedendi voluptatibus. Nam post comestionem ad saturitatem, obruitur plerumque immodicâ tristitiâ homo, ut nonnulli etiam mortem sibi ob id intulerint, ut Aristoteles testatur *probl. 1. toties citato sect. 30.* Quare moneo omnes homines, sed potissimum eos, qui tristes

natura sunt, frigidaque melancholia, ut familiarem sibi aliquam internam voluptatem ex Puris, quarant, atque constituent: vel voluptatem contemplandi, vel eam quæ ex animi Morali constitutione oritur: quam Stoici omnes tanti fecerunt, ut hominem animi benè constituti, cum Ioue contulerint, si oratoriè, non inepta hyperbole vti; si verò philosophicè, superbè nimis. Quæ tamen superbia declararet, quantum boni, & tranquillitatis in animo, ex virtute composito reperiatur, qui illi vacat. Voluptas Peripatetica, ex Morali Virtute, aliquanto exterius vergit; ad operationem enim venit, quæ, cum instrumentis egeat bonorum externorum, potest aliquando ab iniuria fortunæ interrumpi. Ideo Aristoteles *cap. 10. 1. Ethic.* in Priami calamitates incidentem, negat beatum. Verumtamen, quia nunquam potest ab animi operatione destitui virtus, saltem constantiæ, in repugnando, & resistendo aduersis, vir probus semper pro facultate optimè operatur: ut futor, ex datis coriis pulcherrimum cal-

ceum facit; & dux, præfenti exercitu, virtute bellica, utitur: & propterea vir probus, nunquam efficitur miser, secundum eundem Aristot. dicto cap. 10. 1. *Ethic.* à quibuscunque aduersitatibus, & infortuniis circumueniatur. Medium itaq; habitum proba animi constitutio, inter lætitiā, & dolorem conseruat secundum Arist. siue immediatè, siue mediante potius operatione, verū mediātē operatione, quæ necessariò consequitur ipsam animi probam constitutionem: ita ut animus ex virtute cōstitutus, à tristitia securus euadat, etiam secundum Arist. nisi lætitiā certus, ut Stoici asseruerunt. Vtraque autem assertio veritatem nanciscitur in diuersis virtutis gradibus: nam in civili gradu (de quo loquitur Aristoteles) non est lætitiā, nisi ex operatione civili non impedita; qualem vir infortunatus præstare non potest: in virtute purgatoria, vel purgati animi (quam etiam penes Aristotelem concedendam, sub cap. de virtute ostendimus, in curat exord.) est lætitiā ex proba animi constitutione, eiusque interiori operatione. Vel

ergo quarant sibi homines, & statuunt voluptatem internam ex contemplatione, vel ex animi morali constitutione, vel tertio ex intima cum Deo familiaritate, quæ cæteras omnes voluptates diuturnitate, firmitate, & puritate superat: sed hæc à sacris petantur libris. Non possum tamen me continere, quin rationem pro hac tertia assertione adducam: Est autem operatio ex virtute, optima, & suauissima, & fœlicissima omnium reliquarum, secundum Aristotelem in 1. & 10. *Ethic.* sed virtutes Theologicæ, & inter eas Charitas, est nobilior reliquis virtutibus omnibus, tum morali-
bus, cum inspectricibus. Ergo operatio ex charitate est suauissima, & fœlicissima omnium aliarum operationum. Unde conicere licet, quæ fuerit tranquillitas, & fœlicitas Antonij, Pauli, & reliquorum Anachoretarum in mediis solitudinibus, in omni rerum inopia: dum Dei amore, miris modis exardescerent, vnum Deum meditabantur, cuius luce, & bonitate, toti perfundebantur. Sed vulgò, homines, & potissimum melancholici, pro puris

impuras, proque internis, corporeas voluptates sequuntur, ut opprimentem tristitiam fugent, ut dicit Arist. *cap. ult. 7. Ethic.* qui dum voluptate occupantur, respirant à tristitia: sed ea scitissimè cessante, tristitia violentior redit, ex dictis supra *cap. 4. in fine*, atque ita, pro pharmaco venenum sumunt. O cecam hominum mentem! Vniuersa autem Epicuri Philosophia, ars fuit internæ voluptatis inuestigandæ, & conciliandæ, neque ad externas voluptates, nisi ut in internas faciliè refluebant, deueniebat. Et tamen homines quò nobiliores, quò principatus fastigio propiores, eò magis extrorsum se effundunt, nihilque nisi externas voluptates gustant, ut non minus corpus vestibis preciosis, palatia superbis aulæis exornent, quàm diuinam mentis effigiem, eiusque augustum, & capax Diuinæ veritatis, & bonitatis tabernaculum, fœdè deturpent. Sed nimium digredimur: Redeundo itaque, Tristitia tollitur à contraria voluptate, tum etiam specie; & aufertur quoque à voluptate vehemente, non contraria: cuius occasione, ostendi-

mus, voluptates internas, & puras, impuris, etiam aliunde pendentibus, ad id esse aptiores. Propterea modò dico, increpationes etiam virorum grauium, mollitiem nimij doloris exprobrantium, dolorem aliquando tollere: etenim contractum animum difficiunt, quinimo efficiunt, vt animus ipse, derestatam mollitiem effugiens, se se diffundere conetur. Verum oportet, vt ideò hîc (quod in omni actione) seruetur, vt scilicet agens sit patiente efficacius; aliàs auget potius, quam minueret, dolorem.

Timor quoque magnus, mœstiam aptissimè fugat; quod ratio, & experientia docet. Ratio autem; nam cum in dolore, spiritus in corde comprimantur, contrahaturq; cor ipsum, vnde calor eius, euentatione impeditâ, quasi suffocetur: In Timore, calor à corde refugit in inferiora, vnde suffocatio tollitur. Experientia vero id apertè ostendit; nam in peste, filij, patres morientes, & matres refugiant; mariti, vxores ficcis oculis mortuos intelligunt, ob timorem debacchantis mortis, quem si depelle-

Timor.

res ab iisdem funeribus, summo mœ-
rore conficerentur. Tristitia aliquan-
do ex nimia animi diuturnioreque
intentione oritur: siquidem defati-
gantur instrumenta ex operatione
frequentiori, & diuturniore. Defati-
gatio, verò cùm malum quoddam sit,
sensu intimo cognoscibile, præsen-
tem facit mali præsentis conceptio-
nem, atque ita quoque tristitiam;
& hinc est, quamobrem post immo-
dicam commentationem, & post diu-
turnum studium animo graues simus,
causam plerumque ignorantes: nam
cum defatigatio intimè fiat, cognos-
citur quidem, & sentitur à sensu in-
timo, ut malum, sed effugit, quæ
nam sit formalis ratio mali; ideóque
inter spontaneas mœstias reponitur:
Huic itaque malo, remissio animi oc-
currit, quæ omnibus plus minusve
necessaria est, ut eam, ad puerilia vs-
que à Scipione, & Lælio usurpatam
legamus. Et eâ magis adhuc egent,
qui litterarum studiis, & rerum co-
gnitioni vacant: nam animus, in a-
gêdo, plus distrahitur, in contemplan-
do verò, plus intenditur. Destincentur

itaque suæ remissioni, horę, quas adhuc augeamus, si maiore nos quiete egere, non ob mollitiem, sed integro iudicio, intelligamus; & Anachoretas illōs, viros sanctos, ad animum laxandum, alios stercas, hos sportas, caueasve texuisse; alios hortulum coluisse legimus. Et hoc postremum remissionis genus, modō Capūcini vocati sequuntur. Qui vero absque vlla laxatione perpetuo defixum tenent in contemplationibus animum, vel in morbosam tandem melancholiam incidunt, vel in ingenij quandam hebetudinem, vel obliuiosi redduntur. Ad relaxationem hanc reducuntur ioci, somnus, spectacula, balnea, discursus, locorum mutatio, & cætera huiusmodi, quorum etiam nonnullorum meminit D. Tho. *quest. 305. prima secunda.*

Sed de spontanea tristitia quis hic quæret, quam non ex mali alicuius opinione præsentis, aut impendentis subimus, sed absque vlla omnino causa, quam nos sciamus; meminit huius tristitiæ Aristoteles *Problem. citato l. 30. sect. 6. l. de anima, text. 14. Fit*

enim saepe numero, inquit, *ut angamur,*
& animo succumbamus: sed cur ita, nul-
lam reddere causam habemus. Hæc tamen
tristitia, quæ sine causa nobis vide-
tur, causam habet, quæ Materialis
est: hæc enim, est prima huiusmodi
animi grauitatis origo. Rem hanc
plenius pertractauimus *in lib. de Af-*
fectibus: sed eam tamen hic repeta-
mus, quousque ad assignanda reme-
dia sufficiat. Repetamus autem, Tri-
stem sensationem cuiusque sensus,
in primum sensorium, hoc est, secun-
dum Aristotelem, in Cor, refluere, ibi-
que tristitiam generare. Quamobrem
cùm sensus tactus, in intimas quas-
que corporis partes penetret, cùm
humor aliquis, vel vapor, aut Mul-
titudine, aut Frigiditate, aut Acre-
dine, aut aliâ sensibili qualitate exce-
dente, aut prauâ lædit diaphragma,
vel partes potissimum cordi propin-
quas; tristitia in primo sensorio, pro-
indeque in anima sentiente, gigni-
tur. Si autem læsio intimarum par-
tium ad multum sensus excessum pro-
grediatur, ut continui soluatur vni-
tas, vel ad aliquem satis conspicuum
doloris

doloris gradum deueniat, tum dignoscitur tristis, tactus sensatio : atque dolorem, seorsum ab animi tristitia enunciamus, suppetiasque à Medico petimus. Sed si non catenus procedat, tum tristem sensationem tactus, à tristitia primi sensorij, atque animi ipsius, non discernimus; atque ita grauitatis animi causam ignoramus. Præterea verò scimus etiam, in tristitia, cor opprimi, & nimium coarctari, atque calorem, à copia spirituum, & arctitudine, pene suffocari. Si ergo spiritus, & vapores, ab aliqua causa alia, quàm ab animi iussione, in cor refluant, ipsumque, & eius calorem opprimant, tristitia gignitur, absque causa nobis conspicua; nam spirituum, & vaporum progressus, & incrementa, omnes latent, solum ab hominibus sapientibus, non sensus obseruatione, sed rationis indagine comprehenduntur: ita vt duplex causa hinc appareat, originis tristitiæ spontaneæ, ratione causæ materialis: nempe Suffocatio, vel Oppressio cordis, eiusque caloris, à spirituum, & vaporum multitudine, Sc-

H

cunda, à tristi sensatione tactus, eius qui in aliqua intima parte, cordi potissimum propinqua, reperitur, non adeo tamen intensâ, ut seorsum à primi sensus affectione dignoscatur. Læsiō vero tactus, partium huiusmodi, est vel à frigore; nam frigus omnibus interioribus partibus, & potissimum cordi propinquis, est repugnans; (siquidem partes internæ, & illæ præcipuè, sunt calidæ) vel ab acedine; vel ab aliqua alia non naturali qualitate; siue præternaturali caliditatis gradu; ut ab excedente calore, qualis in febribus inexistit. De spontanea suffocatione, nobilem olim historiam audiui de se ipso, ab Hieronymo Quirino, nobili Veneto. Narrabat igitur, se, olim Romæ conualescentem, à viris nobilibus officij causa inuisum esse; ubi cum latè cum illis ageret, ex improviso, repente, tristi animi gravitate oppressus fuit, ut nec loqui amplius, nec interrogatus respondere velle posset. Quo in statu, cum dimidiæ horæ spatio commoratus esset, tandem spontaneæ lacrymæ copiosissimæ fluxerunt, & per notabile temporis

spatium ; quibus effluxis omnis animi cessauit oppressio , & mœror , inque priorem lætitiā rediit. Huiusmodi itaque mœstitia , ex multitudine vaporum , vel humorum cor aggrauantium , processit ; & mox , cū materia prægauans , ab insurgente natura expulsa est , cessauit cum causa , animi etiam ægritudo.

Alia est tristitia , ex tristi sensatione partium intimarum. Tristis verò sensatio ex frigore facta , familiaris est frigida melancholia. Cum enim hæc superabundat copiā ; vel dissolui incipit in frigidos flatus ; multū incutit diaphragmati , & vicinis partibus frigoris : & cum in diaphragma locosque subiectos facit impetum , à loco , hypochondriaca dicitur. Hæc , meticulosis hominibus accidit ; & rursus , eos quibus aduenit , facit meticulosos. Pigris quoque & inertibus hominibus est familiaris ; siquidem pigritia quoque , à timiditate nascitur. Plato 10. *de legibus* ; *Ex timiditate , inquit , otium : ex otio mollities , & pigritia.* Et Cicero 4. *Tusculanarum quæst.* ex Stoicis , Pigritiam facit speciem ti-

moris; definit enim eam, *timorem futuri laboris*. Alia, ex tristi sensatione, maximè communis melancholia est, quæ ex mordacitate humorum, & acredine. Recensuit autem Philosophus, & solam *ultimocap. 7. Ethic.*

Commune autem harum omnium remedium, est vehemens aliqua voluptas, ut ex dictis patere potest: tollit enim primæ Multitudinem; secundæ autem Frigiditatem, & tertiæ Acredinem, latioris sensibilis suauitate permulcet. Sed proprium remedium primæ, efficacissimum esset, lacrymas elicere; ut ex naturæ principio, in narrata historia constat: præterea verò ratio docet. Occurrendum enim est oppressioni, & suffocationi, quæ à multitudine humorum, aut vaporum cor aggrauantium oritur: per lacrymas autem aptissimè fit. Secundæ tristitiæ peculiare remedium est multus motus, & agitatio; motus enim calefacit. Hoc remedium, huic meticulousæ tristitiæ aptum, prior me docuit Diuinus Plato *in principio 7. de legibus*. Cuius verba apponam, ut, quæ noua videri queant plurimis dogmata, mul-

tò priùs à summis viris cognita & approbata fuisse constet. Sunt eius verba: Quod autem fieri oporteat, coniectare hinc licet, quòd periculo tam puerorum, nutrices, quàm quæ remediis Corybantum dant operam, id esse utile cognouerunt. Quandocumque enim dormire pueros ad somnum tardiores, matres cupiunt, non quiete hoc, neque silentio, sed contrariis faciunt. In vlnis enim portant, agitantque semper, & illos vocis modulatione, tamquam tibicino quodam, mulcent. Et quemadmodum in debacchationum furentium remediis fit, huiusmodi agitationis choreâ, musâque vtuntur. CLIN. Quanam horum potissimum causa est, hospes? ATHEN. Non valde difficilis cognitu. CLIN. Quo pacto? ATHEN. Vtræque hæ passionis in metuendo consistunt: sunt enim formidines quedam propter malum aliquem animi habitum. Quando igitur ab exterioribus, aliquis ad hos affectus agitationem infert, vincit exterior motus, interiorem illum terribilem atque furiosum. Cùmque vicerit, tranquillam animo præstat quietem, saltu cordis aliquantisper sedato: atque ita, aliis inducit somnum, alios vigilantes per tibiâ, & tripudium, cum anxio

Deorum, quibus supplices litabant, à furioso affectu, ad sanæ mentis habitum reuocet. Atque hæc, ut orationis huius breuitas fert, rationem aliquam probabilem habent. Hæc Plato. Qui postremis in verbis excusat se, quamobrem causam problematis intimiùs non pertractauerit: alloquebatur enim virum Laconem, scientiarum rudem: Omittit verò, quamobrem & quomodo motus hic, motum illum vincat; cuius rei rationem nos reddidimus: quia nempe calefacit, atque ita, repellit frigiditatem melancholiæ insurgentis. Tertiæ Melancholiæ remedium nullum, quam commune, hic ponemus; infra enim proprius magis locus erit, cum de adustione agemus. Sed hic, quis

Dubitatio

nobis obiiciet, suprà dixisse *cap.* scilicet 6.1. *libri*, Bacchas, ex melancholiâ adustâ, originem ducere, eandemque opinionem imposuisse Aristoteli: modò Corybantes Platonis, (qui eiusdem eum Bacchis gregis sunt) tanquam à frigidâ melancholiâ sint, pro mea opinione afferre. Respondeo itaque negando, me ponere Corybantes à frigida melancholia pendere, ex lo-

Solutio.

to Platonis adducto ; non enim Plato ibi Corybantes integros , hoc est conditionem Corybantum integram supponit , sed recessisse à naturali , & proprio habitu , ideòque remediis egere : & cum naturalis ipsorum habitus , in quodam calore consistat , præternaturalis erit in habitu frigido. Quo etiam in habitu , constituisse eorum à natura egressum , indicat Plato , cum eorum passionem , in metuendo reponat : timor verò à frigore procedit : & hanc solutionem , adhuc clariorem reddemus , ex illis , quæ Strabo habet decimo libro ; Corybantes , fuisse Cybelæ matri ad Idæum Montem in Phrygia sacros , eamque honorauisse cantibus & tripudiis , quomodo Bacchæ , Liberum ; & Curetes propriè Iouem : licet Curetes , & Corybantes , & reliquos viderentur complecti. At verò constat , molliorem choream , Cybelæ , quam Libero conuenisse , vt penes Virgilium à Romulo Tatianis , ^{9. Æneid.} eiusmodi sacrificia , præ mollitiei probro , obiciantur.

O verè Phrygia (neque enim Phryges) ite
per alta

Dindyma, ubi assuetis biforem dat tibia
cantum.

Tympana vos, buxusque vocant Berecyn-
thia matris

Idæ: sinite arma viris, & cedite ferro.

Mollem ergo choream fuisse hanc
constat, præterquam quod, & Deæ,
mollior quàm Baccho; & Phrygiis,
quàm Græcis conveniebat. At verò
Musicam ob mollem, languescere a-
nimum, & emarcescere, desidémque
tandem fieri, ex Platone vidimus, &
potissimùm si homines illi, sint ab ini-
tio in mollitudinem proni, quales e-
rant Asiatici homines, Platonisque
tempore potissimùm, quando in om-
nes delitias fluebant, ut ex Xeno-
phonte in Agésilai laudibus apertum
est, & ex reliquis eiusdem historiis.
Mirum ergo esse non debet, si sæ-
pius in frigidam melancholiam, mol-
li Musicæ, & choræ perpetuam ope-
ram nauando, molles de se homines,
inciderent.

CAPVT VI.

De Timore.

Timorem quoque, frigidam melancholiam excitare, superius diximus; sicut ex ea, ipse quoque oritur: etenim circulo quodam, sibi sunt effectus & causæ; vt quandoque contingere docuit Aristoteles 2. *posteriorum analyt.* Timor itaque fit, cum malum imminens, eiusque expectationem refugit animus. Nam cum malum expectatur, sed præsentis animo sumus, vel illud superare audemus, vel contemnimus, timor non est. Huic itaque affectui eadem, qua tristitiæ, methodo, erit succurrendum: vel scilicet deriuatione, vel contrariâ actione: & vtraque cura, in causas coniunctas fertur. Causa itaque timoris, emanans, est mali conceptio: causa formalis, est animi effugium; ita enim metaphoricè vocare

debemus : causa materialis , est frigiditas quædam priuatiua , vel positiua primi sensorij ; quæ potissimum ex caloris inde fuga , & in inferiores partes recessu , oritur ; ita vt maiori ex parte , frigiditas priuatiua sit. Sed si apertius materialem causam exprimere velimus , dicendum est , eam esse affectionem cordis frigidam , quæ duas præcedentes causas habere potest ; vel scilicet priuatiuam , cum magna pars spirituum , ex corde effunduntur ; vel positiuam , cum frigidus aliquis humor in cor ipsum irripit.

De Timore modò , sicut etiam de tristitiâ , duplex consideratio affertur. Altera , ne oriatur. Secunda , vt si ortus fuerit , expellatur. Et qui oritur timor , alius ex causâ conspicuâ nascitur ; alter , cæcam , & latentem habet originem , qui , timor spontaneus dicitur. Quemadmodum etiam spontaneam tristitiam superius dari ostendimus. Si ergo timoris ortui obsistere velimus , prius constituenda erit opinio ; deinde appetitio , atque animi agitatio ; quæ , in timore est fuga ani-

mi, & ab alienatio quoad opinionem constituendam; iisdem clementis, quibus aduersus tristitiam constituitur: si scilicet ea solum mala credamus, quæ in nostra manu sunt: vel cetera saltem, etiam si mala, exigua tamen, & non magni momenti reputemus. Huc pertinet epistola 24. Senecæ. Ita siquidem parum timebimus, quæ parua mala credemus, & quæ, verè parua mala sunt, si rem ex veritate, non ex hominum opinione æstimemus: Non ex malis externis, sed ab internis miseri efficimur, secundum Aristotelem, qui plus rebus externis, quàm Platonici, & Stoïci, detulit. Verùm homines, vulgaribus opinionibus iam constituti; parum auxiliij ex hoc dogmate recipient: iam enim callus obduruir: Hi autem plus opis recipient ex instrumentis, & facultate. Et huius secundi remedij capita primaria, doctissimè affert Seneca *epistola* 14. Animaduertere autem oportet, duplicem, hoc remedium, partem habere. Altera pars est, mali præcauendi; altera est, mali depellendi. Prioris partis, summa, & pri-

maria capita, recenset Seneca *de malis*, *quæ ab aliena potentia nobis infliguntur*, mali depellendi inquam, vel præcauendi: vt militares homines, non timent futuram cum hostibus dimicationem; non quòd mortem despiciant, sed quoniam se, armorum vſu, & ordinum disciplinâ, superiores fore confidunt, vel numero. Quòd si in hostem virtute præstantiorem; vel copiis, & numero maiorem incidant, tum sæpè ingens timor eos occupat, qui prius ferociebant: exemplum, exercitus Cæsaris aduersus Ariouistum. Sed qui mortem, minus malum, quàm ignominiam reputant; impares etiam, resistunt; & mortem pulchram, fugæ turpi præferunt. Atque ita se gerit exercitus, ciuili fortitudine instructus, vt docet exemplo pugnæ in Hermeo Aristoteles *cap. 8. 3. Ethic.* Securius igitur remedium aduersus timorem, est, externa mala parua reputare, atque in virtute, & bonis internis plurimùm reponere. Qua ratione Zeno Eleates equuleo impositus, & præsentis dolores spreuit, & futuræ mortis

periculum, dum Cuces, præfente Tiparo, ad eum occidendum exhortari ausus est, & impulit. Cæsar autem à Pyratibus captus, & ab Ægyptiis obfessus, secundo potius remedio, timori obstitit: facultatem enim se se è malis eximendi habiturum confidebat. Qui verò est versaturus in rebus agendis, primo remedio, & dogmate sese intus constituat; sed secundo quoque remedio se se instruat; ut hoc modo, extrinsecus malo occurrat, si fieri possit: sin minus, habeat semper certum, ad despectum mali ipsius, recursum. Ita, opinio instrui debet, ut res oblatas, vel malas non reputet, vel euitari posse depellique, credat. Et quoniam malum imminens nos non terret, nisi ut cognitum: est hinc diligenter moderanda actualis cognitio, & consideratio; de qua, plura diximus in præcedenti capite, & eam ex phantasmatis speculatione, & exactâ nimis delineatione pendere diximus. Vel ergo sumus in re cognitâ, habituali cognitione, nobisque verè terribili; vel sumus in periculo ignoto. Vtrumque casum, aptis præceptis fir-

memus. In re igitur nota, atque terribili, præcauenda est exactior phantasmatis impressio, & descriptio: hæc enim timorem maiorem generat, & vehementiorem incutit, sicut ex superius dictis constat. Et ex hac eadem causa pendet, quamobrem sæpe absentia pericula fidentius adeamus, quàm postmodum præsentia firmiter sustineamus: ex præsentia enim clarior oritur cognitio, & phantasmatis impressio: vnde multi à carnifice necandi, oculos sibi velandos curant, ne à præsentī malo, infirmiori spectro, commoueantur. Neque verò ego remouere iubeo eam futuri periculi commentationem, quæ ad illud præcauendum, vel depellendum est necessaria; vt qui pugnaturus sit, non præmeditetur, quibus modis sit eum aduersarius inuasurus, quomodóque econtra illi resistere debeat; & æquale, vel maius intentare periculum: Sed remoueo nihil iuuantem malorum commentationem. Vt si verbi gratia quis recogitarer, dum in pugnam descendere debet, vulnerum dolores, mortis horrorem, vel cap-

tuitatis infœlicitatem, huiusmodique
 malorum seriem exactissimè intue-
 tur: ex hac siquidem defixâ imagina-
 tione, terror summopere augetur illis,
 qui ad timorem sunt proni. Et hinc
 vereor, ne duces aliquando, pro con-
 firmandis animandisque militibus, a-
 nimum eis ademèrint, cum scilicet,
 depugnantibus pro focis, & laribus,
 ob oculos posuerunt futuram, si vi-
 cti fuerint, patriæ, vxorum, & libero-
 rum calamitatem. Hæc siquidem im-
 minentis mali imago, graphicè adeo
 descripta, in hominibus imaginatio-
 nis fœcundæ, & excurrentis, aliquan-
 do potius animi consternationē, quàm
 eius incitationem facit: vnde, tremor,
 & pallor occupat corpus, & vires di-
 labuntur. Nec enim sæpè quantum
 vellemus, tantum nobis imperare
 possumus, inuitosque, vires deferunt.
 Huc potissimum illud spectat, super
 trabe, nos, in terra extensa, ambu-
 lare, absque vlla difficultate; sed si
 eadem, inter duas altissimas profun-
 dissimasque rupes, pontis vice, adapta-
 ta, erectaque sit, non amplius super
 ea ambulare auderemus, sed in ea

media positi, omnes ferè homines, dilabentibus viribus, præ metu deorsum ruerent. Ita facundi Oratores, in conspectu summi alicuius Principis, vel nobilissimi cætus corona, sæpe dum minus oportebat, magisque renitebantur, defecerunt. In alea etiam, cum maxima pecuniæ vis committitur, & quæ amissa, possit perdentem ad inopiam redigere; videmus tremere labia, & manus, collusoribus, & vultus pallescere, & potissimum, si qui ludunt, tantæ fuerint aleæ insueti. Et effectus huiusmodi, crescunt, quò maioris damni periculum fuerit. Vnde, ad noui alicuius hostis, & tremendi aduentum, nollem hominibus ingeniosis, felicisque imaginationis, seriem eam malorum, si fortè fortuna cesserint, futura proponi, & describi veterano, & confirmato exercitui: At in antiquo iam bello, & cum experto hoste, non abnuam. Hinc vnum ego deduco, cuius iudicium aliis relinquo: Ex causâ modò præactâ, maioris periculi imminentis, ob idque exactioris illius commentationis, factum esse, vt Ro-

mani,

mani, & Itali, dum ad sui defensionem pugnaverunt, minus feliciter pugnaverint, quam cum in aliena regione, ad aliorumque adeptionem. Romani, turpiter ad Alliam victi, & turpius, Roma ab iisdem Gallis capta: postea, infelicitur ab Annibale traditi, ut Silius Italicus cecinerit; *propterea* *piusque fuisse periculo, quæis superare dabantur.* Nec alio unquam pacto expulerunt Annibalem, nisi cum sui defensionem, in Carthaginensium inuasionem mutauerunt, & extra Italiam; Annibalem ipsum, quem tantummodo Italia exhorruerant, & saepe victoriam; nunquam verè victum, & fugatum experti fuerant, in Africa, celebri victoria, debellauerunt; Et eandem fortunam in reliquo orbe visi sunt. Dum enim ipsi inuaserunt, quinquaginta annorum spatio, uniuersum ferè orbem obtinuerunt, ut narrat Polybius. Sed de Gallis loquendo (quorum subiectionem non cognouit Polybius) decem annis, uniuersam deuicerunt Galliam, cuius portione, quinimo potius accessu Cisalpino, vix se tueri potuerunt: Extra Italiam,

Mœsos, Getas, Germanos fregerunt. Sed dum è contrà, hi inuaserunt Italianam, Itali succubere. Quanam ergo causa? Scio multas esse, sed inter alias, non infimam credo, quam attuli; quòd scilicet, dum pro vita, pro liberis, pro vxoribus, pro fortunis, pro patriæ vastatione propellenda depugnarent; penes homines excurrentis æstimationis, aleæ magnitudo, imminueret vires, & iudicium aliquo pacto obturbaret. Vnde florente etiam armorum disciplina, cum Cymbri, Teutones, & Amburones, in Romanos impetum fecerunt, triplici prius hos clade affecerunt: & Marius, ad ipsos superandos, optimè consilio vsus est, continendi milites aliquandiu, vt aspectu, & velitationibus, feritati hominum prius insuecerent, conceptumque terrorem deponerent. Quo eodem consilio vsus, aduersus Annibalem, Fabius Maximus, meritò laudem obtinuit Italiæ seruatoris.

Æneid.

— *Tu maximus ille es,
Vnus, qui nobis cunctando restituis rem.*

Hoc idem, quod nos, passi sunt Galli: Sunt enim & ipsi, fœcundo ingenio, & animi multa perspicuitate donati, quod multa doctorum hominum in omni scientia, copia declarat: ex Parisiensi enim Academia quot illustres viri prodierunt? Hæc itaque Gens, dum aliena insequuta est, Italiæ bonam partem occupauit; Romam cepit; Græciam vastauit; Asiæ nobilissimam partem, suam effecit, laresque suos illuc transtulit. At contrà, dum pro se pugnauerunt, prius ab Ariouisto, & Germanis, multa perpassi sunt; postea à Romanis, solo decennio, occupati sunt. Labente verò Romano Imperio, Francorum armis cesserunt. Tandem ab Anglis vniuersa ferè Gallia debellata, Regij illis tituli vsurpationem in præsens vsque tempus reliquit. Angli, idem factum subierunt: in alienis consequendis, quàm in suis defendendis fortunatiores fuerunt. Primò enim Romanis, deinceps Saxonibus, postea Vvillmo Normanno subiacerunt. Hispani quoque, inuadentibus primò Carthaginensibus, postea Romanis, dein-

ceps Gothis, demum Africæ Sarracenis pariere: at, postquam aliena, postremi omnium aggressi sunt, nobilissimam Italiæ partem, Siciliam, Sardiniamq; occupauerunt: atque in nouo, vt vocant, Orbe, Castellani plurimas regiones; in Orientalis Indiæ maritimis, plurimas arces, & oppida Lusitani occupauerunt. Quodq; ad meam sententiam confirmandam facit, Lusitani, qui in India, tanta virtute, innumerabiles plerumque hostes, parua manu vicerunt, repente modo in defensione Lusitaniæ, à Castellano- rum impetu defecerunt. Sed Germani, Sarmatæ, & Scythæ, robustius res suas defendunt, cum enim, (postremi saltem) obtusioris sint ingenij, à præsentimalo, potius incenduntur, quam à futurorum malorum defixa commentatione consternantur. Idcirco, (veluti feræ pro cubilibus & catulis) efferatiùs depugnant: atque ita, nemo Scythas occupauit, nemo Sarmatas, nemo Germaniam vniuersam: licet hæc forsan in præsentia, cum maiori ciuilitate emollita est, scientiarum eruditione perspicacior facta, minori

robore sua tueretur; vt exemplo Caroli V. apparuit: quo tempore, nisi eum iam inermem, dimisso exercitu, improuisa Mauritij Saxonis mutatio repulisset, iam præsidia Hispana, vltro libera Ciuitates recipere inceperant. Atque in præsentia quoque, multas Prouincias finitimas, à Belgico bello laceratas videmus, nemine obistente, & remedia malorum, deprecando potius, quam pugnando quærunt. Conuenerunt tamen Principes in Conuentu Ratisponensi anno 1594. armis mala eiusmodi repellere: quid tamen factum sit, nihil adhuc audio, elapso iam biennio. Sed nimium digressus sum. Hucusque autem, ad timorem euitandum, diximus, quomodo opinio sit informanda, & periculi contemptu, & virium suarum verâ æstimatione. Præterea quomodo abstinendum sit ab inani commentatione, & defixâ, malorum consequentium, in periculo noto.

Dicendum superest de ignoto periculo: in quo cauere oportet, ne ipsum suspicione augeamus. Nam rectè Demetrius Phalereus monet, symbo-

lis, ad minus, uti; quoniam plus suspi-
camur mali, quam si simpliciter esset
prolatum; & saepe plus mali, in me-
tuendo, nos facimus, quam sit in re,
à qua timemus. Aliquando ergo præ-
stabit cognoscere periculum ipsum,
ut monet Fracastorius (qui vir, nobi-
li ingenio, scripsit *lib. de sympath. &
antipat. cap. 19.* ubi & quomodo ex
ignoratione timor oriatur, docet, &
doctissimè) Restat ut affectus ani-
mamque illis obnoxiam, constitua-
mus.

In Timore igitur, animus refugit,
atque à sensu ipso mali alienatur.
Quo in animi lapsu, est affectus ip-
siusmet animi, & dispositio instru-
menti, siue sensorij; sunt enim om-
nes hæ animi passiones organicæ, ut
demonstratur à naturalibus Philoso-
phis: Supponatur autem modò, Cor
esse primum instrumentum irascendi,
audendi, timendique: & Spiritus, pri-
mariò illi ad hæc omnia inseruire.
Cum ergo spiritibus abundat Cor, in-
dèque calore feruescit, audet animal;
Sed cum spiritus è corde fluunt, se-
cumque abducunt calorem, Cor ex-

haustum illis, & calore; pro sui natura, frigescit, & languescit. Eodemque modo etiam Animus; & refugit, quasi ad fugam Spirituum; & dicitur, ad cordis languorem, & imbecillitatem.

Remedium autem optimum, est, ab initio prohibere animum ab eiusmodi dilapsu: Sumus enim domini ab initio, nostrorum actuum, & affectionum, quousque non contrariâ dispositione premamur. Qui ergo teneræ ætatis curæ præest, vel qui adolescens factus, sui curam (quod contingit rarò) habere velit, obseruet se ipsum, ne in conceptione periculi alicuius, subita illa pugna animi suboriat, sed contineat animum; etiam si malum euitare deliberauerit, & fugere. Nam malum fugere, quando id, honestum, fugere sit, oportet; non animo fluxo, & effuso, sed contento, & minitabundo. Huius fugæ exemplum ponit in Socrate Diogenes Laërtius *in eius vita*. Imitarique oportet Leonem, dum in aprico loco fugit; non enim demisso capite, sed respectante; insequutores graditur.

I iij

Aristot. *de hist. animal. lib. 9. cap. 44.* Non possum me continere, quin carmina Ludouici Ariosti, rem, mira suauitate, dignitatēque exprimentia, apponam.

*Qual per le selue Nomadi, e Masile
Cacciata va la generosa belua,
Ch' ancor fuggendo mostra il cor gentile.
E minacciosa, e lenta si rinselua.*

Vbi exprinit sensum Virgilij in 9. *Æneidos.* Sed aptius ad rem meam.

*— Ceu seuum turba leonem
Cum telis premit infensis: ac territus ille
Asper, acerbatuens, retro redit: & neque
terga
Ira dare aut virtus patitur, nec tendere
contra.*

Oportet itaque, ad ita pueros, & adulescentes insuescendos, periculis aliquibus illos obuiere, cum prius præceptis præmunuerimus, & exemplis virorum fortium; deinceps in re ipsa, adsumus, si expediat, increpatores timoris, si timor erumpat; vel laudato-

res virtutis, si constantes fuerint. Vbi id annotare diligentissimè oportet; vt pericula, semper pro experimento, sumamus minora virtute in adolescente perspectâ, puerôve. Nam si periculum, maius quam ferre possit, obiiciamus, adeò vt animus succumbat; incipit consternationi animus assuescere, & puer sibi diffidere; vnde facilè in omnem desidiam, & ignauiam, quasi fortitudinis impos, sponte resoluitur. Tum ergo oportet animum ægrum consolari, & probabilem aliquam causam iusti timoris prætere, ne animum despondeat; sed spem constantiæ adipiscendæ resumat. Non ergo mihi probatur mos Italiæ, aliquibus in locis; neque Galliæ vniuersæ; id proponere scilicet adolescentibus, & tyronibus armorum, oportere eos, si armorum tractationi futuræ sint apti, in ipso initio, paratos esse cum quocunque alio, etiam exercitatissimo, solo ense, & pugione, (reliqua inermes) pugnare ad internecionem vsque. Hoc enim specimen, proculdubio inter omnia militaria pericula summum est. Propone-

re itaque id, in ipso armorum limine, adolescenti, qui nunquam fortè, ne pugnis, decertauerit; atque ita proponere, ut si impar ei sit, ignauum se se existimare debeat; & armis ineptum facit: ut cum plurimi, intrinseco examine, se imparatos animo sentiant, despondeant animum; proque fortibus, ignaui euadant, sibi que diffidentes. Quod si gradatim, & debito ordine aggredierentur pericula, eis que insuescerent, viri fortes euaderent. Vnde melius Plato *in lib. 8. de legibus*. Ciues insuescere ait periculis, in quibus etiam mori possint; minoribus tamen, quam vera, & bellica ipsa sint, existentibus. Et experti duces, Tyrocinia prima facientibus militibus, non summa, sed minora obiciunt pericula, ut paulatim, & gradatim, maioribus subinde assuescere valeant. Hinc, contra institutum Italicum inuehere licet, arma in Ciuitatibus gestandi: Monomachia enim singularè que certamen, est maximum inter bellica munia. Siquidem in campestri bello, Tympana, Tubæque augent animos, atque reliquorum militum

societas in periculo, & virtus, nec non ducis cura, & prouidentia; atque saepe, publicæ cohortationes; viris fortibus proposita vtilitatis, dignitatisque præmia: at in Monomachia, hæc omnia defunt: oportet siquidem, vt sibi quisque dux sit, Tuba, Tympanum, Socius, & Exemplum; quæ nemo sibi præstare potest verè, & non fictè, nisi, qui iam in periculis obdurerit. Vnde videmus penes Romanos, fortissimos homines, inque publicis bellis quotidie versantes; præcipuum tamen honorem habitum esse illis, qui singulari pugna decertauerunt, vt Horatio, Manlio Torquato, Valerio Coruino, atque Asellio. Modò autem gestare in Ciuitatibus arma, ea lege, ex hominum communi opinione, vt solus soli quisque respondere debeat, armisque paribus; animari exigit singulari pugnae paratos: atque ita, in ipso armorum Tyrocinio, sicuti dicebam, summum inter bellica opera, facinus, offert Tyronibus, vt præsens si occasio se se offerat: (quæ nunquam à multorum insolentia, & peruicacia deest.) Cùm

que multi, ad tam validum examen sub initio non perstent, vel ab hominibus exhibitati, animum despondent, vel intrinsecus sibi conscij, dum pluribus occasionibus se impares persenserunt, in certam ignaviae suae opinionem devenientes, arma postibus affigunt. Inter hos, illi Principes, & Civitates potissimum damnandi sunt, qui ensium gestatione concessa, loricas deinceps, defensionisque arma prohibent; in maiora enim adhuc pericula Tyrocinium coniciunt. Suaderem itaque ego, ut omnino armorum in pace gestatio quibuscunque inhiberetur, ut antiqui Graeci vetuerunt. Quamobrem Aristoteles 2. *Polit.* morem hunc, primis illis hominibus consuetum, tanquam barbarum, deridet. Et Romani, dum virtute bellica florebant, togati, non armati in Urbe incedebant: & Florentini, dum Respublica eorum, bellica virtute preualuit, quae Tusciam ferè uniuersam domuit, ab armorum gestatione abstinerunt; ut ex Ioanne Villanio constat: & Veneti, quantum imperium conquisiuerunt, & etiam reti-

nent, à maximis licet regnis circumfessi, nunc quoque Venetiis inermes, & togati incedunt. Et Turcæ, quorum armis vix reliquus Orbis resistere potest, togati & ipsi, in pace sunt, ab omnibusque armis abstinent. Vtinam ergo & nos ita faceremus, atque pro hac particulari armorum tractatione; publica exercitatio, statis temporibus, vniuersarum Ciuitatum induceretur. Reuiuisceret enim forsan Romana, & Italica virtus, cui reliquæ omnes gentes concessere. Sed de his satis; Quomodo nempe assuetudine animum firmemus aduersus effugium illud, vnde ad spectrum mali imminentis dirigatur.

Aliud remedium est, Animum calido affectu præmunire, sed qui diuturnus esse queat: Ira enim labilis est, vnde dicitur, brevis esse furor. Eiusmodi autem, præcipuè inter omnes, est vehemens aliqua cupiditas: vnde scribit Aristoteles, inter spurias Fortitudinis species, Fortitudinem ex Amore reperiri; & ita auari, ex summa diuitiarum cupiditate, per mare pauperiem fugiunt, per saxa, per ignes.

Sunt deinceps aliqua materialia remedia, quæ hoc modo venabimur: Ad timorem ergo duæ materiales conditiones, si secundum genus sumantur; faciunt. Alterum verò genus, est Cordis ipsius substantiæ; alterum, est natura ingredientium Cor, atque egredientium. Conditio autem ex Cordis substantia pendens, duplex est; alia est Cordis ipsius substantiæ quædam mollities; ex hoc enim sensu animal valet naturâ; mollis quippe pars facile species aduenientes imbibit; est enim magis passioni obnoxia. Quibus vero Cor durum, hæc sunt hebeti sensu: at verò, quæ sensu maiori sunt, timidiora; quæ verò hebeti, audaciora; siquidem hæc parum ab oblati speciebus sensibilibus mouentur, quas parum sentiunt: illa verò multum, ad oblatum terribile intimius sentiunt. Esse autem sensu hebeti, quæ cor durum habent; & sensu acuto, quæ molle, docuit Aristoteles 3. de partibus Animal. cap. 4. ubi habet. *Quæ enim sensu hebeti sunt, Cor habent durum, & spissum; quæ autem sensu valent, mollius.* Alia conditio, ex

Cordi inexistentibus, est magnitudo ipsius Cordis. Cuius rei assertorem adducamus Aristotelem, qui in lib. 3. de partibus animal. eodem cap. 4. dicit: *Pauida etiam sunt, quibus Cor grandius: audentiora, fidentioraque, quibus minus, aut mediocre. Affectus enim qui accidit ex metu, iam in iis praest, quoniam calorem proportionem, Lepori, Ceruo, Muri, Hyene, Asino, Pantherae, Mustela, & reliquis ferè omnibus, quae aperte timida sunt, aut propter metum malefica.* Hæc Aristoteles: Conditiones verò ex ingredientium Cor, atque egredientium qualitate, & natura, distinguuntur & ipsæ in duas, sicuti & duæ sunt res consideratæ, nempe egredientes, & ingredientes. Prius autem de his agendum: Cum quæ Cor subeunt frigida sunt, ut sanguis, si dilutus fuerit, vel aliam ob causam aliquam frigidus, fit animal timidum. Hæc Aristoteles cap. 4. lib. 2. de part. animal. *Timidiora, inquit, quibus sanguis dilutus nimium est; metus enim refrigerat; itaque ea quibus eiusmodi temperamentum in Corde habetur, metuendi affectioni sunt opportuniora; aqua enim*

frigore congelascit. Hæc Philosophus? Quam ob eandem rationem, etiam si Spiritus in Cor superingrediantur frigidiores, timorem incutient; etenim refrigerabunt, licet non tantum; Frigidiores vero Spiritus subingrediuntur eorum Corda, quæ pulmonem parum sanguineum, & calorificum habent: eâ enim ratione, aër inspiratus, parum caloris consequitur: unde frigidiusculus in Cor pervenit, & frigida subinde sunt, sicut fatetur Aristoteles *lib. 3. de part. animal. cap. 6.* Alia demum conditio meticulosa, est Egredientium, cum scilicet ea, quæ calorem in Corde continebant, facile elabuntur, inque inferiores partes, Corde derelicto, defluunt, ut Aristoteles scribit *sect. 27. Problem. 1. & 3.* Ea verò facile elabuntur & effluunt, quæ tenuiora sunt. Quamobrem quibus subtiliores spiritus, his facilius è corde exeunt, & decedunt, cum aliqua terribili specie fuerint perciti. Avicenna consentit, *de med. cord. c. 7.*

Materiales itaque conditiones timendi, hæ sunt, quibus, si remediis contrariis debitè occurratur, tolli, vel immi-

immi-

imminui possunt. Occurreretur igitur quartæ, si spiritus densarentur aut aliquo retinaculo in corde cogherentur. Cogitent itaque pro primo remedio Medici, vtrum aliquod ceratum excogitari possit, cohibere valens in corde spiritus, quod cordi supra ponatur: Sed nō quod conficiunt; parū caloris, potissimum acuti adiciant: nam ita rareficerent adhuc magis spiritus, cuius contrario potius egeremus. Ad densandos autem spiritus, si id hominis patiatur complexio, videntur facere refrigerantia; frigus enim densat, sed dū refrigeramus præcordia, etiamsi ad densationem spirituum, timori occurreremus, multò tamen magis, frigore in præcordiis impresso, eundem augeremus: melior itaq; est, si cui in crassetur sanguis, ita enim & Cor calidius fit, & spiritus, ad sanguinis crassitudinem, ipsi quoque crassiores eleuantur. Sanguinem verò crassiorem, calorificum esse, atque ad audaciam conferre, docet verbis disertis Aristoteles 2. de partibus Animal. cap. 4. Verba sunt: *Quorum autem sanguis fibris admodum multis, crassisque refertus est, hæc*

terrena amplius constant natura, & animosa, iracunda, proindeque furibunda sunt: ira enim calorifica est. Solida autem firmioraque omnia concalescent, vehementius, quam humida calefaciunt: fibrae verò solidae terrenaque sunt; itaque quasi tomenta in sanguine efficiuntur, feruoremque per iram accendunt; ex quo fit, ut tauri, & apri animosi, iracundi, furibundique sint: sanguis enim eorum fibris, &c. Hucusque Aristoteles. Hic itaque scopus, scilicet & quarto malo, & tertio occurrer. Dogmatis vero exequutio spectat ad Medicos. Contra quartum hunc morbum, vel pravam propensionem, faciebat quod monuimus superius; ut ab initio assuescamus animum continere, ne ad malum imminens refugiat; non enim refugit animus, quin spiritus quoque à corde effundantur, & è contra: quare quæ ad id consequendum monuimus, ad hoc quoque conferunt. Præstat etiam, hunc ita affectum animum, & hominem, à periculis, interdum longis interuallis; feriarî; nam in eo otio spiritus in Corde quiescunt; atque vigorem cordi præstant, & quasi effu-

tionis motum, longa defuetudine dediscunt. Vnde multos experimur homines, qui cum diu à periculis abfuerint, quandam de se fiduciam resumunt, atque iracundi euadunt, qui cum in mediis periculis aliquandiu versati fuerint, adeo ob frequens spirituum effugium, dilabitur animus, ut ad quodque tremant periculum, utque dicit ille Poëta.

*Nam seu mobilibus veris inhorruit
Aduentus foliis, seu virides rubum
Dimouere lacerte,
Et Corde, & genibus tremit.*

Horatius
lib. 1.
Carm.
Ode 13.

Et de huiusmodi hominibus illud est vulgatum dictum, *in pace bellum queritis, in bello pacem.* Tertij mali proprium est remedium, sanguinem calefacere; quod cibus, moribusque (nam motus calefacit) & aliis argumentis calefaciendi, præstare poterimus; quæ à Medicis petenda sunt: nec non & ceratis Cordi impositis, vim calefaciendi habentibus; & lauaris eiusdem thoracicæ regionis, quæ vim calefaciendi habeant. Verum oporteret, ut calor ab his immitteretur

K ij

tur, indereturque sensus, & pertinax: aliàs si citò expirabilis sit, statim sanguis suæ frigiditati restituetur. Eodem calefaciendi scopo, secundo occurrimus malo; magnitudini scilicet Cordis: nam licet idem calor, non æquè, ac paucum, cubiculum magnum etiam calefaciat; ramen si calor intendatur; potest cubiculum magnum, æquè ac paruum, ab ampliori calore incalescere. Priori malo vix credam medica ope occurri posse; nam principium immutare omnino difficile est; sed Medici ipsi viderint. Moralis verò cura, ex duplici fonte pendet, sicut in vniuersum suprà diximus, scilicet vt nunquam species admodum terribilis, Cordi obuেনiat; quod præstare, solùm ex opinionis constitutione firmâ, diuturnâque possumus; vt scilicet nullum externum malum, admodum sit terribile; ita enim res omnes extrinsecus, vt paruum malum, aduenientes, parum Cor, etiam delicati sensus, mouere, & afficere possunt. Et huius rei, præclarissimum exemplum sunt, sacrae Virgines, quæ pro Christi nomine martyrium subie-

runt ; cognouerunt enim , non opinionione humanâ , & morali , sed verâ , & certâ cognitione , Diuinæ Veritatis claritate illustratâ , nihil verè malum esse , quod ad Christum perduceret : vnde non rotæ , non equuleus , non ignis , non fera , vt terribiles , & malæ res , ipsis offerebantur ; sed potius vt bonæ , cùm instrumenta essent ipsas cum Christo statim coniungendi. Alius est modus , Opinionis ad eundem effectum confirmandæ ; vt etiam si , externas res , valde malas credamus , tamen reputemus , in iisdem malis , præualens aliquod bonum reperiri : ita , virtute morali præditi , penes Peripateticos , credent externa esse mala , sed in huiusmodi malis perferendis , bonum Constantiæ , atque Magnanimitatis , atque tandem Honestatis , inesse credent : quod bonum , & nobilius , & præualere malis illis externis existimabunt. Ita Curtius , reputauit quidem , in patentem voraginem se deiicere , malum : sed considerabat , in huiusmodi morte , futuram gloriam , quam mortis malo , ex Romanâ tunc temporis disciplinâ præ-

K iij

ferebat: Et scortatores homines, sentiunt quidem damnum rei familiaris, sed ei damno præferunt quam capiunt ex amata muliere voluptatem. Aliud remedium est, Pro Cordis delicatio-
re sensu, constituere, & confirmare animum, ne sit in effugium pronus: (vt iam diximus, neque enim repetere decet) solum hoc remedium, quod supra omisimus, contra animi, & spirituum effugium, apponere volo: sitque, sonus aliquis bellicus, vt tympani, & tubæ vel aliorum similium instrumentorum: Tympanum autem potissimum, cuius vt sonus, spiritus exagitat, atque ad sui modulum figurat, vnde motus effugij, longè ab altero diuersus, prohibetur: & cum sonus tympani, quibusdam frequentibus ictibus, & repetitionibus vniformibus conficiatur: spiritus quoque eodem modo agitantur, vt se inuicem percutientes, calorem adaugeant: & præterea, bombi magnitudo, causa est, cur eius sonus, efficacius in spiritus agat, diutiusque seruetur impressio. Effectus hos, nedum in hominibus, sed & in equis conspiciamus.

Barbitis etiam sonus, dum per hypa-
then fit, frequentique eiusdem ictu
perficitur, similem tympano effectum,
quadam proportionem reddit. Et ego
cum adolescens essem, meditarerque
ex Italo abusu, cuiusdam viri ad pu-
gnam singularem prouocationem,
fortè in barbitem incidi, recensito
modo pulsatum, à quo me summo-
pere animis auctum, incensumque
fensi, ut etiam ad anticipandam pro-
uocationem impellerer. Tubæ pene-
trantior sonus est, magisque figurat
animum, cum & distinctiorem sonum
ipsa reddat; ideoque ob acumen spi-
ritus crassos magis, quam tympanum
mouet. Et hæc est ratio, cur equus,
(animal crassiorum spirituum) à tuba
multò magis, quam à tympano ac-
cendatur; ut bellica docet experien-
tia. At homines spirituum tenuium,
crediderim ob contrariam rationem,
multò magis à tympano adiuuari: si-
quidem tuba, ob multum acumen,
potius disgregat spiritus, adque ma-
iorem tenuitatem adigit; at tympa-
num, continet.

Ex his, modò facile est deducere;

K. iij

De Timore
et expell.

quomodo timor expelli possit: oportet enim causas coniunctas expellere, scilicet Emanantem, vel Formalem, & Materialem. Causa Emanans expellitur: hoc est conceptio mali imminentis; vel si malum re ipsa cesset, quomodo Romanus populus liberatus fuit metu, ne exercitus Claudij Neronis ab Hannibale destrueretur; dum ipse clanculò, lectiore manu, contra Hasdrubalem contenderat: liberatus fuit ergo metu hoc à litteris eiusdem Claudij, quibus se in castra rediisse, Hasdrubale perempto, significavit. Vel remouetur opinio mali, cum nempe res, quæ ut mala concipiebatur, bona deinceps apparet: ut Anichinus, dum detinebatur obnixè ab uxore Eugani, atque suum amorem in sermonis initio, Eugano diuulgari sensit, summopere timuit: ad sui enim mortem, id factum interpretabatur: sed cum postea, ex sermonis & rei exitu, ad voluptatis commoditatem, excogitatum sensit, cessauit timor, & successit voluptas. Et quoniam non sola conceptio mali imminentis facit, nisi adsit etiam opinio

inevitabilitatis : nam si malum repelli posse credamus , non timemus. Hinc tertius modus causæ Emanantis auferendæ datur ; si nempe credamus , malum quod antea maius viribus nostris reputabamus , posse facile à nobis vinci : Atque ita Cæsar exercitum suum metu liberauit, quem ex Ariouisti ; copiis conceperant milites: ex immanitate enim corporum ipsorum , atque victoriis aduersus Gallos , se omnino inferiores aestimabant. Cæsar autem ostendit, Gallos, ab illis, non virtute, sed astu victos; & eosdem Germanos, Heluetiis, virtute bellica , inferiores ; quos tamen Romani ipsimet , paucis ante diebus debellauerant : subiunxitque se unica decima legione , Germanos aggressurum , si cetera detrectent. Ex hac enim Imperatoris fiducia , atque ex præcedentibus rationibus, adeò metu liberatus vniuersus exercitus fuit, vt prælium vtrò cuperet , quod ita Cæsar ipse expressit. *Hac oratione habitâ, mirum in modum conuersæ sunt omnium mentes , summaque alacritas , & cupiditas belli gerundi innata est.*

Alio modo, Oblivione, mali species tolli posset, si oblivionis facultas adesset. Sed promptior modus est, Imaginationis cohibitio; ne, scilicet defixo animi intuitu, imminens malum intueamur: ut enim toties vidimus, ad affectus excitandos, actionesque producendas, multum, & plurimum momenti obtinet imaginatio.

Materialis verò dispositio, erat effugium spirituum à Corde, hincque calor in Corde diminutio. Et Formalis erat, quædam respondens animi, & metaphorica relaxatio. Has vero dispositiones, & causas expellere, (simul autem Materialis, & Formalis expelluntur; se se enim hæc consequuntur,) contraria inducendo, possumus. Cor igitur calefacere oportet: ita enim diminutio calor in eo cessabit, atque præterea (quoniam calor est attrahere) Cor calefactum, spiritus rursus in seipsum attrahet: motus ergo & agitatio spiritualium partium proderit; præterea si quæ alia à Medicis, ad Cor calefaciendum excogitari queunt: Soni quoque bellici, Tympani scilicet, & alij quos supra recensuimus: hi enim

& Cor calefaciunt, vt primum sensorium, & spiritus dilabentes cogunt quodammodo, vt in principium suum redire, inque propriam sedem disponant.

Alia magis animalis, atque spiritalis est via. Affectum videlicet aliquem intentum & concitatum, vt iram, si fieri possit, vel presentem cupiditatem, concitemus; ita enim Cor incalescit, & animus conglobatur in se ipsum, atque ex precedente dilapsu intenditur. Ita, Persæ à Medis victi, & fugati, cum ad mulieres suas peruenerunt, amore insurgente, ex aspectu, abiit timor, atque in pugnam reuersi, ex victis, victores euaserunt.

CAPVT VII.

De reliquis Causis frigida Bilis Atræ tollendis.

DVas perturbationes iam curauimus, quæ suo pte nutu frigidam Melancholiam promouent; reliquæ,

vel ad eas reducuntur, veluti species, vt Inuidia, Commiseratio; vel causæ sunt Tristitia, vt desperatio rei summo opere expetita, & Abominatio; quæ quoque timorem incutere consuevit. Cæteras verò omnes affectiones, per accidens solum Atram Bilem Frigidam efficere notauimus, inter quas præcipuæ sunt Ira, & Amor, siue Cupiditas; modò enim Amorem, & Cupiditatem amplè sumo, quas idcirco potius in sermonem de Calida, quàm in sermonem de Frigida Bile Atra reicere par est. De Amore tamen, quo pacto minuatur & auferatur, supra in capite de Tristitia disseruimus, non vt de speciali quædam perturbatione, sed quatenus in omnem reliquam perturbationem ingreditur: sine enim impetu animi ad rem obiectam, nulla oriri potest perturbatio. Quod ergo est perturbationum reliquum, in capita de Calida Melancholia reiciemus: Restaret, vt remedia rerum aliarum non naturalium apponere-mus, nisi & res hæc ad Medicos magis spectaret; Nos, quatenus ad præsens opus facit, satis luculenter supra

aperuimus, dū quo pacto singule, frigidam Melancholiam efficiant, explicauimus: à contrariis enim contraria tolluntur: verbi gratia, Si aër turbidus, & crassus frigiditatem efficit Melancholiæ; aër clarus, & perspicuus tenuisque, contrariam affectionem inducet. Si somnus excedens, deficientisque, frigus; mediocris è cōtra, calorem ingenerabit; idem de cibo, & potu; de cuius etiam excessu quid efficiat in cap. de Tristitia declarauimus. Non diuersum est quoque de motu, & quiete: si enim quies frigiditatem; si motus remissus, & deficiens nec non etiam excedens, ipse quoque frigiditatem generat; motus mediocris, sed in vehementem inclinans, calorem producet: De retentione quoque & excretionem, methodo eadem constabit.

Finis Libri secundi.

DE
ATRA BILE
 QVOAD MORES
 ATTINET.
 LIBER TERTIVS.

CAPVT PRIMVM.

De Caliditate Bilis Atra, eiusque Remediis.

OSTOQVAM autem de Frigida Melancholię remediis, ob idque primò de illius causis egimus, ad Calidam curandam transeamus. Eâdem verò methodo vte-

mur: primò scilicet causas inquiremus, secundò, remedia adiiciemus, sed ea, quæ iam diximus, multum dicendorum compendium nobis afferent; ad eorum enim similitudinem, de se quisque, multa deducere poterit. Galenus igitur, in capite secundò de morborum causis, quinque Caloris causas enumerat, Motum; secundò Putredinem; tertio Corporis alterius calidioris vicinitatem; quartò Stipationem; postremo loco Alimentum ad calefaciendum accommodatum. Quas causas, & si quæ aliæ supersunt, nos in rebus non naturalibus consideremus. Interim verò hoc notare lubet, Calorem, in agendo, aliquid commune cum reliquis omnibus qualitatibus, habere, & aliquid proprium: Commune est; quoniam si fuerit Calor parvus, & imbecillis (ratione rei calefaciendæ, eiusque frigiditatis) non calefacit, sed frigiditatem intendit; extimulata enim frigiditas, naturali ad repellendum instinctu, insurgit, vniturque, & vehementior idcirco sentitur: Proprium autem quod habet, est; quoniam calor ni-

mis vehemens , dum in rem longè inferioris resistentiæ agit , ipsam omninò exsiccat , proindeque caloris incapacē reddit ; nusquam enim sine humore consistit caliditas , *lib. de resp. cap. 3. & sect. 30. probl. 5.* quamobrem nimius calor frigefacit , non semper calefacit ; & idcirco non est in vniuersum verum , Vicinitatem calidioris corporis , calefacere ; quod in praxi , atque in curatione , est omninò obseruandum.

Hinc euenit , (vt ad res non naturales iam deueniamus) vt aër calidus admodum , qualis in æstate est , frigefaciat intrinsecus animalia , nam educit humorem ad exteriora : calor enim humorem attrahit , *cap. 1. lib. 2. de plantis* , quem innatus calor consequitur : partes inde interiores corporis , ex caloris dilapsu , frigidiusculæ restant : aër etiam nimium frigidus , refrigerat extrinsecus , intrinsecusque : extrinsecus quidem , exprimendo humorem : intrinsecus verò , quoniam dum calor in angustum nimium cogitur , neque refundi in exteriora , frigore prohibente , potest ; ob

fussio

suffocationem minuitur ; & quandoque interit. Alio modo intrinsecus refrigerat aër, intensè frigidus potissimum, si densitatem obtineat; quoniam inspiratus in Cor, ubi est natus caloris fomes, frigidus deuenit: non enim pulmonis actio, intensam adeò frigiditatem edomare omnino potest. Aër itaque inter summè frigidum summèque calidum positus, calorem generare potest, siue in caliditatem declinet, siue in frigiditatem; magistamen, si in frigiditatem: ideoque Germani bellicosiores sunt, ob calorem cordis maiorem; calor enim à frigore in interiora deducitur, ubi vnitus inualescit, quousque citra suffocationis, & oppressionis gradus, atque periculum continetur: at Guithlandi, qui in nimio iam frigore degunt, sicci, & aridi homines, pallidaque albedinis perhibentur; qui calor, & corporis exsiccatio, immodicum calorem indicant: quisque enim calor, humore a-

Sect. 4.
Probi. 36.

litur; vnde innatus calor, innatum humorem exigit, & multus multum; cum Guithlandi, aridi sint; parum caloris, paruo in humore obtinere se

L

indicant. Sed nimium de aliena ferè re loquor : adiciamus tamen , homines in extremo calore degentes , pusillanimes , paucique caloris & succi esse , ceu Africæ interioris populi ; vt Aristoteles in hac regione Pygmæos reposuerit *lib. de hist. Animal. 8. c. 12.* At populi Climates mediorum , multum caloris habent ; pro vario tamen regionum situ , & natura ; quod alio in opere fufius explicabimus.

De potu , & cibo ; de somno , & vigilia ; deque excretionem , & retentionem , motu , & quiete , quæ superius diximus sufficiunt : de perturbationibus quoque namque ibi , quæ frigus incutiant , & quæ calorem , scripsimus : & licet varietatem aliquam singula hæc capita ex quadruplici causarum serie habitura essent , tamen vt prolixitatem vitemus , præstat compendiosorem narrationem exactiori in posterum præponere.

CAPVT II.

De Ira Remediis.

INterim vero ad remedia transeamus, & primò ad remedia Iræ, inter calidas perturbationes, primariæ. Huic ergo vel vt præcaueatur, vel vt expellatur, occurritur. Quoad præcauendum autem; animaduertendum est (quod ad superiores quoque affectus, ad omnesque alios extendi potest) duplici modo Iræ occurri, vel præsentaneo eius actui, vel præuia eiusdem dispositioni. Præuia dispositio Iræ, est temperamentum calidum, siue proprium, & innatum; siue adscititium, ratione victus, & exercitationum, rerumque aliarum non naturalium. De temperamentis nonnulla scripsit Seneca in 2. lib. de Ira cap. 18. & 19. inquit enim paratissimam ad Iram esse feruidi animi naturam & rectè; nam vt subiicit, actuosus, & pertinax est ignis, frigus è contra pigros reddit; Int

L ij

quibus autem humiditas praualet, dicit eiam in initio ſæuiorem, motu autem intendi, ſed magis acrem, quã grauem euadere: ſiccis verò, eſt ira vehemens, atque robuſta: Certum quidem eſt, calidam temperaturam, accedente potiffimum ſiccitate, iracundam eſſe, & omnia adſcititia, quæ calefaciunt, in Iram diſponere, vt de vino dicit *citato cap.* Seneca. Sed melius, etiam præuiã in Iram diſpoſitioni, & præſentaneæ eius incenſioni occurremus, ſi naturam iræ, eiufque triplicem cauſam, Materialem, Formalem & Emanantem nouerimus, ſicut in præcedentibus fecimus. Definitur itaque Ira Appetitus ultionis, cum feruore ſanguinis circa Cor, ob apparentem paruifactionem: Cauſa itaque Emanans, eſt conceptio adhibitæ paruifactionis, vel illatæ iniuriæ, Cauſa Formalis, eſt appetitio ultionis: quam obrem ſub cupiditate nos illam repoſuimus ſupra de affectibus. Animus itaque eo modo diſponetur, atque mouebitur, quo in cupiditatibus, ſcilicet intendetur, atque impetuoſam quandam excuſſionem metaphoricè

exhibebit. Causa Materialis est sanguinis circa Cor incensio. Qua de re duo observare oportet, & animadvertere, scilicet spirituum incensionem, in incensione sanguinis includi. Secundum est, duplicem motum, organum appetendi subire, Alterationis, & Localem. Explicatur autem motus Alterationis ab Aristotele, quippe qui Localem motum producat *lib. de motu animal. cap. 5.* nos autem declaravimus in libro 1. *De motu voluntario.* Si itaque motus & agitatio Localis spirituum in Ira, consequens calefactionem præcedentem, explicari debeat, is flammæ motui proportionem responderet, in acutum nempe excurrit ut supra quoque de affectibus declaravimus.

Causa igitur Materialis erit, Spiritus incensi in acutum excurrentes: sanguinem autem omitto, ut qui mediatur sit causa: Causa Formalis, est Appetitio, quæ in animo motum exhibet metaphoricum, motui externo spirituum respondentem: Causa Emanans, est Conceptio parvifactionis & iniuriæ.

L iij

Ex hac causarum expositione, constabit modò quo pacto disponantur ad iracundiam, secundum quodlibet causa genus homines.

Secundum itaque Materialem, (vt ex sensatione ordiamur) duplici modo ad Iram disponimur (sicut duo motus fiunt, Alterationis, & Localis) ex rebus calefacientibus igitur ad alterationem præparamur: ita, temperamentum calidum, vinum, cibi calidi, vehementes motus, tum reliqui, tum vociferationes, & huiusmodi reliqua; si illis à pueritia assuescamus, ad iracundiam disponunt. Permittere autem spiritibus excursum, & intentionem ab initio, quod cupiditatibus animi iraque aperiendo, fit; disponit ad Iram, ob secundum motum: Huic itaque malo manum admouet Seneca in 2. de Ira cap. 21. cuius summa est: Vt puer medius nutriatur, inter iram intentionemque animi, & relaxationem, atque remissionem: secundum enim hanc postremam, deses redditur, atque imbellis. Illuc etiam spectat, vt præceptores pueris

pedagogique placidi dentur, quod monet sequent. cap.

Secundum autem causam Formalem, ad Iram disponimur, dum obnoxium animum cupiditatibus, assuecimus, ita enim in illum motum, pronus redditur, quod est proximum Iræ genus; Mollis, & delicioſa educatio, ob hanc causam, nos facit in Iram proclives, siquidem cupiditates omnimodas nutrit, & auget, dum nihil illis denegat, atque ita animus ad motum iracundiæ congenerem disponitur. Ita igitur Seneca lib. 2. de Ira cap. 21. Nihil enim, inquit, magis fecit iracundos, quam educatio mollis, & blanda. Ideo vnicis quod plus indulgetur, pupillisque quod plus licet, corruptior animus est, non resistet offensis, cui nihil unquam denegatum est, cui lacrymas sollicita semper mater absterſit: cui de pedagogo satisfactum est. Non vides ut maiorem quamque fortunam, maior Ira comitetur? In diuitibus, nobilibusque & magistratibus præcipue apparet, cum quidquid leue & inane in animo erat, secundâ se aurâ sustulit. Fælicitas iracundiam nutrit. Animaduertendum est autem, mollem educationem nobis ad

iracundiam incitamento esse, tum ob causam allatam, tum etiam ob alias causas, quas adducemus mox, cum de causa Iræ agemus. Quoniam autem Ira est appetitio ultionis, vel doloris retribuendi, & cupiditas, à rei difficultate, & multò magis impossibilitate, refrangitur. Aristoteles 2. *Rhetor. cap. de Ira.* efficitur hinc, ut fœlicitas, & potentia Iram augeat, ut Seneca dicebat; siquidem potentes homines, ultionem facere doloremque retribuere valent, ob multam hominum sequelam, modorumque nocendi copiam: atque idcirco, præter alias causas, Ira Diuorum Regum magna est, & fœlicitas Iram auget. Illis autem, quos vlcisci non possumus, quales Principes sunt, non irascimur, nisi qua se se offerat insidiarum occasio; veluti de Harpago Medo ex Iustino constat. Sed pessima omnium ad Iram dispositio est, si publica sit opinio, præclaram rem iracundiam esse, virisque nobilibus dignam, quinimò necessariam, & quæ non nisi per summum dedecus abiici possit; hæc enim imbibita opinio, na-

raram nostram satis per se procliuem,
 præcipitem in illam agit. Effectum
 hunc nos manu tangimus in præsen-
 tia, etenim inueterata cum est opi-
 nio generosi hominis etiam, vl-
 cisci iniurias ad amissum, quique non vl-
 ciscantur; vel in vliscendo deficiant,
 (vt pares iniurianti non fuerint) in-
 dignos honore esse. Vltionis verò mo-
 dus is præstituitur, vt sua manu, &
 armis, non iudicis autoritate, & le-
 gibus, quisque iniuriam rependat, ius-
 que suum sibi restituat. Ex hac opi-
 nione súsque, deque vagante, nam
 & populares, & principes homines,
 sique Diis placet, etiam sacros per-
 uadit, fit vt pro extinguendæ Iræ re-
 mediis, vel moderandæ, cogitandis,
 toto pectore incumbamus in eam sus-
 citandam, & animum efferandum:
 ne fortè mitiores effecti, improuiso
 alicui dedecori illato, impares fueri-
 mus, parumque acerbè, & iracundè
 responderimus, honorique nostro, vt
 dicitur, non plenè satisfecerimus.
 Multum tamen fulmina Pontificia-
 rum Dirarum in Monomachias, de
 peruersa opinione minuerunt; vtinam

tandem tota extirpetur, quæ Religio-
ni, quæ Politicæ, quæ ipsimet Mili-
tari Disciplinæ toto Cælo repugnat.

Secundùm Emanantem, aliæ dispo-
sitiones, ad eundem affectum oriun-
tur. Causa Emanans est, vt vidimus,
Conceptio parui-factionis, illataque,
iniuriæ in nos vel nostros : pro cuius
examine id præaccipere oportet ; In
rebus solùm, quas curamus, & dili-
gimus, nos parui-factionem, & in-
commodum, & iniuriam sentire, vel
curare : hanc ob causam, liberalis vt
dicit Aristoteles lib. 4. *Ethic. cap. 1.*
*Quantum ad pecunias, est in societate vi-
tæ perfacilis, iniuriam enim, inquit, per-
peti potest, tum magni pecunias non esti-
met, & 2. Rhetor. cap. de Ira eam conclu-
sionem habet. Preparatur enim quisque
ad suam cuiusque Iram, ab eo affectu, qui
intus est : & paulò antè pro fundamen-
to iecerat, Homines, omnino dum
cupiunt, & rem suam rectè non agunt,
(quia scilicet impedimentum antepo-
nitur) iracundos esse ; & sensu con-
stat : nam celebris aliquis Iuris con-
sultus, si in militari expeditione, à
Principe post habeatur, nihil com-*

mouetur; at vero si in iudiciis eligendis, vel alicuius nobilis Academiae Doctoribus, vel nulla eius ratio habeatur; vel etiam, alij, ipsi praeferrantur, angore animi conficitur. Ratio vero est, quoniam militares honores non appetit, neque se ducem profitetur; at Iuris peritiam iactat, & debitos Arti honores, in suae virtutis testimonium, expetit. Ita, cupiditas rei alicuius, reddit nobis sensibiliorem iniuriam, & incommodum, atque parui-factionem, per quam eiusmodi re spoliatur: Ratione vero animi nostri sentientis, reddimur ad sentienda mala illata, & etiam ad suspicanda, faciles, duabus de causis; scilicet ab Animi mollitie, atque ab eiusdem aegritudine, & mœrore: Mollities autem Animi, facit quod Corporis Mollities, ob quam, nos altiore sinu, exteriora sensibilia recipimus: sic animo ob suam, obiecta sensibilia altius haurit: Aegritudo autem & mœror animi, sensatiora quoque illi mala facit: nam ut Corpus, quod ab ulcere aliquo inflammatur, nihil vel molle sustinere potest absque multa turbatio-

ne, ita quoque Animus, ob infortuna externa, vel ob prauam constitutionem æger, & vlcerofus, à quauis ferè specie læditur; & Aristoteles fatetur 2. *Rhetor. cap. de Ira*, eos, quos dura aliqua fortuna premit, in Iram pronos esse; & Seneca lib. 2. *de Ira cap. 20.* dicit. *Sed quemadmodum natura quosdam proclines in Iram facit, ita multæ incidunt causæ, quæ idem possunt, quod natura.* Alios, morbus, aut iniuria corporum in hoc produxit; alios labor, & continua peruigilia, noctesque sollicitæ, & desideria, amoresque, & quicquid aliud aut corpori nocuit, aut animo agram mentem in querelas parat; & 1. lib. cap. 13. atque iracundissimi infantes, senesque & ægri sunt, & inualidum omne, natura querulum est: Et lib. 3. cap. 10 De mollitie autem idem Seneca loquitur pulcherrimè *Epistola 25. eodem lib.* vbi post exemplum Myadridis Sybaritæ, hominis mollissimi, qui sæpius questus de foliis rosæ duplicatis incubuisse subiungit, *Vbi Animum simul & Corpus, voluptates corrumpere, nihil tolerabile videtur: non quia dura, sed quia molles patimur.*

Dux aliæ restant dispositiones se-

cundum causam Emanantem: Alia est, Credulitas iis, qui nos laceratos, vel alio modo offensos, renunciant. Alia est, Ignobilis quædam in suspicionem propensio, qua facile credimus, ab aliis nos contemni, & despici: Nam parui-factio, requirit non solum malum illatum, sed contemptum quoque in lædente: & cum nos casu, non sponte offensos credimus, Iram remittimus: Pusillanimes autem homines, qui se contemptibiles intimè cognoscunt, facile etiam se contemni credunt: idcirco omnis ignobilis, atque debilis hominum conditio de seque male sentiens, suspiciosa est; ut historia de illo, qui capras furatus erat, celebris est, quod duos homines de omni alia re secretò colloquentes, (quod ipsum fortè fortuna in transeundo respicerent) interrogavit ecquid de capris loquerentur. Quoad credulitatem autem, certum est, nos non commoueri à parui-factione, nisi quatenus eam intelligimus; nam etsi, quis ignorantes perstringeret, nihil à re ignota commoueremur. At verò, non omnes læsiones,

nobis præsentibus inferuntur à præsentibus, sed maior pars offensarum, ex aliorum renunciatione innotescit: verum sæpe qui renunciant, mentiuntur, ad amicitias dissoluendas, vel inimicitias incendendas: hinc qui creduli sunt, frequentibus irascendi occasionibus sunt expositi. Tot ergo sunt dispositiones ad Iram iuxta causas eam producentes, quibus singulis, dispositiones contrarias, atque remedia opponamus. Dispositionum autem numerum repetamus. Sunt primo loco res calefacientes, vel naturales, vel adscititiæ. Secundo, insuescere cupiditatibus, & Iræ ab initio: insuescere autem cupiditatibus, ad omnes causas, materiale, formalem, & emanantem disponit. Tertio, (sed magis extrinseca dispositio) est nimia fortunæ felicitas, & potentia. Quarto, opinio communiter recepta, Iram esse laudabilem, & dignam nobili viro affectionem, servileque non irasci; quæ duæ dispositiones, ad formalem causam disponunt. Quinto loco, est animi, & corporis diffluens mollities. Sexto, eiusdem animi ægri-

tudo, & mœror. Septimo, credulitas.

Octauo, sui contemptus suspicio.

Rebus igitur calefacientibus, con- Caliditas.
trariis oportet occurrere, cum immodicū ipsæ calefecerint; res quidem innatas, (vt temperamentum) moderando contrariis frigidisque; res verò adscititias calefacientes, fugiendo, vt vinum, nimium cibum, vt monet Seneca cap. 20. 1. de Ira, qui etiam motum Corporis, & Animi, ad idem moderatur. *Calentibus, inquit, ingenis subtrahatur vinum, quod pueris Plato negandum putat, & ignem vetat igne incitari. Nec cibis quidem implendi sunt: distendentur enim Corpora: & Animi cum Corpore tumescent. Labor illos citra lassitudinem exerceat, vt minuatur, non vt consumantur calor, nimiusque ille feruor despumet. Lusus quoque proderant; modica enim voluptas, laxat animos, & temperat.* Hæc Seneca, & doctè, verèque, præter quam quod de labore differit; nam motus citra lassitudinem, calefacit potius, quàm frige-faciat; quamobrem præceptum eiusmodi; declaratione eget; nos autem Deo dante conscribemus librum *De Motibus*

Cupidi-
tas.Senec. ap.
21. de Ira.

Corporis quoad Animi mores : Interim
quæ superius diximus de Motibus, in
Capite de Rebus non naturalibus,
hic animo repetantur ; secunda verò
dispositioni, ne animum, & spiritus
motui illi excurrenti obnoxios assue-
faciamus, resistit ; Præceptores, Pa-
dagogos atque in vniuersum eos qui-
bus cum pueri versantur, placidos es-
se. Vnde puer, apud Platonem edu-
catus, miratus est, patrem excandef-
centem, nihilque simile vnquam se
penes Platonem vidisse testatus est.
Placidum quoque vitæ genus & amœ-
næ artes excolendæ. Idem Seneca, de
Ira, lib. 3. cap. 9. Huc & illud spectat,
vt assuescamus Iram ab exterioribus
partibus, in interiores recondere ; ita
enim retunditur, & cohibetur ille spi-

Senec. 3. de rituum, & animi exeursus. Dicitur in
Ira cap. 13. Socrate, Ira signum fuisse, vocem submit-
tere ; loqui parcius : apparebat autem illum
sibi obstare.

Ad Cupiditates autem depellendas,
& ab initio coercendas est ; Vt exter-
na bona non suspiciamus, ad quæ so-
la fertur cupiditas. De conceptu au-
tem rerum externarum, nos in Cap:
De

Senec. 3. de
Ira cap. 22
33. 34.

De Tristitia loquuti sumus, & fusius
in *lib. de Motibus, & viis Animæ*. In-
ter externa autem bona præcauenda,
sunt potissimum Sensuum commo-
da, & titillationes: tum Visus, tum ^{Cap. 35.}
Auditus; necnon Odoratus, & præ- ^{3. de Ira.}
cipuè Gustus & Tactus. Ex deprava-
tione autem Visus, eorum pendet
morositas, qui argento parum splen-
dido offenduntur, & stanno non ad
solem perlucente: Sed præcipuè, Gu-
stus, & Tactus sunt formandi: aliàs
longa querelarum aperitur materies;
Tactus enim ubique exercetur; &
aliqua necessariò patitur, si homines
esse velimus, non foeminis mollio-
res, & desidiores: Quamobrem au-
reum dogma est illud Senecæ, ad ^{3. de Ira}
malum hoc euitandum. *Omnes sensus,* ^{cap. 36.}
inquit, perducendi sunt ad firmitatem.
Naturâ patientes sunt, si animus illos de-
sinat corrumpere, qui quotidie ad rationem
reddendam vocandus est. Illuc etiã spe- ^{2. de Ira}
ctat aliud dogma. Durè, inquit, tra- ^{cap. 26.}
ctandus animus est, ut ictum non sentiat,
nisi grauem. Quæ duo dogmata ad co-
ercendam cupiditatem, simulque ad
mollitiem præcauendam faciunt. Hæc ^{Mollities.}

M

Egritu-
do.

eadem firmitas, & durties, aegritu-
dini animi obstat, ne adueniat: Sed
huic præterea resistunt, quæ nos ad-
uersus Tristitiam docuimus supra *cap.*
de Tristitia; & ad eadem pertinent,
Euitatio inedia, lassationis, dærique
artibus amœnis *lib. 3. de Ira cap. 9. &*
10. Quamobrem aduersus quatuor
dispositiones, recensuimus ordine quo
occurrerunt, non quo enumeraui-
mus; Restant aliæ quatuor. Opinio
autem diuulgata, contrariâ opinio-
ne, & intentâ meditatione tollitur:
& valde succurrunt libri, qui aduer-
sum Iram habentur: verbi gratia,
Senecæ, & si qui alij sunt. Quod no-
bis idem Seneca significauit. *Pacem,*
inquit, *demus animo, quam dabit præ-*
ceptorum salutarium assidua meditatio, a-
ctusque rerum boni, & intentâ mens ad
vnus honesti cupiditatem. Verum hac
in re, vt altioribus radicibus subni-
xâ, diutius aliquanto immorari vo-
lo, & Rhetorum præceptum sequar,
vt prius rationibus, pro Ira, occurre-
re doceam. Dico autem, eas rationes,
quæ longâ per manus traditione ani-
mos nostros, veluti certa quædam,

Diuulga-
ta opinio.

Lib. 3.
cap. 41.
de Ira.

& prima principia, siue principiis huiusmodi immediatè innixa, occupant: Est igitur ratio contraria: Ad Iram enim reduco; quoniam placidi, pro inertibus habentur: inertia verò semper despecta, nunc vero etiam ignominiosa, & infamis est; ita ut in præsentia quoque, post tot leges, & Pontificia iussa, Rauennæ, quæ temporali Pontificis ditioni immediatè subest, fuerit qui testem contrarium, tanquam infamem repellere, eò quod nonnullas iniurias non esset ultus, contenderet. Huic rationi respondet Seneca lib. 3. de Ira, his verbis. *Placidi pro inertibus habentur primo forsitan aspectu, sed simul ac equalitas viæ fidem facit, non segnitiam illam sed animi pacem, veneratur idem illos populus, colitque.* Quod Catonis exemplo apertum quoque, ultra Senecæ auctoritatem, redditur; patientissimè enim iniurias sustinuit, & iniecta etiam sputa: nemini tamen deinceps tantus honor habitus: ut Lucanus, civilem tum temporis opinionem, quam sequitur Poëta, exprimens, (veluti par momentum) Catonis sententiam, Deo-

M ij

rum iudicio , opposuerit. De Pompeio enim , & Casare hæc cecinit.

Lib. 1.
versu 118.

— *Quis iustius induit arma*

Scire nefas : magno se iudice quisque tuetur,

Victrix causa Diis placuit ; sed victa Catoni.

Verum hæc Senecæ responsio antiquitus excipiebatur , & nunc quoque in quibusdam benè constitutis Rebus publicis , veluti Venetiis , & sicubi alibi , Ciues præclari , publico bono intenti , sæpe ob publicam charitatem , priuatas despiciunt iniurias , eo contenti honore , quem interim in demandatis sibi negotiis publicis , præclarè , & constanter operando consequuntur. Huiusmodi itaque honoris conscientia fulti , præsentem interim calumniam , in quam ex lenitate incidunt , ferre valent : interim verò populus , dum pacem , & constantiam , publicamque charitatem esse (quam prius ignauiam iudicauerat) agnoscit , summas in eos laudes , hoc eodem nomine congerit. At in reliqua Ita-

lia, quicumque arma profitentur, simul ac irrogatam iniuriam non vlciscuntur, ludibrio sunt omnibus: qui verò non profitentur arma, nisi vltionem, & ipsi procurent, non sunt quidem infames, sed contemptui habentur: in his tamen, sed rarò (Sacros homines excipio) quibus oblatas æquo animo iniurias, honor habeatur, habet locum aliquando responsio Senecæ; dico autem rarò, quoniam his temporibus, ad id deuenire, vt ex lenitate, iudicetur pax animi, hæcque ab ignauia diiudicetur, est valde operosum, & summæ difficultatis: quamobrem alio modo respondere oportet, vt satisfaciamus etiam illis, qui arma tractant; Dicamus igitur Iram non conducere ad exigendam vltionem, sed potius obesse: præterea, *Ira perturbabat pugnandi artem, & quæ noceat solum, non quæ caueat aspicit, 2. de Ira cap. 14.* Deinceps iracundi expositi sunt, deiecti, & incauti, *eodem lib. cap. 16.* etiam Ira sæpe in medio opere, aliquando in aggressione ad periculi speciem cominus inspectam deferues-

cit : præstat itaque , constantiam , & firmitatem animi pro Ira inducere , quæ aduersus pericula , manet imperterrita : neque temeraria , & incauta ad ultionem ruit , sed lucidum iudicium , & imperturbatam rationem seruat. Dum autem ultionem concedemus , reliqua de Ira compescenda , nunc quoque audientur à civilibus hominibus : at responsio , quæ ultionis dimissionem exigit , à viris solùm animi purgati recipietur : quorum principiis , quæcunque in hanc partem differit Seneca , congruunt. Quod modò dixi , non esse utilem , ad vlciscendum , Iram sed potius obesse ; duobus in locis pulcherrimè testatur Seneca , quos quin apponam facere non possum. Est autem alter locus *cap. ultimo 1. lib. de Ira. Quid quod* (inquit) *ad actiones quoque in quibus solis , opera iracundia videtur necessaria , multò per se ratio fortior est ? Nam cum iudicauit aliquid faciendum , in eo perseverat : nihil enim melius inuentura est se ipsâ , quò mutetur : ideo stat semel constitutis. Iram sæpe misericordia retrò egit. Habet enim non solidam robur , sed vanum*

tumorem, violentisq; principiis vititur,
 non aliter quàm venti, qui à terra sur-
 gunt, & fluminibus, paludibusq; concepti,
 sine pertinacia vehementes sunt. Incipit
 magno impetu, deinde deficit, ante tempus
 fatigata: & quæ nihil aliud, quàm crude-
 litatem, ac noua genera pœnarum versauc-
 rat, cum animaduertendum est, iam fracta
 leuisque est: affectus citò cadit: equa-
 lis est ratio. Alius vero locus habetur
 cap. 12. eiusdem libri. Verba sunt Irasci
 pro suis, non est pij animi, sed infirmi. Il-
 lud pulchrum, dignumque parentibus, li-
 beris, amicis, ciuibus, prodire defensorem,
 ipso officio ducente; volentem, iudicantem,
 providentem; non impulsam, & rabidam.
 Nullus enim affectus, vindicandi cupidior
 est, quam Ira: & ob id ipsum, ad vindi-
 candum inhabilis; prærapida, & amens:
 ut omnis ferè cupiditas; ipsa sibi in id, in
 quod properat, opponitur. Itaque nec in
 pace, nec in bello unquam bona fuit. Pa-
 cem enim similem belli efficit: in ar-
 mis verò obliuiscitur, Martem esse
 communem, venitque in alienam po-
 testatem, dum in sua non est. Ira sub-
 latâ ratione, pro Ira faciente, tum,
 quæ sunt contra ipsam, in numero.

M iij

haberi debent, quæ penes Senecam, & alios leguntur. Desumuntur verò ex Turpitudine, quam Corpori indit, 1. lib. de Ira cap. 1. & 2. lib. cap. 36. & Animo; Ex Malis, & periculis ab ipso emergentibus, quæ enumerat Seneca 2. lib. de Ira cap. 36. Ex memoria nostræ mortalitatis, ut cap. ult. & penultimo 3. de Ira, & alia præterea capita sunt, quæ vniuersa referre, non est præsentis instituti. His erga elementis, peruulgatæ opinionis de irascendo, resistemus; & contrariam dispositionem subire poterimus.

Potentia
& fortunæ
felicitas.

Eisdem quoque uti debemus aduersus potentia, & fortunæ felicitatis tumorem; ostendendo nihil ad vltionem (quam eiusmodi conditio tan-ropere expetit) facere: sed addere præterea possumus, si cum diuitibus agamus; Pericula diuitibus potissimū à fisco imminetia, ob sumptas vltiones: hoc in multis regionibus pro dominationibus modò altius animos penetrat; nam dictis facta respondent: Iram verò alere, cui nullus patere debeat vltionis exitus, est fumo, & suffocato incendio animum opprime-

re. Sed generosis, & magnanimis hominibus id potius proponere debemus: Debilium, & inferiorum hominum iniurias, ab altis securisque animis despiciendas esse; neque reputari posse inertiam, cum constet tantâ facilitate, & certitudine, expositam habere, dummodo velint, ultionem: ita Cæsar respondit Metello, facilius sibi esse eius obtinere mortem, quam imperare; Et infanti nos cædenti, ignoscere est laudabile: impotens, & puerile, contrarium: Et audaces quoque & animosæ belluæ minutorum canum latratus despiciunt (ut Lituanii vrsi dicuntur) neque illos quidem respicere dignari.

Credulitati autem nihil æquè meretur, ac exempla multa perlegisse, Credulitas. eorum qui ad amicitias dissoluendas, vel inimicitias incendendas, summâ arte, confictis iniuriis, credulos homines fefellerunt, ut etiam legantur occisæ à maritis, innocentes vxores, ceu manifestò adulteræ, ob solam artem fallentium, mentientiumque hominum. Vnde Seneca, inter cætera, pulcherrimum hoc quoque moni-

mentum reliquit. Ex his, quæ nos offendunt, alia renunciantur nobis, alia ipsi audimus, & videmus. His quæ narrata sunt, non debemus citò credere: multi ementiuntur ut decipiant; multi quia decepti sunt: alius criminatione gratiam capiat, & fingit iniuriam, ut videatur doluisse factam: est aliquis malignus, & qui amicitia coherentes, diducere velit; est suspicax, & qui ludos spectare cupiat, & ex longinquo, tutoque speculetur, quos commisit. Sequitur autem, ostendens, quàm sit iniquum credere alicui de amico, de quæ iniuria, cui de paruula summa, non nisi iurato, & altera parte prius auditâ, fides adhiberetur.

Suspicio
contem-
ptus.

Suspicio tandem contemptus, ex sui turpitudine, debet medicamen sufficiens contrahere. Qui enim suspicatur se despici, aliquas in se causas contemptus agnoscit: unde rusticos homines, ita suspiciosos videmus, ad omnèque momentum, respicere vultus circumstantiam, cum in nobiles homines, inciderint: Et tandem à nemine se despici credit, quem non superiorem, seque digniorem reputet. Est præterea periculi plena res, & sa-

Sense. li. 2.
cap. 23.

pe nos innocentes immittit, eius præcepti immemores: *Iram in suspensore-
tinendam esse, quoniam pœna dilata potest* ^{Seneca}
exigi, non potest exacta renocari. ^{lococitate?} Con-
firmaturque res exemplo Zenonis E-
leatis, qui Hyppiam Tyrannum, ip-
sum torquentem pro tyrannicidij fo-
ciis extorquendis, falsâ nominatione
impulit, hominem sævum, & suspi-
ciosum, ad carissimos quosque ami-
cos occidendos. Fauentia paucis ab-
hinc annis, quidam ex Paciorum fa-
milia visum alium nobilem interfe-
cit, solâ suspicione adductus, tan-
quam, qui libellum famosum in eum
affixisset: post homicidium perpetra-
tum, tandem detectus est autor, qui
pistor fuerat; in ultionem acceptæ
contumeliæ. His itaque & aliis exem-
plis continendus est pronus in suspi-
cionem animus.

CAPVT III.

De instantis Ira remediis.

QVæ dispositionibus ad Iram occurrunt, nosque in lenitatem parant, & componunt, iisdem, Iræ instanti medemur, & resistimus, si in actum ducantur in præsentemque pugnam. Verbi gratia, parum suspiciosum esse; dispositio est, ab Ira præcauens, & conseruans: sed cùm aliquod fuerit illatum damnum, tum, præsentaneâ consideratione, nullum subesse tui contemptum, post æquum, & lene examen decernere; hoc iam instantem Iram repellit. Item habere in animo, cognitione habituali infixum, nihil Iram prodesse, sed ad omnia, & ad ipsam ultionem, obesse; est dispositio aduersum Iram: sed actualis consideratio malorum *cap. 5. 3. de Ira*, ab ipsa prodeuntium, Iræ iam instanti, & titillanti resistit. Quoad primum, æquum scilicet & lene exa-

men, à Seneca describitur *lib. 2. de Ira* cap. 30. & 31. ubi vult in læsionibus iam receptis, naturam voluptatemque facientium excuti : consideremus aetatem, & puero condonemus ; sexum, mulier enim errat ; vinculum, patri enim ius est offendere, qui tamen profuit ; statum, nam iudicis sententiæ credendum potius est, quam nostræ ; Regis iuste punientis iustitiæ cedendum est ; iniuste vexantis, fortunæ conditionem, & modum operandi, nam eius, qui iussus lædit, ignoscere necessitati oportet : eius qui læsus est, iniuriam, quam tu prius fecisti sustine : habitum animi ; nam boni factum, ne reputes iniquum : malum vero iniuriari, quis miretur ? Et eodem capite, subiungit. Duo esse quæ iracundiam concitant ; Primum, si iniuriam videntur accepisse : secundum si iniquè accepisse. Vbi Seneca, iniuriam, pro sola læsione accipit, cum tamen Aristoteli sit læsio contra legem, spontanea ; ideòque includat iniquitatem : iniqua verò (inquit) quædam iudicant homines, quòd pati ea non debuerint ; quædam, quia non spe-

rauerint : & hæc est causa, quamobrem in domesticis, minima offendant; in amicis, iniuriam vocemus negligentiam. Ostendit vero nos vndique, & vbiq[ue], offensionibus esse paratos oportere. Nam, inquit, vbi tranquilla tibi omnia videntur, ibi nocitura non desunt, sed quiescunt. Semper futurum aliquid, quod te offendar existima.

Quæ autem de his duabus dispositionibus, cæteris omnibus applica. Aliud remedium. Aduersus quoque, instantem Iram, ob susceptam l[es]ionem, valde confert considerare, quoties nos eadem in alios peccauimus; quod probè monuit Seneca, lib 2°. cap. 28°. Quisquis (inquit) ad se retulerit, quotiens ipse in suspicionem falsam inciderit, quàm multis officiis suis fortunâ speciem iniuriæ induerit; quàm multos post odium amare cæperit; poterit non statim irasci: utique sibi tacitus ad singula, quibus offenditur, dixerit. Hæc & ipse commisi. Et paulo post; faciet nos moderatiores, respectus nostri, si consuluerimus nos: Nunquid & ipsi aliquid tale commisimus? Nunquid sic errauimus?

Nobile quoque aliud remedium ^{Remediū aliud.} ex eodem cap. habemus, scil. Moram, vt, iram in deliberationem vocemus, vtrum expediat eam damnare, vel tantum. Quod ita Seneca expressit; *Maximum remedium est Ira mora. Nec ab illa pete ab initio, vt ignoscat, sed vt iudicet. Desinet, si expectat.*

Sed optimum remedij genus fit, ^{Aliud.} nosse se ipsam, qua ex parte sit imbecillis. Alios enim verborum, alios rerum contumeliæ mouent; & veluti Seneca subiungit; *Alius vult nobilitati suæ parci, alius formæ; hic doctissimus, ille vult elegantissimus haberi: Hic superbæ impatiens est, hic contumaciæ: Quisque igitur eas offensionum occasiones vitet; quibus se imparem sentit: qui superbæ impatiens est, non subeat aulicam vitam, neque se alieno dominatui mancipet: qui vero contumaciam ferre nequit, non adeat forum, non subeat diuersoria; vel minus quàm potest; consuetudinemque hominum contumacium vitet.* ^{Senec. li. 3. de Ira. cap. 10. & 11.}

Imbecillo quoque homini id sum- ^{Aliud.} mopere prodest, nolle omnia videre, audiréque: nam, vt dicit Seneca idem,

Non vis iracundus esse? ne sis curiosus.

Aliud.

Postremum est, attentum esse Iræ principii; morbum enim signa præcurrunt, quemadmodum tempestatis, ac pluvie ante ipsas, notæ veniunt; ita Iræ, amoris, omniumque procellarum animos vexantium, sunt quædam præhuncia: oportet itaque obstare principii, & cohibere tum animum, & linguam, contumeliæque receptæ speciei, aliam substituere in facultate imaginatrice. Summa verò huius totius curæ, iræ scilicet imminuentis repellendæ, est (ut eam ad methodum reducamus) obstare actu causis eius, Emananti, scilicet Formali, & Materiali; atque in morbi initio; ut vires, antequam superent, opprimantur.

CAPVT

CAPVT IV.

*De Ira ab occupato iam animo
reijcienda.*

Restat ut Iram quæ iam vltro ir-
ruperit, depellamus animo. Me-
thodum verò ex iis, quæ de tristitia,
timorèque diximus, deducere quis-
que potest. Scopus autem erit, ut cau-
sas Iræ dimoueamus, vel per deriu-
ationem, vel per expulsionem. Sed de-
riuatio iræ non admodum est facilis,
ob animi spirituumque intensiorem,
quam sapius ostendimus: verum hic
repetenda sunt, ad curæ proximam, quæ
Aristot. de eius speciebus dixit. 4.
Eth. cap. De Mansuetudine. Quadri-
fariam verò distinxit, in Iracundos
in Excandescentes, in Acerbos, & in
Infestos. Iracundi erunt, qui citò iras-
cuntur, & magis quam oporteat, sed
citò desistunt; Excandescentes autem
adhuc superant iracundos celeriter
irascendi, & quantitate, intensi-
one.

N

que Iræ; & celeritate quiescēdi, Iræque deponendæ ratione: nam Irā non continent, sed reddunt eam, scilicet vel verbis, vel operibus: Acerbi autem, Iram, non nisi cum vlciscuntur, deponunt; vel eam multo post tempore solum concoquunt: Infesti, diutius adhuc quàm acerbi retinent Iram, atque implacabilius vltionem exercent; quàm, grauiorem adhuc quàm acerbi, exposcunt. Iracundi igitur & potissimum, Excandescētes, nullo remedio ad Iram deponendam egent, cum ipsorum Ira seipsam consumat, antequam possint manus admoūeri; ignemque sulphurei pulueris refert, qui statim, atque accenditur, puluerem vniuersum depascitur, seque extinguit, pabulum consumendo. Acerborum verò, & Infestorum Ira, ob moram, medicamentum expectat; sed pertinax est, atque rebellis: procedendum enim est, per causas coniunctas, ipsas vel deriuando, vel expellendo. Deriuatur autem causa emanans, si cogitatio in rem aliam, phantasiaque in aliud simulachrum conuertatur: quod facilius à nobis ipsis obrinebi-

mus, si dimittere cogitationem iniuriae proponamus, non ut perpetuò despecturi, sed ut repetituri. Interim verò, dum suspendimus, cessat Ira, vel saltem facilius, deinceps erit, eius retardata obliuisci, quam in initio, & integram potuimus suspendere. Ten- Seneca
temus autem deuiare cogitationem in simulachrum periculi alicuius imminuentis, sed ab iniuria, iniurianteque alieni, si id patiaturs occasio: nam periculi species vincit admodum memoriam.

Deriuatio quoque, ex Senecæ sententia, ad Iram compescendam appositae est; qui *cap. 39. 3. lib. de Ira* dicit. *Sermones inferet, vel gratos, vel novos, & cupiditate cognoscendi, auocabit: Quod remedium, Iræ debiliori conuenit, vè ipse etiam notat. Deriuatio autem Causæ Formalis, est per similes affectus: verbi gratia, pudorem aut vehementem aliquam emollientemque cupiditatem. Ita Lucretius cecinit, Venerem solam, à Marte pacem impetrare posse.*

*Nam tu sola potes tranquilla pace iuuare
 Mortales quoniam belli fera munera Ma-
 uors
 Armipotens regit, in gremium, qui saepe
 tuum se
 Reicit, aeterno denictus vulnere amoris.*

Et de pudore legitur apud Senecam, aliquos, ob sui imaginem in speculo inspectam, remisisse Iram, quod eos inspectę turpitudinis puderet: ipseque monet lib. 3. cap. 39. *ut incutiamus pudorem, cui iratus non resistat.* De Spirituum verò deriuatione; & hi deriuantur ad Animi motum, & deriuationem, veluti diximus: deriuantur etiam materialius, ad Sanguinis deriuationem: Vnde in diuturna animi incensione, si sanguis per venam educeretur, profuturum crederem.

Restat expulsio Irę, per actionem contrariam. Ipsa verò Causa Emanans expellitur, (iniurię scilicet conceptio,) per contrariam opinionem; vt cū me nihil mali recepisse, licet prius visum fuerit, deprehenderim: vel, malum quidem recepisse, sed iustę, non iniu-

stè; vt cùm pater, ad virtutem, filios verberat; & Princeps, peccantes subditos punit, vt emendentur: verùm si receperimus, & iniustè, malum; ita vt habitualis opinio acceptæ iniuriæ, non queat per contrariam expelli, remoueamus saltem actualem considerationem, defixumque phantasmatis intuitum, quod iniuriam iniuriantemque repræsentat.

Et cùm concurrit grauis alicuius viri, & quem nos reuereamur, admonitio, non esse iniuriam, vel non esse eam considerandam, multò magis cedit imbibita prius consideratio. Alia de causa prodest auctoritas obiurgantis; quoniam expellit causam formalem Iræ, & hinc, iam transibimus ad formalem causam: nam etiam si adsit emanans, cõceptio scilicet iniuriæ receptæ, motum tamen animi sensitiui comprimit, & sedat. Ita Seneca refert de Augusto apud Pollionem cœnante, qui Pollionis Iræ insaniam, aduersus seruum ob fractum CrySTALLINUM, morti damnatum, compescuit, seuerè illum, factis potius, quàm verbis obiurgando; omnia enim cristallina coram se

frangi iussit, & seruum liberum pronunciauit: Etpiscinam, vbi seruus, cibus esse muranarum debebat, compleri voluit.

Cap. 19.
3. de Ira.

Timor etiam est affectus, qui maximo Iræ motui contrarius est, idcircoque eam expellit si præualet. Seneca; *Omni arte requiem furori dabit; si vehementior erit, aut pudorem illi, cui non resistat incutiet, aut metum.*

Commiseratio etiam est contrarius Iræ affectus, quiue eam dissoluat. Vt enim rectè dixit idem Seneca. *Iram sepe misericordia retrò egit.*

Superueniens quoque tristitia, si magna sit, Iram tollit: nam in Ira animus excurrit, in tristitia opprimitur, & quodammodo suffocatur: qui motus, omnino repugnant: ita vt, qui ex his, præualet, alterum absumat.

Delectatio quoque Iram dissipat: nam motus diffusionis, intentionem animi relaxat. Sed inter deriuandorum causas sub cupiditate emolliente eam comprehendimus. Motiones autem spirituum, ab animi motibus pendēt. Et hæc sufficiant; nam plenius agemus de curatione. Affectuū in lib. cura-

torio, vbi Affectionum remedia, vt principale argumentum plenè pertrahabimus.

CAPVT V.

REstarent affectiones Cupiditatis, Voluptatisque curandæ; sed alterius curam, nempe Cupiditatis *in cap. de tristitia* sumus prosequuti; alterius verò scilicet Voluptatis, ex eodem cap. per contrariam rationem elucescit. Restat vt immediatius ea quæ huc vsque dicta sunt, Atræ Bilis curæ applicemus. Primò itaque est inspiciendum propositi hominis temperamentum, quod nisi arte solertiâque medica deprehendi non potest: saltem intelligatur, num in Tristitiam, an in Lætitiam sit à natura propensus: sique in Tristitiam, vtrum meticulosus, an vero iracundus aliquando; & num brevis, mobilisque iræ sit, cum irascitur; an vero tenacis: vtrum frequenter irascatur, an rarò; & ad horribilis rei præsentiam, vtrum firmus perstet animus, an verò omnino diffuat: an ob pudorem contineatur, etiamsi in fugam deinde inclinet. Ingenium quoque

N iij

acutum - ne, an hebes sit perpendere oportet : nam si ingenium acutum & docile sit , comprehendemus Bilis Atræ portionem nitidam esse , non faculentam, & turbidam. Si verò motus animi in iracundiam , & reliqui motus, prætereaque motus corporis, celeres sint , velocesque & mobiles, non persistentes , tenuem eam ; & si motus è contra se habeant, ipsam crassam esse cognoscemus. Si verò tristitia præpolleat, & metus secundum naturam, hilaritati, & audaciæ ; innotescet nobis, esse frigidam Atram eam Bilem, non calidam : proque tristitiæ, & metus excessu, frigiditatem eius quoque caliditati præpollere pronuntiabimus.

Cicero
1. de
Offic.

Post temperamentum, vitæ genus considerandum est ; quod ex duplici re resultat , alteram ; casus imponit, ut regna, nobilitas, opes, honores, contrariæque conditiones : alterum, nos eligimus, & usurpamus ; quam personam enim gerere velimus, à nobis proficiscitur : utrum scilicet, Militiam vel Eloquentiam, vel Civile ius, vel Philosophiam profiteri veli-

mus ; in quas tamen electiones disponimur à naturali crasi ; sed plerumque vel ab imitatione , vel ab aliena voluntate parentum peruertimur.

Oportet post hæc animaduvertere, ^{Canon.} vtrum temperamentum, conditio fortunæ, & persona suscepta conspirent, an vero discrepent ; & vtrum singulæ singulis ; an duæ reliquæ aduersentur, vel simul conspirent, verbi gratia frigidum, & mœstum temperamētum, & conditio seruilis. Vel (quoniam penes nos vera seruitus est iam aboblita) conditio humilis, & inops, ars vero sit sedentaria, & depressa despectaque, seu quæ in sacro Euangelio in filio Prodigio post consumptas opes describitur. Omnes hæ igitur conditiones, in mœstitiam producendam frigiditatemque augendam conspiciant tenduntque. Ita in latitiam consentiunt, temperamentum calidum, & humidum, humiditate aëreâ ; conditio verò nobilis, diuesque & primaria : persona verò ; vel nulli certæ rei addicta, sed per varias voluptates tempus conterens, dum indulget modò venatui, modò piscationibus, modò

hastiludiis ; nunc choreis , nunc musicis conuentibus , nunc aliis voluptatibus , hilaritatibusque. Vel si est certæ rei addicta , est & primariæ existimationis in ea Ciuitate , vel Regione , vt, Militum Ducem esse, Iurisconsultum , & cætera huiusmodi.

Canon.

In vita verò eligenda, vel assignanda ; temperamento inspecto, animaduertendum est , propensionem naturalem , ex temperamento prodeuntem , non esse admodum cogendam , neque admodum diducendam : verbi gratia ; Is, qui natura est tristior , non est ad summæ , & profusæ voluptatis vitam educendus , nam ob naturalem repugnantiam , antipathiamque , in eiusmodi vita contineri non poterit , grauatéque voluptatum earum durationem feret ; vt varius necessario sit futurus , parumque decorum seruaturus. Si itaque tristis quis sit , eum non ad excedentem lætitiā , sed versus mediocritatem ducere debemus ; ita tamen , vt eum citra mediocritatem , versus tristitiā relinquamus , potiusque vltra protrahamus vitā : itaque huic & seuerior habitus est assignan-

dus. Ita si quisquam sit lenis ingenij,
 simplexque ac disertus, ne illum in
 aulam impellas, infidiosissimum vitæ
 genus, & amarulentissimum; Relin-
 quamus igitur vnumquemque propè
 naturalem eius propensionem; ita tamè
 vt intra virtutis & rationis ambitum
 perducatur. Ita monuit summâ pru-
 dentiâ Marcus Tullius 1. *Lib. Offic.* cu-
 ius verba inter cætera sunt. *Admodum*
autem tuenda sunt sua cuique non vitiosa,
sed tamen propria, quò facilius decorum il-
lud, quod querimus, retineatur: sic enim
est faciendum, vt contra naturam vniuer-
sam nihil contendamus: (Vocat natu-
ram vniuersam Cicero, ex sua ipsius
declaratione, eam, vt ratio imperet
affectibus) cā tamen conseruatā, propriam
naturam sequamur: vt etiam si sint alia
grauiora, atque meliora, tamen nos, studia
nostra, nature regulā metiamur: neque enim
nature attinet repugnare, neque quicquam
sequi, quod assequi nequeas; Ex quo, ma-
gis emergit, quale sit decorum illud: ideo-
que nihil decet, inuitā, vt aiunt, Miner-
no, idest aduersante, & repugnante natu-
rā. Omnino si quicquam est decorum, ni-
hilest profecto magis, quam equabilitas, tū

uniuersæ vitæ, tum singularum actionum, quam conseruare non possis, si aliorum naturam imiteris, omittas tuam.

Post hæc verò considerare oportet, Temperamentum, & habitum vnum quemque se intendere, nisi à contrario coerceatur; sique potissimum, illis, procedendo, & ingrauescendo, ætas opem ferat: Sic, temperamento sicco, ætas procedens, præstat incrementum: quò enim amplius viuimus, eò magis exsiccamur, vt ait Gal. 1. *de Tuenda valetud. cap. 1.* ita etiam frigemus, *ibidem*, & 2. *de temper. cap. 2.* Et quod de temperamento dicitur, verum etià de conditione fortunæ est, siue de affectu tristitiæ, qui ex conditione fortunæ oritur: & de animi habitu. Idcirco conspirantibus temperamento, conditione fortunæ, & vitæ genere in tristitiam, etiam si moderatam, & non longe à mediocritate lætitiæ honestam, oportet interponere iocos, & hilaritates; honestas tamen, pro indigentia naturæ, quæ recreatur: ita enim latens incrementum temperamenti, habitusque & fortunæ, imminuetur, & homo semper in conue-

quoad mores, Lib. III. 205
nienti naturæ suæ mediocritate con-
feruabitur. Horatius lib. 4. Carminum,
Ode 12. in fine.

*Misce stultitiam consiliis breuem :
Dulce est desipere in loco.*

Multi dum pertinacius omnem animi
hilaritatem diffugerunt , in tantam
deinceps melancholiam deuenere , vt
ad eius medelam ex Aristotele cap. ult.
7. *Ethic.* intemperatissimi deinceps
efficerentur , & qui iuuenes modesti
extiterant , senes facti , ob tristitiæ ex-
cessum , in omne vitium , & dissolutio-
nem proruperunt ; vt etiam de Salo-
mone legimus : Oportet itaque statas
animi laxationes , & recreationes ha-
bere , vt semper eadem mediocritas
retineatur : etiam in senectute. Vnde
Plato in 2. de legibus , senibus , certis
temporibus ebrietatem permisit. *Ab
ebrietate* (inquit Plato) *& vini repletio-
ne, iuuenes omnino abstineant ; sed cum ad
quadragesimum peruenerint , tunc in con-
niuiis liberius discumbentes , cum alios
Deos , tum Dionysium , ad sacra senum , &
ludos inuocent , qui hominibus vinum , quasi*

remedium aduersus senectutis duritiem, est largitus, ut reuiuere videamur; & moestitia nos obliuio capiat, ipsaque affectio animi, sicut ferrum in igne, ex duritie in molliem deducta, flexibilior fiat.

Quod si adhuc magis procedat in frigiditatem & tristitiam animal, tum calidioribus adhuc remediis opus est; & cibis, pro morbi proportionem, calefacientibus, & motibus.

Ex perturbationibus autem animi; iuuabit, in voluptatem, quæ calorem explicando, ipsum iuuat, in cupiditatemque aliquam, & in Iram descendere; ea tamen ratione, ut combustio præcaueatur. Hæ vero inducuntur, non perpetuò, sed statis quibusdam temporibus: secus enim, morbum curaremus, deterioribus forsitan morbis. Interim verò, quoad tristitiam, quæ ipsius remedia assignauimus supra in cap. de tristitia retineantur.

Ex dictis, pro Corollario, moneo iuuenes illos, quos virtutis cura, & amor vrget, ne dum viam eius arduam subeunt, sub specie boni, omnem penitus hilaritatem abiciant: Habet autem id ipsorum ætas, ut in quamuis

partem sese vertant, nimij sint. At vero dum omni hilaritati vale dicunt, quousque calor ætatis perseverat, se quidem sustinent, sed illo declinante, tantæ tristitiæ habitum se contraxisse sentiunt, ut præ tædio sæpè in omnem voluptatem se producant, quemadmodum iam de Salomone diximus, & de Phavorino Philosopho etiam legimus.

CAPUT VI.

Contrariè dispositi homines, contrario modo curantur. Debent autem ipsi quoque vitam temperamento & naturali propensione convenientem eligere, eousque vim sibi faciendo, quousque intra honestatis limites se constituent, si naturalis propensio nimium à medio deflecteret. Quamobrem qui calore excedunt, vitæ potiùs actuosæ dent se, & ciuili, quam inspectrici, solitariæque: viuudus enim & actuosus est ignis: subeant itaque Rempubicam, si fortunæ conditio permittit; sin minus, arma tra-

dent, vel aliquam aliam negotiosam vitam sequantur : ex studiis, antiquitatis, oratoriae ; modò Iuris-prudentiae exercendae apti sunt ; plena enim contentionis, utilitatisque & cuiusdam potentiae vita, eiusmodi est electa vita. Si conditio, fortunae resistit, tum saepe ex eiusmodi contrario momento, in priori mediocritate homo persistit : Verbi gratia : Si res angusta domi, familiaque onerosa sit, animus enim, quem plus iusto, temporis tractu, extolleret calor praeualens, & sumpta persona, immittit, & contrahit subtristis difficultas ; & ita animus in mediocritate continetur. Sed si etiam cum reliquis conditio fortunae conspiret, tum opus est, certis quibusdam diebus, contrariis remediis animum temperare. Tristis ergo aliqua meditatio vel alienae miseriae, vel sui-ipsius periculi, post aliquos, quosque dies spontè suscipiatur : contrahitur enim ita ad iustam mediocritatem, animus nimium effusus, vel concitatus : Vel omnimoda quies singula hebdomada, vel mente, vel die, prout opus fuerit, ineatur. Quies enim refrigerat : atque superius diximus, Selimum,

linum, Turcarum Imperatorem, hau-
stu cuiusdam radicis, animum ab omni
cogitatione abalienare solitum fuisse :
Ea vero quies , animum immodicè
concitatum , ad quandam mediocrita-
tem, & moderationem reducendo, so-
labatur , & recreabat. Qui verò nullâ
moderatione , nullisque habenis adhi-
bitis , animo liberum excursus ad se-
cundum , & imperturbatum fortunæ
defluxum permittunt , his animus im-
modicè tandem concitatur , ex inten-
sioneque incenditur ; vnde vel in hu-
morum adustionem perueniunt , vel
ob desideriorum ex desideriis inces-
santem multiplicationem, cogitatione
defatigati , cordeque incensi, in ratio-
nis, vel imaginationis , vel memoriæ
læsionem miserè delabuntur : cor enim
immodicè calidum in cerebrum (hoc
est enim organum immediatum di-
ctarum facultatum) imbecille agens,
frequenter ipsum peruertit , vt Aui-
cennas docet ; & nos comperimus pro-
ximè, exemplo nobilis mulieris, cordis
natura calidi , cerebrique imbecillis ;
quæ cum ob indulgentiam mariti ni-
miam , nihil nunquam frustra concu-

piuisset in ætatis flore, atque in gaudi-
diorum cumulo, in morbosam melan-
choliā primò calidā, deinceps fri-
gidā, & omnino meticulosā inci-
dit, cum summa omnium admiratio-
ne: Cum tamen ego contrā, admiran-
dum existimem, si, qui omnia secun-
da experti, cupiditatem iactationi im-
potenti animum permiserint, nun-
quam in aliquam eiusmodi affectio-
nem deueniant. Caligulæ enim, &
Neronis, & Heliogabali fœditates quis
non cum aliquo furore coniunctas re-
putet? Audiant igitur fœlices fortunā
homines naturæque calidi, & habitu si-
miles; Memores sint adhibendi certis
temporibus remedia, per contraria
momenta, vel scilicet tristis medita-
tionis, vel quietis omnimodæ, vel rei
alterius, potentis animum emollire, si
concitatus fuerit, & dissoluere; si vero
fuerit effusus, ipsum valentis contra-
here iuuabit hos igitur tristitia ali-
quando, & timor, commiseratioque,
cibi refrigerantes; motus molles, &
quietes, pro contrariæ propensionis
vehementia adhibita.

CAPVT VII.

Actius iam qualitates prosequuti sumus, quæ plus considerationis requirunt, plusque momenti habent. Modò Crassitiem, Turbulentiamque in medium adducamus, & Copiam, quæ qualitates passiuæ videntur.

Crassities igitur, dicit quandam corporis, partiumque eius inspissationem, quæ in pluribus mistis fit ex admistione maiori elementorum crassiorum: verbi gratia, terrearum portionum cum aqueis; aquearum portionum item, & terrearum cum aëreis. Quæ admistio, vel probè temperata est, vel adhuc incondita: hac postremâ mistione, nascitur Turbulentia; ideoque turbidas aquas, multum sedimenti deponere videmus, tanquam, quæ non admodum vnitas habeant terreas portiones cum aqueis: Cùm verò probè temperata fuerit, nihil prohibet, quin cum Crassitie iungi possit Nitiditas: vt in concretionem ex aqua, & terreis portionibus admistis, oritur gelu translu-

O. ij

cidum : Et aërea , terreaque cum digesta fuerint , & probè compacta , si adurantur , lucidissimam flammam emittunt : sin minus , fumum atrum pro flamma producant. Perfecta verò commistio fit , vel à prævalente frigore , vel à prædominante calore : à frigore , vt vitrea pituita ; à calore , vt gypsea ; sed in Sanis , & benè constitutis animalibus , calor præpollet ; vt ab hoc , fieri vnionem necessarium sit. Turbulentia vero fit , vel post humorum incensionem , vel ante eam. Quæ ante incensionem efficitur , nascitur vel ob vnionem malè terminatam , terreï , & aqueï ; vel terreï , & aërei ; vel aqueï & aërei : & aqua , vel humor , esse perseverat ; vel halitus factus est : nam halitus , vt Gal. definit *primo de causis sympr. cap. 6.* est humorum attenuatus : Cum ergo aqua , humor esse permanet , parum Atra Bilem promouet , sed potius pituitam ; Sed cum halitus euadit , tum Atra Bilem frigidam producit ; quia est flatuosa , vt superius vidimus. Terreï , & aërei admistio ante incensionem , parum turbulentia adhibet : quoad mores autem , ratione

aëreae portionis, celer homo est in cupiditates, sed imbecillis : nam aërea portio nisi à terrea commistione roboretur, facile in suis conatibus dissolvitur. Ob terram vero, est piger admodum, neque in motus se rapere, nisi multa cum difficultate potest : ita ut huiusmodi homo, multa commentetur animo, multa desideret, illustresque actiones, & præclaras animo verteret, sed in eas nunquam descendat, ob debilitatem aëreae portionis mouentis, & ob resistantiam terreae. Huius itaque Turbulentiae remedia breuiter tangamus, quæ quoniam à duabus causis pendet, ab imminuto calore, & à nimia materiae crassitie, quam is digerere nequit; duo scopi habendi sunt; ut calor augeatur, & materia extenuetur sin minus utrumque possimus, alterum saltem ex his consequi studeamus. Quare cibos crassos remoueamus, & difficilis concoctionis; motus adhibeamus, circumstantiis tamen temporis, & loci, & modi seruatis, ut flatus dissoluamus, & humores crassiores extenuentur, halitusque facti, per cutem transpirent. Et quoniam dissol-

lutio flatus, & expulsio, per calorem fit, qui etiam poros cutis aperit, ideò inter affectus animi, summopere Latitia prodest, in qua diffunditur calor, & diffusionem, explicationemque & veluti quadam euentatione, augetur: Tristitia è contra, cum calor in cor confluat, partes cætera frigescunt, flatusque calorem sequentes, versus præcordia mouentur; vnde partes vicinas, ceu diaphragma, & similes opprimunt, & offendunt. Aër quoque clarus, & tenuis prodest: cum enim humores, eatenus quoad mores, disponant, quatenus spiritus, & immediatum appetitus interioris sensitiui organum, afficiunt; spiritus, si à turbidis humoribus offenduntur, ab aëre claro recreantur. Prodest etiam ira, dum combustionis periculum non immineat. Turbulentia autem per incensionem obsistitur, incensionem omnem declinando: quam ob rem ira, vehemens cupiditas, & amor, vehemens motus, calidiores cibi, & eiusmodi reliqua sunt abiicienda. Alio modo occurritur, materiam moderando, ne adeo fit in incendium prona. Alio modo, feruorem caloris

imminendo : quod, animi compositiōne, vel contrariis affectibus interponendis consequemur.

Et iam quoque constat, quomodo Crassitie resistamus, & medeamur : ex his enim quæ de turbulentia ante incensionem, diximus, possunt proximè deduci.

Per contrariam itaque rationem, patebit quoque quomodo nimiam tenuitatem repellamus.

Nimia vero Copia ex causarum dictarum aliqua, vel pluribus coniunctis, oritur : vt si eas excludamus, contrariasque illis accersamus, necessario quoque nimietas cessabit. Sitque tandem finis impositus huic tractationi. De Atra Bile quoad mores, in qua, si quid boni diximus, Deo gratiæ habeantur, omne enim bonum à Patre Luminum: si verò quid mali, id omne imbecillitati meæ adscribatur. Sit laus Deo, & Beatæ semper Virgini in sæculorum sæcula. Amen. 1597. die 13. Martij.

Censura Operis vniuersi.

QUæ tam multa de curandis Tristitia, Timore, Iraque diximus, ea omnia transferenda sunt in Librum Curatorium, in quo omnium ægritudinum animi, medela describitur. Interim verò nos hîc, calamo excursum permisimus, ne abortum faceret Mens, corum, quæ tum ob materiæ occasionem incalescens parturiebat; fateor enim, parum appposito loco in præsentia collocauisse, & remediorum doctrinam, quæ breuitatem exigit, nimium protraxisse.

Censura in Cap. de Tristitia & de Timore.

DVplex remediorum via exponitur, nempe per Deriuationem, & per Expulsionem ob actionem contrariam. Sed reputo præstantiorem, & aptiorem esse curam, si tenuis adeò diuisio abiiciatur: dicaturque in vniuersum, Curam in eo consistere, vt Causæ Coniunctæ abiiciantur, vel Emanans,
vel

vel Formalis, vel Materialis: & deinceps, modi earum tollendarum absque alia diuisione Deriuationis, & Expulsionis exponantur.

In Cap. de Timore.

CAusæ Emanantis caput, parum distinctè expositum est. Dicendum itaq; erat hoc pacto, Causa Emanans Timoris, est Expectatio mali, cui, nos, impares reputamus: nam, vt antea dixeramus, si malum impendens, cùm aduenerit, à nobis expulsum, superatumque iri confidimus, illud contemnimus, & pro timore, audacia succedit. Ex tribus itaque, causa Timoris integratur, ex Expectatione; ex Malo: & ex Credita Imparitate: Remedia, triplicem habent, ex contrariis capitibus, originem, quæ singula percurramus: Expectationi igitur opponitur prudentia mali præcauendi, offensionumque euitandarum, & vitæ institutio in id conspirans: quam partem Seneca obseruandis præceptis instituit *epist. 14.* quam quisque adire potest. Interim

P

tamen summa eorum, quæ dicit, his præceptis continetur. Sapiens nunquam potentium iram prouocabit, imo declinabit, non secus quam in nauigando procellam. Secundò Sapiens potentiam nocituram vitat, hoc primum cauens, ne vitare videatur: pars enim securitatis, & in hoc est, non ex professo eam fugere, quia quæ quis fugit damnat. Tertiò, circumspicendum nobis est, quomodo à Vulgo tuti esse possimus: primum nihil inde concupiscamus, vnde rixæ & inter competitores; deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit: Tria vitare oportet ad Securitatem; Odium, inuidiam, & Contemptum. Difficile autem temperamentum est; nam in Contemptum, nos Inuidiæ timor facilè transfert, ut dum calcare nolumus, videamur posse calcari. Multis autem timendi causam, posse timeri attulit: vndique nos reducamus, Non minus contemni, quam suspici nocet. Malo autem; opponitur opinionis constitutio, qualem ibi scripsimus. Imparitatem autem dissuadet,

instrumentorum, & peritiæ, mala expellendi, instructio: Cætera (vt ibi exposuimus) teneantur,

F I N I S.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

HÆc de Differentiis, Causis & Remediis Bilis Atræ, quandiu ferè intra naturæ limites consistit moresque effingere potest. Illius autem tractatio vbi statum illum naturalem excessit, Petatur ex Doctissimo Bartholomæi perdulcis de Morbis Animi libello, qui omnia quæ ex illa, procedunt Symptomata, Medico, id est suo exquisitoque more persequitur.

Extrait du Priuilege du Roy.

PAr grace & Priuilege du Roy, il est permis à NICOLAS & JEAN DE LA COSTE, Maistres Imprimeurs, & Marchands Libraires à Paris, d'imprimer & mettre en vente vn Liure intitulé, *De Atra Bile quoad mores, Composé par Scipio Elarionius Docteur en Medecine, & Medecin de sa Sainteté.* Faisant tres expressees deffenses à tous Libraires & Imprimeurs, ou autres de nos subiects, de quelque qualité & condition qu'ils soient, d'imprimer, ou faire imprimer ledit Liure, le vendre, faire vendre ny debiter par nostre Royaume durant le temps & espace de sept ans, à commencer du iour qu'il sera acheué d'imprimer, si ce n'est de ceux desdits exposans, à peine de quinze cens liures d'amende, confiscation des Exemplaires, & de tous despens, dommages & interests : Comme il appert plus au long par les Lettres de Priuilege. **D O N N É** à Paris le vingt-huictiesme iour de Decembre l'an de Grace mil six cens quarante. Et de nostre Regne le trente-vniesme.

Par le Roy en son Conseil.

DENISOT.

Et scellé du grand Seau de cire jaune.

Acheué d'imprimer le 7. Ianuier 1641.

